

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна
наукова праця на правах
рукопису

КОНДИК ДМИТРО ПАВЛОВИЧ

Прим. No _____

УДК 347.78

ДИСЕРТАЦІЯ

**ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА З ПРАВОМ ЄС**

Спеціальність – 081 «Право»
Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Д. П. Кондик

Науковий керівник
КОДИНЕЦЬ Анатолій Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної
власності та інформаційного права

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Кондик Д.М. Гармонізація законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Дисертація є комплексним дослідженням, в якому проаналізовано проблеми гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС і визначено шляхи їх вирішення.

В результаті проведеного дослідження було комплексно проаналізовано проблемні питання гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС на сучасному етапі та сформульовані пропозиції щодо вдосконалення процесу гармонізації законодавства України до права ЄС у сфері авторського права з урахуванням існуючих проблем та практики гармонізації авторського законодавства країн-членів ЄС.

Вперше було окреслено сучасні тенденції та перспективи гармонізації авторського права України з правом ЄС через призму нових об'єктів правової охорони інтелектуальної власності, до яких належать: літературні твори не лише у письмовій, але й електронній (цифровій) чи іншій формі; бази даних (компіляції даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; музично-світлові шоу, циркові вистави; твори ландшафтних утворень; художня ковка; збірки обробок нематеріальної культурної спадщини; театральні постановки, сценічні переробки творів белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі, і обробки нематеріальної культурної спадщини; тексти перекладів для озвучення (у тому числі дублювання), субтитрування аудіовізуальних творів іншими мовами. Однак, динамічний суспільний розвиток та бажання повної інтеграції до Євросоюзу все ще

ставить перед нашою країною вимогу продовження процесів поетапної гармонізації українського законодавства з європейським законодавством у сфері авторського права.

Було встановлено, що розвиток штучного інтелекту неминуче відображається на критерії оригінальності в авторському праві ЄС та України. Зважаючи на те, що в ЄС утвердився підхід стосовно того, що під оригінальністю слід розуміти спеціальну характеристику результату інтелектуальної діяльності, досягнуто за рахунок прояву автором своїх творчих здібностей таким чином, щоб відобразити в створеному ним творі власну особистість, визнання оригінальності твору можливе тільки у випадку створення його людиною та відображенні у ньому її людської особистості. Тобто, у ЄС система правового захисту авторського права вимагає дотримання критеріїв оригінальності та участі людини як автора, вираження його творчого задуму. Це означає, що критерій оригінальності не може бути застосовним до об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту. Крім того, розрізняються об'єкти, створені штучним інтелектом, та об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту. Українське законодавство не визнає автором штучний інтелект та не охороняє авторським правом об'єкти, згенеровані ним, оскільки необхідною умовою виникнення авторського права є відповідність критерію оригінальності твору, який пов'язаний з людиною-автором та реалізацією творчого задуму. Водночас такі неоригінальні об'єкти, згенеровані штучним інтелектом, підпадають під охорону правом особливого роду, а суб'єкти права особливого роду мають право ліцензувати, передавати такі об'єкти та здійснювати захист цього права в тому числі в судовому порядку.

Доведено, що на сучасному етапі приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС наша держава досягла помітних успіхів, адже були прийняті важливі для нашої держави Закони («Про авторське право і суміжні права» від 2022 року, «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і

(або) суміжних прав» від 2018 року із змінами та доповненнями від 2022 року), які імплементували в українське національне законодавство у сфері авторського права та суміжних прав положення понад десятка Директив ЄС. Однак, одночасно з цим зустрічається ряд невідповідностей та проблем у адаптації чинного національного законодавства у цій сфері до права ЄС, які призводять до проблем на практиці захисту авторських та суміжних прав. Зокрема, серед них поспішність процедури гармонізації, що призводить до проблем правового застосування прийнятих на національному рівні законодавчих актів та необхідності постійного відстеження судової практики ЄС з метою правильного правозастосування; невідповідність окремих положень чинного законодавства України європейським стандартам у сфері захисту авторських та суміжних прав, складність збору доказової бази для доведення факту порушення авторських та суміжних прав, організаційно-правові недоліки процедури захисту авторських та суміжних прав в судовому порядку, недостатня кількість спеціально підготовлених суддів, які здатні розв'язати спірні питання з дотриманням авторських та суміжних прав. Зважаючи на це, вважаємо, що процес адаптації національного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав до права ЄС має продовжуватись, однак більш виважено та продумано. Слід відмовитись від поспішності в адаптації, адже це призводить не до наближення чинного законодавства до права ЄС, а швидше приводить до нових викликів та загроз порушення авторського права та суміжних прав, що може негативно позначитись на й без того неефективній системі захисту авторських та суміжних прав в Україні.

Встановлено, що технології віртуальної реальності в ЄС останнім часом швидко розвиваються, створюють інноваційні форми взаємодії, а також нові юридичні проблеми, зокрема й у сфері захисту авторських прав. Розвиток технологій віртуальної реальності створює ряд наступних можливостей: можливість підтримки європейських екосистем Web4, можливість надання публічних послуг з використанням технологій віртуальної реальності, можливість створення умов для більш захоплюючої

освіти та навчання тощо. До числа викликів, які виникають у сфері авторського права належать: порушення авторських прав, ускладненість захисту авторських прав у віртуальній реальності, необхідність адаптації законодавства ЄС до нових викликів авторському праву у віртуальній реальності. Слід відзначити, що ЄС намагається йти в ногу із часом і всіляко підтримувати розвиток віртуальних технологій і цифрового середовища, адже їх інноваційний прогрес має значення для ефективного розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства Євросоюзу. Позитивне значення розвитку віртуальних світів має і для авторського права, адже створює нові можливості для творців. Водночас сфера віртуальних світів є найбільш сприятливою для порушень авторських прав. Зважаючи на це, ЄС варто більше уваги приділити розробленню механізмів виявлення порушень авторських прав у віртуальній реальності та притягнення винних осіб до відповідальності за порушення авторських прав, щоб розвиток інформаційної складової не призвів до нівелювання положень чинного законодавства ЄС у сфері захисту авторських прав. Для України ж актуально спостерігати за досвідом ЄС у напрямку напрацювання основ та розробки правового регулювання віртуальних світів, а також розпочинати розробку національного законодавства у цій сфері, адже, як свідчить практика, віртуальні світи сьогодні набувають все більшого поширення, а тому наша держава, яка бажає йти в ногу з часом і надавати ефективний захист авторських прав авторам в віртуальних світах та віртуальній реальності, повинна мати належне правове забезпечення у цій сфері.

Автором визначено, що на сьогоднішній день Україна максимально наблизила своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у контексті цивільно-правових винятків та обмежень до права ЄС, однак все ще залишається ряд винятків та обмежень, які потребують свого відображення у чинному вітчизняному законодавстві. Зокрема, це стосується винятків та обмежень, встановлених Директивою 2019/790, частина з яких, хоч і частково, знайшла відображення у чинному законодавстві, тоді як більша частина

залишається законодавчо не закріпленою. Серед таких винятків та обмежень потребують закріплення: виняток щодо надання науково-дослідним організаціям та установам зі збереження культурної спадщини у деяких випадках, наприклад, для подальшої верифікації результатів наукових досліджень, можливості зберігати копії, зроблені згідно з винятком для цілей проведення глибокого аналізу тексту та даних; виняток щодо надання науково-дослідним організаціям й установи зі збереження культурної спадщини, у тому числі особам, пов'язаним з ними, щодо глибокого аналізу тексту та даних стосовно контенту, до якого вони мають законний доступ тощо. Зважаючи на те, що українським законодавцем закріплюється вичерпний характер та перелік винятків та обмежень, то внесення винятків та обмежень, закріплених Директивою 2019/790 має відбутись саме в положеннях Закону України «Про авторське право і суміжні права». Адаптація українського законодавства до права ЄС у цьому аспекті є важливим кроком до вступу України до Євросоюзу у найближчій перспективі.

Доведено, що на сьогоднішній день Україна повністю реформувала своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у відповідності до взятих на себе зобов'язань. Проте, це зовсім не означає, що українське авторське законодавство є повністю відповідним авторському праву ЄС, адже за період 2017-2023 років авторське право ЄС зазнало значних трансформацій та нововведень, які не були враховані Україною та ЄС у положеннях Угоди про асоціацію. Саме тому актуальним стає питання подальшої адаптації та гармонізації українського законодавства у сфері авторського права до права ЄС у цій сфері у контексті наданого Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Зокрема, актуальною залишається гармонізація законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС у частині визначення порядку та умов використання сирітських творів, у частині встановлення винятків та обмежень у національному авторському законодавстві та праві ЄС тощо.

Визначено, що станом на сьогоднішній день перед державами-членами ЄС виникає ряд проблем у процесі гармонізації свого національного

законодавства у сфері авторського права і суміжних прав у відповідності до положень авторського законодавства ЄС, до яких, зокрема, належать незакінченість процедури гармонізації авторського законодавства в межах загального права ЄС; «вертикальний» характер дії директив та регламентів ЄС, внаслідок чого їх «гармонізуючий» вплив обмежується конкретним предметом регулювання (наприклад, програмним забезпеченням, базами даних, фотографічними творами тощо); неузгодженість винятків та обмежень тощо. Права, надані творцям оригінальних творів у кожній державі-члені Європейського Союзу, відрізняються залежно від національного законодавства та правової традиції. Проте, хоча законодавство про авторське право в Європейському Союзі залишається переважно національним законодавством, національні правила поступово зближуються за допомогою міжнародних договорів і нового законодавства ЄС у сфері авторського права і суміжних прав, яке гармонізує різні права авторів і виконавців.

Було встановлено, що станом на сьогоднішній день основні принципи та засади авторського права України та ЄС досі мають певні розбіжності, незважаючи на ряд реформ у сфері інтелектуальної власності, проведених Україною в контексті її інтеграційних прагнень та двосторонніх домовленостей на рівні Україна – ЄС. Це спричиняє певні перешкоди на шляху до вступу України до ЄС і вказує на те, що процес гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері повинен продовжуватись. Вже сьогодні наша держава має певні позитивні зрушення стосовно регулювання відносин у сфері охорони неоригінальних об'єктів, генерованих комп'ютерною програмою, які не повинні бути втраченими у контексті гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері.

Визначено, що динаміка у розвитку авторського права й суміжних прав прямо залежить від динаміки розвитку Європейського Союзу та інтенсивності інтеграційних процесів у тих країнах, які прагнуть до гармонізації власного законодавства на основі законодавства ЄС. Однак, не можна не відмітити й той факт, що чинна система авторського права ЄС досі базується на положення

Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів від 1886 року, що свідчить про необхідність оновлення правової основи авторського права ЄС у відповідності до вимог сьогодення. Це на пряму стосується й України, яка ратифікувала Бернську конвенцію та стоїть на шляху наближення та гармонізації свого законодавства до законодавства ЄС.

У дисертації сформульовані й інші теоретично обґрунтовані висновки та положення щодо проблем та перспектив гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в можливості використання висновків та пропозицій дисертації у правотворчій і правозастосовчій сферах, а також у навчальному процесі.

Ключові слова: авторське право, авторське право ЄС, гармонізація авторського законодавства, реформа авторського права в Україні, штучний інтелект, критерій оригінальності, права особливого роду.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кулініч О., Кондик Д.П. Вплив штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві. *University Scientific Notes*, 2023. №3-4 (93-94). С. 43-56.

2. Кондик Д. П. Нові можливості та виклики цифрової епохи для авторського права європейського союзу у віртуальній реальності: значення для України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2023. С. 66-71.

3. Кондик Д.П. Сучасні аспекти гармонізації законодавства про авторське право України та ЄС: порівняльно-правовий аналіз. *Law. State. Technology*, 2023. № 3. С. 56-62.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Кондик Д.П. Адаптація Директиви ЄС «Про авторське право у єдиному цифровому ринку», Інструкція до застосування статті 17 та правові наслідки для цифрових стейкхолдерів. *Інтелектуальна власність в креативних індустріях* : ел. зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 12 листоп. 2021 р. / редкол.: О.Ф. Дорошенко, А.С. Штефан та ін.; НДІ інтел. власн. НАПрН України, Навч.-наук. інст. права КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 2021. С. 114-121.

2. Кондик Д.П. Гармонізація українського законодавства у сфері авторського права з європейським через призму законопроекту №5552-1 «Про авторське право і суміжні права». *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності (30.09.2022, м. Київ): ел. збірник / КНУ імені Т. Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ, 2022. С. 160-164.

3. Кондик Д.П. Правове регулювання використання торговельних марок у метавсесвіті: реальність, виклики та перспективи. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, IT та Інтернет права*: матеріали Шостої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 29 вересня 2022 р.). Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2022. С. 124-126.

4. Кондик Д.П. Угода ТРІПС в директивах ЄС. *Цифрова трансформація та цифрова економіка в умовах воєнного стану: аспекти інтелектуальної*

власності. Збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. з проблем економіки інтелектуальної власності, 27 травня 2022р., Київ: Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2022. С. 130-132.

5. Кондик Д.П. Зменшення строку залежності базової заявки або реєстрації у Мадридській системі реєстрації торговельних марок. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності (12.10.2023, м. Київ)* : ел. збірник / КНУ імені Т. Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, УКРНОІВІ. Київ, 2023.С. 61-64.

6. Kondyk D.P. Legal issues of Protection of Geographical Indications in Ukraine as a Prerequisite for EU Membership. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять перші осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 6 жовтня 2022 року)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 174-175.

SUMMARY

Kondyk D.M. Harmonization of Ukrainian legislation in the field of copyright with EU law. – Qualifying scientific work on manuscript rights. Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 - "Law". – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

The dissertation is a comprehensive study in which the problems of harmonizing the legislation of Ukraine in the field of copyright with EU law are analyzed and ways of solving them are determined.

As a result of the conducted research, problematic issues of harmonization of Ukrainian legislation in the field of copyright with EU law at the current stage were comprehensively analyzed and proposals were formulated to improve the process of harmonization of Ukrainian legislation with EU law in the field of copyright, taking into account existing problems and practices of harmonization of copyright legislation of member countries EU.

For the first time, the current trends and prospects for the harmonization of Ukrainian copyright law with EU law were outlined through the prism of new objects of legal protection of intellectual property, which include: literary works not only in written form, but also in electronic (digital) or other form; databases (data compilations), if they are the result of intellectual activity by selection or arrangement of their component parts; music and light shows, circus performances; works of landscape formations; artistic forging; collections of treatments of intangible cultural heritage; theatrical productions, stage adaptations of works of fiction, journalism, scientific, technical or other nature (books, brochures, articles, etc.) in written, electronic (digital) or other form, and processing of intangible cultural heritage; translation texts for dubbing (including dubbing), subtitling of audiovisual works in other languages. However, dynamic social development and the desire for full integration into the European Union still require our country to continue the process of step-by-step harmonization of Ukrainian legislation with European legislation in the field of copyright.

It was established that the development of artificial intelligence is inevitably reflected in the criteria of originality in copyright law of the EU and Ukraine. Taking into account the fact that in the EU the approach has been established that originality should be understood as a special characteristic of the result of intellectual activity, achieved due to the author's manifestation of his creative abilities in such a way as to reflect his own personality in the work created by him, the recognition of the originality of the work is possible only in the case its creation by man and the reflection of his human personality in it. That is, in the EU, the system of legal protection of copyright requires compliance with the criteria of originality and participation of a person as an author, expression of his creative idea. This means that the criterion of originality cannot be applied to objects created using artificial intelligence. Additionally, there is a distinction between AI-generated objects and AI-generated objects. Ukrainian legislation does not recognize the authorship of artificial intelligence and does not protect the objects generated by it by copyright, since the necessary condition for the emergence of copyright is the conformity of the criterion of originality of the work, which is related to the human author and the realization of the creative idea. At the same time, such non-original objects generated by artificial intelligence are protected by a special right, and the subjects of a special right have the right to license, transfer such objects and protect this right, including in court.

It has been proven that at the current stage of bringing Ukrainian copyright legislation into compliance with EU legislation, our state has achieved notable success, because important laws for our state have been adopted ("On copyright and related rights" from 2022, "On effective management of property rights of right holders in the field of copyright and (or) related rights" from 2018 with amendments and additions from 2022), which implemented into Ukrainian national legislation in the field of copyright and related rights the provisions of more than a dozen EU Directives. However, at the same time, there are a number of inconsistencies and problems in adapting the current national legislation in this area to EU law, which lead to problems in the practice of copyright and related rights protection. In

particular, among them is the haste of the harmonization procedure, which leads to problems of legal application of legislative acts adopted at the national level and the need for constant monitoring of EU judicial practice for the purpose of correct law enforcement; the non-compliance of certain provisions of the current legislation of Ukraine with European standards in the field of copyright and related rights protection, the difficulty of gathering evidence to prove the fact of violation of copyright and related rights, organizational and legal shortcomings of the procedure for the protection of copyright and related rights in court, an insufficient number of specially trained judges who are able to resolve disputed issues in compliance with copyright and related rights. With this in mind, we believe that the process of adapting national legislation in the field of copyright and related rights to EU law should continue, but in a more balanced and thoughtful manner. It is necessary to abandon haste in adaptation, because this does not lead to approximation of the current legislation to EU law, but rather leads to new challenges and threats of infringement of copyright and related rights, which can negatively affect the already ineffective system of protection of copyright and related rights in Ukraine.

It has been established that virtual reality technologies in the EU have recently been developing rapidly, creating innovative forms of interaction, as well as new legal problems, in particular in the field of copyright protection. The development of virtual reality technologies creates a number of the following opportunities: the possibility of supporting European Web4 ecosystems, the possibility of providing public services using virtual reality technologies, the possibility of creating conditions for more exciting education and training, etc. The number of challenges that arise in the field of copyright include: copyright infringement, the complexity of copyright protection in virtual reality, the need to adapt EU legislation to new challenges to copyright in virtual reality. It should be noted that the EU is trying to keep up with the times and support the development of virtual technologies and the digital environment in every possible way, because their innovative progress is important for the effective development of all spheres of EU society. The development of virtual worlds also has a positive meaning for copyright, because it

creates new opportunities for creators. At the same time, the sphere of virtual worlds is the most favorable for copyright violations. Considering this, the EU should pay more attention to the development of mechanisms for detecting copyright violations in virtual reality and bringing guilty parties to justice for copyright violations, so that the development of the information component does not lead to the leveling of the provisions of the current EU legislation in the field of copyright protection. For Ukraine, it is relevant to observe the experience of the EU in the direction of developing the foundations and development of legal regulation of virtual worlds, as well as to start the development of national legislation in this area, because, as practice shows, virtual worlds are becoming more and more widespread today, and therefore our state, which wants keep pace with the times and provide effective copyright protection to authors in virtual worlds and virtual reality, should have adequate legal support in this area.

The author determined that today Ukraine has brought its legislation in the field of copyright and related rights as close as possible to EU law in the context of civil law exceptions and limitations, but there are still a number of exceptions and limitations that need to be reflected in current domestic legislation. In particular, this concerns the exceptions and limitations established by Directive 2019/790, some of which, albeit partially, have been reflected in the current legislation, while the greater part remains unenforced by law. Among such exceptions and limitations need to be confirmed: an exception to grant scientific research organizations and institutions for the preservation of cultural heritage in some cases, for example, for further verification of the results of scientific research, the ability to keep copies made under the exception for the purposes of conducting in-depth analysis of text and data ; an exception to providing research organizations and institutions for the preservation of cultural heritage, including persons related to them, with respect to in-depth analysis of text and data regarding content to which they have legal access, etc. Given the fact that the Ukrainian legislator establishes an exhaustive list of exceptions and limitations, the introduction of exceptions and limitations established by Directive 2019/790 should take place precisely in the provisions of the Law of

Ukraine "On Copyright and Related Rights". The adaptation of Ukrainian legislation to EU law in this aspect is an important step towards Ukraine's accession to the European Union in the near future.

It has been proven that today Ukraine has completely reformed its legislation in the field of copyright and related rights in accordance with the obligations assumed. However, this does not mean at all that Ukrainian copyright legislation is fully compliant with EU copyright law, because during the period 2017-2023, EU copyright law underwent significant transformations and innovations, which were not taken into account by Ukraine and the EU in the provisions of the Association Agreement. That is why the issue of further adaptation and harmonization of Ukrainian legislation in the field of copyright to EU law in this area becomes relevant in the context of Ukraine's status as a candidate for EU accession. In particular, the harmonization of Ukrainian legislation in the field of copyright with EU law in terms of determining the order and conditions of use of orphan works, in terms of establishing exceptions and limitations in national copyright legislation and EU law, etc., remains relevant.

It was determined that, as of today, EU member states face a number of problems in the process of harmonizing their national legislation in the field of copyright and related rights in accordance with the provisions of EU copyright legislation, which include, in particular, the incompleteness of the procedure for harmonizing copyright legislation within the general EU rights; the "vertical" nature of EU directives and regulations, as a result of which their "harmonizing" effect is limited to a specific subject of regulation (for example, software, databases, photographic works, etc.); inconsistency of exceptions and limitations, etc. The rights granted to creators of original works in each member state of the European Union differ depending on national legislation and legal tradition. However, while copyright law in the European Union remains predominantly national law, national rules are gradually converging with the help of international treaties and new EU legislation in the field of copyright and related rights, which harmonizes the different rights of authors and performers.

It was established that, as of today, the main principles and principles of copyright law of Ukraine and the EU still have certain differences, despite a number of reforms in the field of intellectual property, carried out by Ukraine in the context of its integration aspirations and bilateral agreements at the level of Ukraine - EU. This causes certain obstacles on the way to Ukraine's accession to the EU and indicates that the process of harmonization of Ukrainian copyright legislation with EU law in this area should continue. Already today, our state has certain positive developments regarding the regulation of relations in the field of protection of non-original objects generated by a computer program, which should not be lost in the context of the harmonization of Ukrainian copyright legislation with EU law in this area.

It was determined that the dynamics of the development of copyright and related rights directly depends on the dynamics of the development of the European Union and the intensity of integration processes in those countries that seek to harmonize their own legislation on the basis of EU legislation. However, one cannot fail to note the fact that the current EU copyright system is still based on the provisions of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 1886, which indicates the need to update the legal basis of EU copyright in accordance with today's requirements. This directly concerns Ukraine, which has ratified the Berne Convention and is on the way to approximation and harmonization of its legislation with EU legislation.

The dissertation also formulates other theoretically grounded conclusions and provisions regarding the problems and prospects of harmonization of Ukrainian legislation in the field of copyright with EU law.

The practical significance of the dissertation work lies in the possibility of using the conclusions and proposals of the dissertation in the law-making and law-enforcement spheres, as well as in the educational process.

Key words: copyright, EU copyright, harmonization of copyright legislation, copyright reform in Ukraine, artificial intelligence, criterion of originality, rights of a special kind.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄС..	31
1.1 Основні принципи та засади авторського права України та ЄС.....	31
1.2 Законодавство України про авторське право у контексті розвитку європейського авторського права: історія становлення і розвитку правової охорони.....	43
1.3 Євроінтеграційні зобов'язання України в галузі авторського права	52
Висновки до розділу 1	62
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА З ПРАВОМ ЄС.....	65
2.1. Проблеми гармонізації законодавства про авторське право у країнах-членах ЄС	65
2.2. Сучасні тенденції та перспективи гармонізації авторського права України з правом ЄС через призму нових об'єктів правової охорони інтелектуальної власності.....	79
2.3. Вплив штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві України та країн-членів ЄС.....	91
Висновки до розділу 2.....	121
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	124

3.1 Сучасний стан та виклики у забезпеченні відповідності законодавства України про авторське право до законодавства ЄС.....	124
3.2. Можливості та виклики цифрової епохи для авторського права ЄС	149
3.3. Цивільно-правові винятки та обмеження в авторському праві України та ЄС.....	161
Висновки до розділу 3.....	179
ВИСНОВКИ.....	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	189
ДОДАТКИ.....	210

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС України	Верховний Суд України
ЕОМ	Електронно-обчислювальні машини
ЄС	Європейський Союз
ЄЕП	Угода про формування Єдиного економічного простору
Суд ЄС	Суд Європейського Союзу
ОКУ	Організація колективного управління
УМА	Український музичний альянс
ШІ	Штучний інтелект
AIPPI	Association Internationale pour la Protection de la Propriété Intellectuelle (Міжнародна асоціація із захисту інтелектуальної власності)

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу (далі - ЄС) вже багато років вважається однією з найбільш важливих умов вступу України до Євросоюзу. Завдяки цьому створюються важливі передумови для подальшої євроінтеграції України, включаючи її членство в ЄС. Положення укладеної у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також правові положення ряду інших документів, укладених на двосторонній основі з метою врегулювання правових засад співробітництва між Євросоюзом та Україною, закріпили належні передумови для гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу. Більше того, у контексті гармонізації українського законодавства з правом ЄС закладається правовий базис для розвитку в Україні такого правового середовища, що є максимально наближеним до вже існуючого в країнах-членах ЄС, що тягне за собою перспективи кращого економічного розвитку нашої держави за рахунок іноземних інвестицій у сферу інтелектуальної власності та авторського права України, зокрема.

Слід відмітити, що європейська система правового регулювання авторського права на сьогоднішній день є фактично вже сформованою, якщо не враховувати тенденції глобалізаційного та інформаційного розвитку, які готують нові виклики та загрози у контексті виникнення нових об'єктів авторського права. Зважаючи на це, Україна, яка стоїть на порозі євроінтеграції, має адаптуватися до неї, щоб мати змогу швидко інтегруватися до неї у відповідності до тенденцій європейського та світового інноваційного та економічного розвитку. Саме тому на сьогоднішній день гармонізація національного законодавства в сфері авторського права з європейським – це краща перспектива розвитку України як під час війни, так і в повоєнний період, адже на сучасному етапі наша держава стикається з цілою низкою глибоких проблем у сфері авторського права і суміжних прав: плагіат, копіювання без дозволу автора, незаконне використання авторських творів,

розповсюдження та продаж підроблених або нелегальних копій творів, порушення авторських прав у мережі Інтернет тощо. Незважаючи на ряд законодавчо закріплених гарантій та механізмів захисту авторських прав в Україні, їх ефективність на сьогоднішній день залишається доволі низькою, що ще раз актуалізує необхідність гармонізації законодавства України до права ЄС у сфері авторського права.

Ще більш актуальною тема гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС стала після прийняття Європейською Радою заявки України на членство у ЄС у перші дні повномасштабного вторгнення росії в Україну та надання їй статусу кандидата на членство у ЄС у 2022 році. Даний факт ще раз підкреслив важливість продовження європейського курсу України, визначеного конституційно, навіть в умовах війни. Набутий Україною статус кандидата на членство в ЄС та її рішучість стосовно якнайшвидшого вступу до Євросоюзу помітно впливають і на процес гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС. Це призвело до того, що ще під час повномасштабної війни Україна продовжує активно реформувати своє законодавство, зокрема і в сфері авторського права, щоб наблизити його до *acquis* ЄС.

Крім цього, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється також динамікою оновлення українського законодавства у сфері авторського права та суміжних прав, зокрема прийняттям нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX (далі – Закон № 2811-IX), яким були введені нові та оновлені застарілі конструкції щодо захисту авторських прав, зокрема і у мережі Інтернет, а також низкою підзаконних нормативно-правових актів, які посилили правові основи регулювання авторського та суміжних прав в Україні, змінили ряд застарілих положень щодо регулювання авторського права і суміжних прав, а також впровадили нові підходи до захисту авторських і суміжних прав в епоху глобалізації та цифровізації.

Станом на сьогодні з врахуванням тенденцій світового глобалізаційного та цифровізаційного розвитку, оновлення правових основ законодавства у сфері авторського права та суміжних прав, впровадження нових теоретичних конструкцій, порядку та правил захисту авторського та суміжних прав виникає потреба у проведенні комплексного дослідження гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС, яке б враховувало актуальні аспекти міжнародно-правового розвитку у сфері авторського права, а також виклики та проблеми, з якими стикаються як Україна, так і зарубіжні країни у контексті здійснення гармонізації свого законодавства у сфері авторського права до авторського права ЄС. Разом з тим, окремі питання, які стосуються проблематики цього дисертаційного дослідження знайшли свій відображення у працях цілого ряду як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Зокрема, загальнотеоретичні аспекти гармонізації національного законодавства до права ЄС у сфері авторського права досліджували: Г. Горіна, К. Зеров, Ю. Капіца, А. Кодинець, Л. Комзюк, О. Кулініч, В. Муравйов, Н. Мушак, О. Овечкіна, Е. Росати, Н. Сорока, Л. Тарасенко, М. Чуфус, О. Штефан та ряд інших.

Проблемні аспекти гармонізації законодавства України та держав-членів ЄС до авторського права ЄС у своїх дослідженнях вивчали: Л. Гібо, В. Завертнева-Ярошенко, Ю. Капіца, О. Коваленко, С. Коломбо, О. Орлюк, О. Полупан, В. Постригань, С. Сганга, Н. Стефанишин, Р. Хілті та ряд інших.

Перспективи та тенденції розвитку гармонізації національного законодавства до права ЄС у сфері авторського права досліджували: С. Асау, Н. Бондар, П. Гугенгольц, В. Ільченко, Я. Левченко, К. Міхаела, О. Орлюк, С. Ротару, М. Фесенко, Н. Яркіна та ряду інших.

Тож, беручи до уваги достатню розробленість окремих аспектів досліджуваної у дисертаційній роботі тематики, вважаємо, що обрана тема вимагає більш комплексного підходу до її вивчення з метою висвітлення актуальних аспектів та перспектив гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС.

Усе вище зазначене актуалізує необхідність дослідження у сфері авторського права в контексті гармонізації законодавства України до права ЄС, а також проведення порівняльно-правового аналізу відповідності чинного національного законодавства до останніх нововведень у сфері авторського права ЄС з винесенням наступних пропозицій та рекомендацій стосовно перспектив розвитку гармонізації законодавства України до авторського права ЄС у контексті євроінтеграційних прагнень України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах планів наукової роботи Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до таких державних бюджетних науково-дослідних тем: «Розробка системного вчення про основні права людини з метою втілення в Україні європейських правових цінностей у контексті розбудови громадянського суспільства» (№ 19БФ 042-01, 2019–2021 рр.), «Правова модель соціально-екологічної безпекової доктрини України» (№ 2020.01/0266, 2020–2021 рр.), «Правове забезпечення соціальної безпеки в євроінтеграційних умовах» (№ 20БФ 042-01, 2020–2022 рр.); відповідно до вимог положень Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення проблемних питань гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС на сучасному етапі та формулювання пропозицій щодо вдосконалення процесу гармонізації законодавства України до права ЄС у сфері авторського права з урахуванням існуючих проблем та практики гармонізації авторського законодавства країн-членів ЄС.

У відповідності до встановленої мети слід виконати такі завдання:

– окреслити основні принципи та засади авторського права України та ЄС;

- охарактеризувати стан виконання євроінтеграційних зобов'язань України в галузі авторських і суміжних прав;

- охарактеризувати законодавство України про авторське право у контексті розвитку європейського авторського права, окреслити історію становлення і розвитку його правової охорони;

- встановити проблеми гармонізації авторського законодавства серед країн-членів ЄС;

- окреслити сучасні тенденції та перспективи механізму гармонізації авторського права України з правом ЄС через призму нових об'єктів правової охорони інтелектуальної власності;

- визначити вплив штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві України та країн-членів ЄС;

- охарактеризувати сучасний стан та виклики у приведенні законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС;

- розкрити нові можливості та виклики цифрової епохи для авторського права ЄС у віртуальній реальності, їх значення для України;

- визначити цивільно-правові винятки та обмеження в авторському праві України та ЄС використавши порівняльно-правовий аспект.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають у зв'язку з процедурою гармонізації українського законодавства до права ЄС в сфері авторського права.

Предмет дослідження – аналіз законодавства України та регламентів і директив ЄС у сфері авторського права, аналіз судової практики ЄС у цій сфері.

Методи дослідження. При вирішенні поставлених завдань задля досягнення мети дисертаційного дослідження дисертантом використано методи пізнання, виявлені та розроблені юридичною наукою та апробовані на практиці. Під час роботи над дослідженням було використано комплекс методів загальнонаукового та спеціального спрямування. Зокрема, на основі

методу діалектики було окреслено основні принципи та засади авторського права України та ЄС (п. 1.1.). На основі історичного методу було охарактеризовано авторське законодавство України у контексті розвитку європейського авторського права, окреслено історію становлення і розвитку його правової охорони (п. 1.2.). З використанням формально-юридичного методу було визначено євроінтеграційні зобов'язання України в галузі авторських і суміжних прав (п. 1.3.). З використанням методу синтезу встановлено проблеми гармонізації законодавства країн-членів ЄС у сфері авторського права (п. 2.1.). На основі методу спостереження було окреслено сучасні тенденції та перспективи гармонізації авторського права України з правом ЄС через призму нових об'єктів правової охорони інтелектуальної власності (п. 2.2.). Метод індукції дозволив визначити вплив штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві України та країн-членів ЄС (п. 2.3.). З використанням методу опису було охарактеризовано сучасний стан та виклики у приведенні законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС (п. 3.1.). Метод моделювання дозволив розкрити нові можливості та виклики цифрової епохи для авторського права ЄС, їх значення для України (п. 3.2.). Метод порівняння дозволив визначити цивільно-правові винятки та обмеження в авторському праві України та ЄС та порівняти їх (п. 3.3.).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням, у якому на основі аналізу законодавства України у сфері авторського права та директив і регламентів ЄС було виявлено проблемні аспекти гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС та запропоновано шляхи гармонізації законодавства України у сфері авторського права. В результаті дослідження окремі положення були сформульовані й обґрунтовані вперше, низку положень удосконалено, деякі положення набули подальший розвиток.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження знаходить прояв у тому, що:

вперше:

– визначені сучасні тенденції, виклики, проблеми правового режиму та шляхи гармонізації авторського права України з правом ЄС через призму нових об'єктів правової охорони інтелектуальної власності, до яких належать: літературні твори не лише у письмовій, але й електронній (цифровій) чи іншій формі, бази даних (компіляції даних), якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності, музично-світлові шоу, циркові вистави, твори ландшафтних утворень, художня ковка, збірки обробок нематеріальної культурної спадщини, театральні постановки, сценічні переробки творів белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі, і обробки нематеріальної культурної спадщини, тексти перекладів для озвучення (у тому числі дублювання), субтитрування аудіовізуальних творів іншими мовами;

– на підставі аналізу сучасного стану гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС охарактеризовані виклики щодо приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС: поспішність процедури гармонізації, що призводить до проблем правового застосування прийнятих на національному рівні законодавчих актів та необхідності постійного відстеження судової практики ЄС з метою правильного правозастосування, невідповідність окремих положень чинного законодавства України європейським стандартам у сфері захисту авторських та суміжних прав, складність збору доказової бази для доведення факту порушення авторських та суміжних прав, організаційно-правові недоліки процедури захисту авторських та суміжних прав в судовому порядку, недостатня кількість спеціально підготовлених суддів, які здатні розв'язати спірні питання з дотриманням авторських та суміжних прав;

– на основі аналізу технологій віртуальної реальності були визначені нові можливості цифрової епохи для авторського права ЄС у віртуальній реальності, зокрема, можливість підтримки європейських екосистем Web4, можливість надання публічних послуг з використанням технологій віртуальної реальності, можливість створення умов для більш захоплюючої освіти та навчання тощо, до числа викликів, які виникають у сфері авторського права належать: порушення авторських прав, ускладненість захисту авторських прав у віртуальній реальності, необхідність адаптації законодавства ЄС до нових викликів авторському праву у віртуальній реальності;

– на підставі порівняльно-правової характеристики цивільно-правових винятків та обмежень в авторському праві України та ЄС зроблено висновок щодо наближення законодавства України у сфері авторського права у контексті цивільно-правових винятків та обмежень до права ЄС та про доцільність подальшого наближення законодавства України до права ЄС у сфері авторських прав з метою закріплення у чинному вітчизняному законодавстві тих винятків та обмежень, які досі залишаються незакріпленими в ньому;

– на підставі визначення впливу штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві України та країн-членів ЄС встановлено, що критерій оригінальності не може бути застосовним до об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту, адже у законодавстві ЄС утвердився підхід стосовно того, що під оригінальністю слід розуміти спеціальну характеристику результату інтелектуальної діяльності, досягнуту за рахунок прояву автором своїх творчих здібностей таким чином, щоб відобразити в створеному ним творі власну особистість, визнання оригінальності твору можливе тільки у випадку створення його людиною та відображенні у ньому її людської особистості;

удосконалено:

– на підставі дослідження актуальних аспектів реформування авторського законодавства України у контексті розвитку європейського авторського права було встановлено, що динаміка у розвитку авторського права й суміжних прав прямо залежить від динаміки розвитку Європейського Союзу та інтенсивності інтеграційних процесів у тих країнах, які прагнуть до гармонізації власного законодавства на основі законодавства ЄС. Однак, не можна не відмітити й той факт, що чинна система авторського права ЄС досі базується на положення Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, що свідчить про необхідність оновлення правової основи авторського права ЄС у відповідності до вимог сьогодення;

– на підставі аналізу проблем гармонізації авторського законодавства серед країн-членів ЄС було встановлено, що до них належать: незакінченість процедури гармонізації авторського законодавства в межах загального права ЄС; «вертикальний» характер дії директив та регламентів ЄС, внаслідок чого їх «гармонізуючий» вплив обмежується конкретним предметом регулювання (наприклад, програмним забезпеченням, базами даних, фотографічними творами тощо); неузгодженість винятків та обмежень тощо;

набули подальшого розвитку:

- на підставі аналізу основних принципів та засад авторського права України та ЄС було встановлено, що вже сьогодні Україна має певні позитивні зрушення у сфері регулювання відносин у сфері охорони неоригінальних об'єктів, генерованих комп'ютерною програмою, які не повинні бути втраченими у контексті гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері;

- на основі аналізу положень стосовно євроінтеграційних зобов'язань України в галузі авторських і суміжних прав було встановлено, що на сьогоднішній день Україна повністю реформувала своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у відповідності до взятих на себе зобов'язань. Проте, це не означає, що законодавство України у сфері авторського права є повністю відповідним авторському праву ЄС, адже за

період 2017-2023 років авторське право ЄС зазнало значних трансформацій та нововведень, які не були враховані Україною та ЄС у положеннях Угоди про асоціацію. Саме тому актуальним стає питання подальшої адаптації та гармонізації українського законодавства у сфері авторського права до права ЄС у цій сфері у контексті наданого Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, зокрема в частині захисту авторських прав у цифровому середовищі, включаючи використання новітніх технологій, таких як віртуальна реальність.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування окремих положень у:

науково-дослідній діяльності – в якості основи для подальших наукових досліджень гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС, а також подальшої теоретичної розробки правової термінології;

правотворчій діяльності – для продовження процедури гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС шляхом прийняття нових законодавчих актів у цій сфері;

правозастосовній діяльності – запропоновані практичні рекомендації можуть бути використані у сфері подальшої гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Авторське право і суміжні права», «Право ЄС», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень здобувача. Наукова стаття (Вплив штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві (Університетські наукові записки). 2023, № 3-4 (93-94), С. 43-56) виконана у співавторстві з О. Кулініч. Внесок автора складає 50 % і стосується окремих аспектів впливу штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві.

Апробація результатів дисертації. Положення і висновки дисертації доповідалися і обговорювалися на засіданні кафедри права інтелектуальної власності та інформаційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основні положення та висновки, що отримані в процесі дослідження, обговорювалися на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, а саме: Роль і місце інформаційного права і права інтелектуальної власності в сучасних умовах. Креативні індустрії (м. Київ, 12 листопада 2021 р.); Цифрова трансформація та цифрова економіка в умовах воєнного стану: аспекти інтелектуальної власності (м. Київ, 27 травня 2022 р.); Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права (м. Львів, 29 вересня 2022 р.); Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри (м. Київ, 30 вересня 2022 р.); Двадцять перші осінні юридичні читання (м. Хмельницький, 6 жовтня 2022 р.); Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри (м. Київ, 12 жовтня 2023 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертаційному дослідженні, викладено у трьох наукових статтях, які розміщено у фахових виданнях України, 6 доповідях на наукових і науково-практичних конференціях та інших наукових заходах.

Структура й обсяг дисертації. Відповідно до обраної мети, визначених завдань і предмета дослідження праця складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків дисертації, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 201 сторінку, з яких основного тексту – 175 сторінок. Список використаних джерел – 21 сторінка (165 найменувань). Додатки налічують 5 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄС ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО

1.1. Основні принципи та засади авторського права України та ЄС

Пов'язані з інтелектуальною власністю світові проблеми мають важливе значення, оскільки у епоху інформаційних технологій питання захисту прав авторів набуває особливої актуальності у силу своєї культурної та економічної значимості. Розвинені держави прагнуть створити сприятливе середовище для інтелектуальної, творчої діяльності на власній території, де найважливішим фактором ефективної охорони прав є правове регулювання відносин у відповідній сфері. Однак у вік відсутніх інформаційних кордонів питання безпеки авторського права перебувають уже не в рамках національного формату, а піднімаються на рівень міжнародного обговорення, залишаючи за собою «слід» відкритих питань з боку під час вирішення конфліктів.

У контексті нашого дослідження доцільно, перш за все, окреслити основні принципи та засади авторського права України та ЄС, які є базовими аспектами для подальшого наукового дослідження за обраною тематикою. Проте, перед тим, як розпочати характеристику основних принципів та засад авторського права України та ЄС вважаємо за доцільне коротко охопити термінологію даного дослідження.

Чинний Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 2022 року не містить визначення авторського права так само, як не містив його і попередній закон з співзвучною назвою. І це питання залишається відкритим для дискусії у теоретичних дослідженнях.

Окремі підходи до визначення авторського права можна знайти у доктринальних дослідженнях цього поняття. Зокрема, автори посібника «Інтелектуальна власність», виділяють два підходи до розуміння поняття авторського права:

– за об'єктивним підходом під авторським правом слід розуміти певну сукупність правових норм, якими відбувається врегулювання правовідносин стосовно створення та використання наукових, літературних чи мистецьких творів;

– за суб'єктивним підходом під авторським правом слід розуміти сукупність особистих немайнових та майнових прав, приналежних особам, які є творцями наукових, літературних чи мистецьких творів [2, с. 20-21].

Таким чином, можна констатувати, що авторське право – це юридичне поняття, використання якого має місце при характеристиці прав, якими наділяються автори на свої літературні та художні твори. Законодавець поділяє їх на дві групи:

- Особисті немайнові права автора;
- Майнові права суб'єктів авторського права [65].

Природа авторського права спочатку була досить спірною та невизначеною. Однак однозначно можна говорити про те, що авторське право – це самостійна та унікальна сфера, яка розвивається динамічним чином, що не дозволяє отримати гарантій того, що завтра законодавець не визначить інші підстави для ідентифікації правової природи авторського права.

Під завданням авторського права слід визначити створення найбільш сприятливих для розвитку творчої діяльності правових умов, які одночасно забезпечують доступність результатів цієї діяльності для людського суспільства.

Характерними особливостями авторського права є:

- поширення авторського права на твори у сфері літератури, мистецтва, науки, що являються прямим результатом специфічних форм творчої активності людини;
- виникнення авторського права відбувається внаслідок факту його створення;

– авторському праву притаманна змішана природа, адже до його складу входять майнові права інтелектуальної власності на твір, а також особисті немайнові права творця;

– його виникнення відбувається безпосередньо під час вираження твору у одній із об'єктивних форм, доступних для сприйняття іншими людьми;

– для реалізації авторського права необов'язково реєструвати та здійснювати спеціальне оформлення твору;

– воно є законодавчо встановленим виключним правом творця оголосити себе автором твору, здійснювати його відтворення, розповсюдження, оприлюднення законодавчо дозволеними способами та засобами; надавати дозвіл іншим особам стосовно використання твору тим чи іншим способом;

– воно не має зв'язку з правом власності на матеріальний об'єкт, у якому набув вираження певний твір (папір, плівка, дискета тощо);

– суб'єкти авторського права і права власності на матеріальний носій твору – не завжди збігаються, адже власник речі може не володіти авторськими правами на твір, що набув матеріалізації у певній речі;

– процес передачі права власності або права володіння на матеріальний об'єкт не призводить сам по собі до передачі авторських прав на твір, що набув матеріалізованого прояву у цьому об'єкті;

– під час реалізації процесу купівлі-продажу оригіналів або інших примірників об'єктів авторського права та/або суміжних прав відбувається передача обмеженої частини сукупності правомочностей, адже наявна на сьогоднішній день система відносин власності стосовно об'єктів авторського права ґрунтується на прагненнях виробників забезпечити рідкісність своїх благ (зокрема, за умовами ліцензійної угоди стосовно програмного забезпечення зазвичай встановлюється заборона на здійснення передачі програмного продукту іншим особам з метою отримання доходу шляхом його розповсюдження тощо);

– на відміну від права власності на матеріальні об’єкти, що має фактично необмежений (абсолютний) характер, власність на об’єкти авторського права зазнає певних обмежень, пов’язаних з обсягом правомочностей та терміном їх дії [45, с. 109].

Вище наведені особливості є класичними. Крім того, слід відмітити, що новим Законом «Про авторське право і суміжні права» були додані новітні особливості авторського права.

– По-перше, це оригінальність твору як важлива ознака набуття авторського права на нього. Це ознака (критерій), яка здійснює характеристику твору як результату власної інтелектуальної творчої діяльності автора та дозволяє відобразити творчі рішення, що були прийняті автором у процесі створення твору;

– По-друге, авторське право поширюється як на оригінал, так і на копію твору, яку законодавець визначає як примірник твору;

– По-третє, авторським правом захищається як матеріальна, так і електронна (цифрова) форма твору;

– По-четверте, авторське право у відповідності до нового закону не поширюється на:

– Повідомлення про новини або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;

– Вираження народної творчості (фольклор);

– Акти органів державної влади, органів місцевого самоврядування, офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного і судового характеру (закони, укази, постанови, рішення, державні стандарти тощо), а також їх проекти та офіційні переклади;

– Державні символи, державні нагороди; державні знаки, емблеми, символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань України, затверджені органами державної влади;

символіка територіальних громад України, затверджена відповідними органами місцевого самоврядування;

- Грошові знаки;

- Розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право особливого роду (*sui generis*);

- Абревіатури;

- Фотографії, що не мають ознак оригінальності (не є фотографічними творами) [65].

Якщо ж порівнювати із старим Законом «Про авторське право і суміжні права», то новий Закон значно розширив цей перелік:

- повідомлення про новини протягом дня, які належать до звичайної прес-інформації;

- фольклор;

- видані у межах повноважень органів державної влади офіційні документи, що мають політичний, законодавчий чи адміністративний характер (законодавчі акти, постанови, укази, рішення судових органів, державні стандарти тощо), а також їх переклади, які були здійснені офіційно;

- державні символи України, державні нагороди; знаки і символи органів державної влади; ЗСУ чи інших формувань військового характеру; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій;

- грошові знаки;

- розклади руху засобів транспортного сполучення, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші бази даних аналогічного характеру, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Як бачимо, у новому законі об'єктами авторського права, крім раніше закріплених, не визнаються ще й: акти органів місцевого самоврядування; проекти актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

інших офіційних документів, що носять політичний, законодавчий, адміністративний і судовий характер; державні знаки, емблеми; щодо знаків і символіки збройних формувань та територіальних громад, то щодо них тепер встановлюється вимога стосовно обов'язковості їх затвердження відповідними органами; абрєвіатури; фотографії без ознак оригінальності.

Що стосується переліку об'єктів авторського права, то тут також було внесено певні зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (Додаток А). Як видно із вище проведеного порівняння, новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 2023 року значно розширює перелік об'єктів авторського права. Найбільш важливими змінами стали надання правової охорони авторським правом об'єктам не тільки у письмовій формі, але й в електронній, і навіть будь-якій іншій формі. Крім того, тепер захищаються авторським правом не всі фотографічні твори, а тільки ті, які є оригінальними. Це означає, що лише ті фото, в яких відображений результат інтелектуальної творчої діяльності людини вважатимуться об'єктами авторського права за новим законом. Ці та інші зміни є свідченням гармонізації українського законодавства у сфері авторського права і суміжних прав із правом ЄС у цій сфері.

Під принципами авторського права прийнято розуміти категорії, які визначають ідеологію останнього, його основоположні цінності та особливості регулятивного механізму, виступають першоджерелом його норм [94, с. 129].

Виділення таких принципів має важливе теоретичне та практичне, адже з їх допомогою встановлюються фундаментальні основи, якими охоплюється концептуальний зміст авторського права. З огляду на це, під принципом авторського права слід розуміти не будь-яке правило поведінки, що функціонує у даній сфері, а виключне те, яке має основоположне значення для авторського права.

Крім цього, слід відмітити, що принципи авторського права мають бути відмінними від принципів цивільного права, котрі застосовуються у

правовідносинах у будь-якому разі, коли мова йде про створення й використання творів. Положення, які можуть бути визначені як принципи авторського права, повинні відображати специфіку, властиву саме авторському праву, та його специфічні цінності.

На жаль на сьогоднішній день не встановлено єдиного підходу до визначення переліку принципів авторського права.

Зокрема, Л. Майданик, поділяючи принципи авторського права на загальні та спеціальні, виділяє наступні їх різновиди (Додаток Б) [50, с. 569].

Свій погляд на визначення системи принципів авторського права висловлює Т. Вахонєва, яка відносить до них:

- свободу творчості;
- непорушність авторського права;
- виключність авторських прав;
- доступність авторського твору;
- невідчужуваність особистих немайнових прав авторів;
- свободу авторського договору [9, с. 57].

Аргументованою вважаємо систему принципів авторського права, запропоновану А. Штефан, яка серед них пропонує виділяти наступні принципи:

– Свободу творчості – передбачає можливість вільного вибору автором теми, сюжету, жанру, форми втілення його твору, а також можливість самостійного прийняття рішення останнім стосовно його оприлюднення;

– Автоматичну охорону – означає, що виникнення авторського права на твір відбувається відразу після його створення і не тягне за собою обов'язку здійснення реєстрації твору або будь-яких інших дій стосовно оформлення цього твору, чи виконання будь-яких зайвих формальностей.

– Незалежність охорони від цінності і призначення твору – означає, що правовій охороні підлягають всі твори, незалежно від призначення, мети, обсягу та інших характеристик останніх;

– Незалежності прав на твір від права власності на матеріальний об'єкт (носій), у якому набув втілення твір – авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому набув втілення твір, є незалежними одне від одного, що свідчить про те, що у разі відчуження матеріального об'єкта, в якому набув втілення твір, авторське право на нього є невідчужуваним;

– Виключність права дозволяти або забороняти використання твору – тільки суб'єктові авторського права надані повноваження стосовно надання дозволу чи заборони щодо використання твору іншими особами;

– Збалансування інтересів автора і суспільства – означає встановлення розумних меж для права автора стосовно використання ним його власного твору, що має на меті збалансування інтересів суспільства у забезпеченні останньому доступу до загальнолюдської інтелектуальної скарбниці [94, с. 133-136].

Отже, під принципами авторського права слід розуміти основні положення авторського права, загальні для всіх норми інституту авторського права, що виражають закономірності та тенденції його розвитку, сутність правовідношень, що складаються у зв'язку зі створенням твору, використанням і реалізацією суб'єктивного права на нього.

Авторське право Європейського Союзу – це унікальна правова система, яка діє паралельно до авторського законодавства держав-членів ЄС. Положення авторського права ЄС характеризуються прямою дією в межах правових систем його держав-членів, і в сфері авторського права здебільшого регулюють питання, вже враховані національним законодавством держав-членів ЄС.

Тож, для більш точного розуміння місця авторського права та суміжних прав у системі права ЄС варто звернути увагу на принципи, якими встановлюються співвідношення авторського права та суміжних прав ЄС з внутрішньодержавним авторським та суміжними правами держав-членів ЄС, та забезпечується належне виконання його норм, а саме:

– Принцип верховенства авторського права та суміжних прав ЄС, який означає, що у разі колізії між нормами національного права і нормами права ЄС у сфері регулювання авторського права та суміжних прав вищу силу мають останні. Цей принцип набув універсального значення і свідчить, що правопорядок, який діє в ЄС в межах його відання і у рамках переданих йому суверенних повноважень, має верховенство стосовно національного правопорядку. Існує пріоритет норм права ЄС над нормами національного законодавства держав-членів, а норми національного права держав-членів не повинні суперечити нормам права ЄС у сфері регулювання авторського права та суміжних прав;

– Принцип прямої дії авторського права та суміжних прав ЄС. Під ним розуміється безпосередня дія і обов'язкове застосування норм авторського та суміжних прав ЄС на всій його території і щодо усіх суб'єктів права Євросоюзу. Це означає, що норми права ЄС обов'язкові в усій своїй повноті для усіх держав-членів ЄС, а рівно фізичних і юридичних осіб, що перебувають під юрисдикцією держав-членів ЄС;

– Принцип інтегрованості авторського права та суміжних прав ЄС, відповідно до якого норми права ЄС розглядаються як автоматично інтегровані в національні правопорядки. Або, іншими словами, усі норми права ЄС автоматично інкорпуються в національні правові системи країн-учасниць цієї інтеграційної організації. Норми права ЄС підлягають безумовному застосуванню національною адміністрацією і судами в тому ж порядку і обсязі, як і відповідні норми внутрішньодержавного права;

– Принцип територіальності авторського права та суміжних прав ЄС – виражається в тому, що особа, яка має бажання захистити свій твір повинна забезпечити визнання своїх прав у кожній державі-члені ЄС, де треті особи можуть виявити зацікавленість в комерційному використанні цього об'єкту на шкоду власникові права. Авторські права виникають і визнаються у всіх країнах-членах ЄС без зайвих формальностей, однак їх зміст може бути різним у різних країнах. Це стосується також і суміжних прав, які виникають під впливом

авторського права. Одночасний паралельний захист авторського права та суміжних прав у всіх країнах-членах ЄС є досить обтяжливим для власника цих прав, оскільки стає можливим лише після складної та досить недешевої адміністративної процедури [37, с. 12].

Таким чином, з огляду на вище викладене, можна дійти висновку, що авторське право посідає досить важливе місце у системі права ЄС. Це зумовлено тим, що легкість порушення прав інтелектуальної власності на об'єкти авторського права сприяє їх охороні не лише на національному рівні, але й на рівні міждержавному. Поява та розвиток Європейського Союзу призвели до виникнення відокремленої правової системи, на рівні якої теж врегульовано окремі аспекти захисту авторських та суміжних прав. Авторське право в цілому, маючи спільні риси з іншими складовими частинами права інтелектуальної власності, має законодавчу автономію на національному рівні та самостійність в рамках права ЄС, а також володіє науковою автономністю, оскільки забезпечує принципи та рішення, які необхідні для регулювання різних фундаментальних проблем. Специфіка авторського права полягає в тому, що, з одного боку, його завданням є підтримка творчості окремої людини-громадянина, забезпечення його особистих немайнових та майнових інтересів, а з іншого – задоволення інтересів соціуму шляхом використання об'єктів авторського права та суміжних прав.

Якщо говорити про принципи права ЄС у сфері авторського права, то безпосереднього закріплення переліку принципів авторського права в чинному законодавстві ЄС немає. Однак, ряд з них можна виділити, якщо проаналізувати положення чинної Директиви «Про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС» від 17 квітня 2019 року. Зокрема, це наступні принципи:

– Принцип відповідності та пропорційності винагороди – передбачає, що держави-члени ЄС повинні гарантувати у випадках, коли автори та виконавці ліцензують або передають свої виключні права на використання своїх творів чи

інших об'єктів, вони мають право отримувати відповідну та пропорційну винагороду;

– Принцип прозорого використання – передбачає, що всі держави-члени ЄС повинні забезпечити, щоб автори та виконавці отримували на регулярній основі, принаймні один раз на рік, і враховуючи особливості кожного сектора, актуальну та вичерпну інформацію про використання їхніх творів та виконання від сторін, яким вони надали ліцензію або передали свої права, або їхні правонаступники, зокрема щодо способів експлуатації, усіх отриманих доходів та належної винагороди;

– Принцип коригування угоди – держави-члени ЄС мають подбати про те, щоб за відсутності застосовного колективного договору, автори та виконавці або їхні представники мали право вимагати додаткової, належної та справедливої винагороди від сторони, якою вони уклали контракт на використання своїх прав, або від правонаступників такої сторони, якщо спочатку узгоджена винагорода виявляється непропорційно низькою порівняно з усіма наступними відповідними доходами, отриманими від використання творів або їх виконання;

– Принцип альтернативного вирішення спору – держави-члени ЄС повинні дбати, щоб спори, які виникають у разі порушення зобов'язань щодо прозорості та принципу коригування контракту передаватися на добровільну альтернативну процедуру вирішення суперечок;

– Принцип відкликання – держави-члени ЄС мають забезпечити, щоб у випадках, коли автор або виконавець ліцензував або передав свої права на твір або інший охоронюваний об'єкт на виключній основі, автор або виконавець міг повністю або частково відкликати ліцензію або передачу прав у разі відсутності використання цього твору чи іншого захищеного об'єкта [115].

Крім цього, на території держав-членів ЄС діють основні принципи міжнародного авторського права, встановлені Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів (принципу національного режиму – означає, що твори, що були створені в одній із країн-членів ЄС повинні мати у всіх інших країнах-членах таку ж охорону, як і в країні походження цих творів;

принципу автоматичної охорони – означає, що надання національного режиму захисту твору є незалежним від здійснення будь-яких дій щодо цього твору (реєстрації, депонування тощо) чи реалізації інших формальностей; принципу незалежності охорони – означає, що володіння авторськими правами та їх реалізація є незалежними від того, чи існує правова охорона твору у країні його походження) та іншими міжнародними конвенціями.

Також слід відмітити, що на сучасному етапі авторське право Європейського Союзу уніфікує та гармонізує авторські та суміжні права держав-членів ЄС. Для цього Європейська рада ухвалила низку директив, які вимагають від держав-членів досягнення певних цілей шляхом реалізації їх у своїх національних законодавствах. Також цьому сприяють ухвали Суду ЄС. Директиви ЄС передаються на узгодження законів держав-членів Європейського Союзу.

Таким чином, станом на сьогоднішній день основні принципи та засади авторського права України та ЄС досі мають певні розбіжності, незважаючи на ряд реформ у сфері інтелектуальної власності, проведених Україною в контексті її інтеграційних прагнень та двосторонніх домовленостей на рівні Україна – ЄС. Це спричиняє певні перешкоди на шляху до вступу України до ЄС і вказує на те, що процес гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері повинен продовжуватись, зважаючи на те, що авторське право ЄС є одним із кращих у світі та зважаючи на наявні проблеми у цій сфері в Україні. Однак, вже сьогодні наша держава має певні позитивні зрушення у сфері регулювання неоригінальних об'єктів, генерованих комп'ютерною програмою, які не повинні бути втраченими у контексті гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері. Зважаючи на це, процес гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері на сьогоднішній день виходить на якісно новий рівень та потребує активного співробітництва ЄС та України з метою ефективного врегулювання авторського права в Україні та ЄС у контексті євроінтеграції нашої держави.

1.2. Авторське законодавство України у контексті розвитку європейського авторського права: історія становлення і розвитку правової охорони

Період становлення та розвитку авторського та суміжних прав у законодавстві ЄС характеризується досить складним та неоднозначним у його розвитку, оскільки законодавство ЄС, яке покликане врегульовувати відносини у сфері авторського права та суміжних прав, вимагає постійного оновлення та реформування відповідно до розвитку цивілізації та появи нових різновидів суспільних відносин, спричинених виникненням нових об'єктів авторського та суміжних прав у законодавстві ЄС. Законодавство ЄС у даній сфері правового регулювання є найбільш ефективним у світі, що зумовлює необхідність адаптації законодавства нашої держави до його норм та принципів правового регулювання.

Міжнародна правова доктрина наполягає на тому, що офіційно початок розвитку авторського права та суміжних прав в ЄС датується часом підписання Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Бернська конвенція, яка була прийнята у 1886 р. [101], стосується охорони творів та прав їх авторів. Конвенція передбачає авторам, наприклад письменникам, музикантам, поетам, художникам тощо., інструменти, з допомогою яких вони можуть контролювати, як, ким і в яких умовах використовуються їхні твори. Вона ґрунтується на трьох основних принципах і містить ряд положень, що визначають мінімальний рівень охорони, а також спеціальні положення, призначені для країн, що розвиваються, які побажають ними скористатися.

Перші кроки щодо уніфікації та гармонізації законодавства в галузі авторського права в ЄС були зроблені у 1985 р., коли Європейська Комісія видала Білу книгу «Завершення внутрішнього ринку» [106], та набули подальшого розвитку у 1988 р. з виданням Зеленої книги «Авторське право та

виклик технологій – питання авторського права, що вимагають невідкладних дій» [131]. Ця книга відобразила необхідність гармонізації законодавства держав-членів у сфері авторського права і суміжних прав ЄС. Зусилля ЄС зі зближення національного законодавства в галузі авторського права та суміжних прав не тільки стали ще одним кроком на шляху до створення спільного ринку, але й забезпечили захист авторських та суміжних прав, який, як і раніше, ґрунтується на принципах Бернської конвенції, але надає більш високий рівень правової охорони літературної та художньої творчості. Гармонізація норм авторського права створює клімат, що сприяє розвитку творчого потенціалу, та зміцнює європейську єдність у сфері захисту авторських та суміжних прав.

Наступний крок розвитку характеризується прийняттям ряду директив, якими забезпечувалась охорона різних об'єктів авторського права та суміжних прав у ЄС:

- Директиви 91/250/ЕЕС від 14 травня 1991 року «Про правову охорону програм для ЕОМ» [112] – її положення наказують державам-членам ЄС здійснювати за допомогою авторського права охорону комп'ютерних програм як літературних творів у тому вигляді, як цей термін розуміється у Бернській конвенції.

- Директиви 92/100/ЕЕС від 19 листопада 1992 року «Про право на прокат та право на надання у безоплатне тимчасове користування та деякі права, що належать до авторського права в галузі інтелектуальної власності» [113] – відповідає положенням внутрішнього ринку Римського договору. Директива описує право оренди та кредитування як частину захисту авторських прав, а також встановлює мінімальні стандарти захисту суміжних прав виконавців, фонограм, кінопродюсерів та мовних організацій. Дана Директива втратила силу у 2009 році внаслідок прийняття Директиви 2009/24/ЄС.

- Директиви 93/83/ЕЕС від 27 вересня 1993 року «Про узгодження деяких норм авторського права та прав, що стосуються авторського права, що

застосовуються до ефірного мовлення через супутник та до ретрансляції по кабелю» [21] – регулює застосування авторського права та суміжних прав у супутниковому та кабельному телебачення у Європейському Союзі. Ця директива, як і попередня, була прийнята з метою відповідності з положеннями внутрішнього ринку Римського договору.

- Директиви 93/98/ЕЕС від 29 жовтня 1993 року «Про гармонізацію терміну дії охорони авторського права та деяких суміжних прав» [22] – метою директиви стало приведення до єдності терміну охорони авторських прав у державах-учасниках ЄС (50 років);

- Директиви 96/9/ЕС від 11 березня 1996 року «Про правову охорону баз даних» [16] – встановлювала охорону авторського права для баз даних, визнаних оригінальними, та нове *suī generis* право щодо неоригінальних баз даних;

- Директиви 2001/29/ЕС від 22 травня 2001 року «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві» [18] – спрямована на реалізацію Договору ВОІВ з авторського права та гармонізацію різних аспектів авторського права по всій Європі, у тому числі обмежень та винятків в авторському праві;

- Директиви 2001/84/ЕС від 27 вересня 2001 року «Про право перепродажу для отримання вигоди автором оригінального твору мистецтва» [19] – прийнятої з метою уніфікації законів у сфері перепродажу прав на твори, оскільки не у всіх країнах ЄС автор отримував роялті від перепродажу.

Ці директиви були прийняті у 1991-2001 роках та мали важливе значення для подальшого розвитку авторського права в ЄС.

Особливу увагу слід приділити горизонтальній Директиві ЄС (Директива 2004/48/ЕС від 29 квітня 2004 року «Про реалізацію прав на інтелектуальну власність» [15]), метою якої було забезпечення захисту прав власності на результати інтелектуальної діяльності особи. Особливістю даної директиви є те, що за її правовою природою вона завжди вимагає транспозиції до національного законодавства держав-членів ЄС, тобто одночасно із

встановленням певної мети, яка має бути досягнута, дана директива надає державам-учасницям повну свободу дій у процесі гармонізації законодавства держави до законодавства ЄС. На основі даної директиви у державах-членах ЄС мали створити однакові умови забезпечення конкуренції та ліквідації перепон у сфері торгівлі та надання послуг. Проте, вона містила мало положень щодо загальної уніфікації охорони особистих майнових та немайнових прав автора.

Важливу роль у розвитку авторського права та суміжних прав ЄС відіграло запровадження в 1992 році концепції *acquis communautaire*, яка досі залишається основоположною для розуміння правового регулювання інтеграційних процесів на території ЄС та держав-членів, що знаходить свій прояв у адаптації законодавства цих країн до положень законодавчих актів ЄС. Чіткого визначення поняття «*acquis communautaire*» не дає законодавство жодної країни-учасниці, не визначеним воно залишається і в праві ЄС. Серед науковців також існує ряд поглядів на його визначення та розуміння суті даного поняття. Проте більшість вчених схиляється до думки, що «*acquis communautaire* – сукупність актів законодавства, політичних документів та практики їх застосування, що у даний момент існують у Європейському Союзі» [34, с. 121].

Під поняттям «*acquis communautaire*» розуміється досить перемінне утворення, прояв якого – це розширення та поглиблення законодавства ЄС відповідно до вимог сьогодення. На сьогоднішній день обсяг *acquis* становить приблизно 97000 сторінок офіційного видання ЄС – *Official Journal*, що становить близько 20 тисяч нормативних актів, серед яких велика кількість тих, що регулюють авторське право та суміжні права.

Всі нормативно-правові акти ЄС, які регулюють сферу авторського права та суміжних прав, умовно поділяються на «первинне право» та «вторинне право». До першого з них відносять установчі договори, що регулюють авторське право та суміжні права (Договір про ЄС 1992 р. та Договір про функціонування ЄС 1957 р., а також Хартія ЄС про

основоположні права 2000 р., що діють у редакції Лісабонського Договору 2007 р.), а до другого – ті законодавчі акти, які розробляються на основі установчих договорів держав-членів ЄС. Це можуть бути регламенти, директиви, рішення, а також конвенції, загальні стратегії, спільні позиції та інші правові акти. Особливістю першого є те, що воно має нерозривний зв'язок із національним законодавством держав-членів, тоді як для другого характерний наднаціональний підхід, оскільки такі акти приймаються наднаціональними органами ЄС, на відміну від установчих договорів та міжнародних угод, які є міждержавними актами.

Процес становлення авторського права та суміжних прав ЄС неможливо повною мірою охарактеризувати без розгляду «м'якого» права ЄС. До його складу відносять певні «рекомендації, думки, висновки, резолюції, декларації, які існують та застосовуються у практиці Суду ЄС з метою тлумачення законодавства ЄС про авторське право та суміжні права» [8, с. 67].

У наступні роки були прийняті інші, не менш важливі Директиви ЄС у сфері авторського та суміжних прав, до числа яких слід віднести:

- Директиву 2006/115/ЄС «Про право на оренду та право на позику та про певні права, пов'язані з авторським правом у сфері інтелектуальної власності» [20] від 12 грудня 2006 р.;

- Директиву 2009/24/ЄС «Про правовий захист комп'ютерних програм» [120] від 23 квітня 2009 р.;

- Директиву 2011/77/ЄС «Про терміни охорони авторського права та деяких суміжних прав, що вносить зміни до попередньої Директиви 2006 року» [121] від 27 вересня 2011 р.;

- Директиву 2012/28/ЄС «Про певні дозволені види використання сирітських творів» [122] від 25 жовтня 2012 р.;

- Директиву 2014/26/ЄС «Про колективне управління авторським правом і суміжними правами та міжтериторіальне ліцензування прав на музичні твори для використання в Інтернеті на внутрішньому ринку» [123] від 26 лютого 2014 р.;

- Директиву (ЄС) 2017/1564 «Щодо певних дозволених видів використання певних творів та інших об'єктів, захищених авторським правом і суміжними правами, на користь сліпих, осіб із вадами зору чи інших обмежень здатності читати» [114] (Директива про імплементацію Марракеської угоди в ЄС) від 13 вересня 2017 р.;

- Директиву (ЄС) 2019/790 «Про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку» [17] від 17 квітня 2019 р.;

- Директиву (ЄС) 2019/789 «Про здійснення авторського права та суміжних прав, що застосовуються до певних онлайн-трансляцій організацій мовлення та ретрансляцій теле- та радіопрограм» [116] від 17 квітня 2019 року.

Особливого значення набула охорона авторського права та суміжних прав у законодавстві ЄС із появою мережі Інтернет. Після приєднання Європейського Союзу до Договору про авторське право та Договору про виконання та фонограми, прийнятими ВОІВ у 1996 році, ЄС було затверджено ряд власних директив, які стосувались: авторських прав, електронної комерції, захисту суміжних прав у мережі Інтернет.

Зокрема, згідно з Директивою про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві від 22.05.2001 року (про яку ми вже згадували раніше) наближення законодавства відбувається повністю у всій сфері *acquis communautaire*. Саме дана Директива вважається у доктрині міжнародного права підґрунтям для прийняття Європейського кодекса з авторського права.

Крім цього, розвиток авторського права ЄС відбувається шляхом прийняття відповідних регламентів та положень, які відіграють важливу роль у розвитку правової охорони авторського права на території ЄС.

На сьогоднішній день авторське право ЄС продовжує невпинно розвиватись, чому сприяють численні суспільні інформаційні та глобалізаційні трансформації, а також нові виклики та загрози, які з'являються у сфері авторського права за таких умов.

Якщо ж говорити про розвиток авторського права на території України, то, вважаємо за необхідне охопити його розвиток з тих часів, коли наша держава набула незалежності та почала формувати свій проєвропейський курс.

Зокрема, вперше за часів незалежної України саме в Основах законодавства України про культуру [55], прийнятих ВРУ від 14 лютого 1992 року, наукові, літературні та мистецькі твори були вперше визнані об'єктами авторського права, а також об'єктами приватної власності громадян, можливість відчуження чи передачі яких у користування передбачалась на основі ліцензійних договорів.

У статті 36 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [71], прийнятого 16 листопада 1992 року, на редакції ЗМІ покладался обов'язок стосовно дотримання авторських прав творців при використанні авторських матеріалів та художньої літератури і мистецтва.

Вже у грудні 1993 р. ВРУ прийняла Закон України «Про авторське право і суміжні права» [66], яким повністю була пройдена експертиза європейських фахівців та отримана позитивна оцінка останніх. Після вступу даного закону в силу від 23 лютого 1994 року розпочався етап активного створення авторського правового поля, що, в цілому, було відповідним тогочасним міжнародним правовим нормам.

Бажання і готовність України інтегруватися до міжнародних структур з питань авторського права і суміжних прав призвела до того, що у травні 1995 року ВРУ було прийнято Закон «Про приєднання України до Бернської конвенції» [76], внаслідок чого вже з жовтня 1995 р. – Україна повноправний член Бернської конвенції.

Також слід відмітити, що ще в грудні 1994 року у відповідності ст. 7 Закону України «Про правонаступництво» ВРУ прийняла Постанову, відповідно до якої Всесвітню конвенцію про авторське право 1952 року було визнано такою, що є обов'язковою для України як однієї з країн- правонаступниць колишнього СРСР.

Завершальним кроком розвитку авторського та суміжних прав в Україні у першій половині 1990-х років було прийняття Конституції України [43], в статтях 41 та 54 якої було закріплено основоположні принципи охорони права інтелектуальної власності. Напередодні її прийняття ВРУ та Президент України у ст. 18 Конституційного договору встановили, що виключно на законодавчому рівні закріплюється охорона прав інтелектуальної власності, зокрема й авторських прав.

Отже, саме в першій половині 90-х років ХХ століття в Україні почалася кардинальна зміна норм законодавства про авторське право України, з орієнтуванням його принципів і доктринальних підходів на кращі світові зразки, та була досягнута нехарактерна раніше послідовність у внутрішній структурі і місці норм авторського права серед норм законодавства з інтелектуальної власності і норм цивільного права загалом.

З прийняттям Конституції України почався черговий етап розвитку законодавства про авторське право і суміжні права шляхом прийняття низки спеціальних законів, Цивільного кодексу України та приєднання України до відповідних міжнародних договорів та конвенцій.

Важливе значення мало прийняття нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» у 2001 році, адже вже на той час її прийняття дозволило удосконалити ряд положень чинного на той час закону «Про авторське право і суміжні права».

Важливим акордом у розбудові законодавства України у сфері авторського права стало прийняття 16 січня 2003 року Верховною Радою України Цивільного кодексу України [93]. У новому законі вперше за всю історію розвитку творчої діяльності в Україні з'являється оформлена дефініція авторського права, визначаються загальні підстави його виникнення, перелічуються особисті немайнові та майнові права авторського права.

Крім цього, Україна продовжувала приєднуватись до міжнародних угод у сфері авторського права. Також було прийнято ряд підзаконних нормативно-

правових актів у цій сфері, які деталізували положення чинних нормативно-правових актів у сфері авторського і суміжних прав.

Таким чином, протягом 2000-х рр. тривало формування нормативної бази у сфері авторського права. Цей процес відбувався за чотирма напрямками:

- розроблення спеціального законодавства, спрямованого на боротьбу з порушеннями прав інтелектуальної власності;

- узагальнення норм на рівні Цивільного кодексу й перехід до дворівневої системи законодавства;

- приєднання до міжнародних угод;

- ухвалення підзаконних нормативних актів, що забезпечували виконання законодавства та функціонування системи захисту авторських прав.

У 2014 році між Україною та ЄС було укладено Угоду про асоціацію [86], глава 9 якої присвячувалась інтелектуальній власності та авторському праву, зокрема. Укладення Угоди про асоціацію в частині авторського права мало на меті удосконалити правове регулювання авторських та суміжних прав в Україні та ЄС, а також досягти належного та ефективного рівня охорони і захисту цих прав. Перш за все, йшлося про важливість виконання зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, учасниками яких є Україна та держави ЄС (Угода ТРІПС).

Угода про асоціацію закріпила Стандарти, що стосуються прав інтелектуальної власності та авторського права і суміжних прав як невід'ємної його складової. Стандарти визначають основні засади правового регулювання відносин у сфері авторського права, які повинні застосовуватися як у країнах ЄС, так і в Україні.

Після прийняття Угоди про асоціацію розпочався відносно новий етап розвитку авторського права України у контексті її євроінтеграції до ЄС, який триває досі. Незважаючи на ряд позитивних зрушень у національному авторському праві України, сучасний етап розвитку авторського законодавства засвідчує необхідність здійснення заходів пов'язаних з

посиленням правової охорони прав авторів, гармонізації актів законодавства України у цій сфері з правовими принципами правового регулювання авторських відносин в ЄС.

З огляду на вище викладене, можна дійти висновку, що становлення та активний розвиток авторського права та суміжних прав у ЄС розпочався у другій половині XIX століття та триває до цих пір. Це підтверджується прийняттям численних нормативно-правових актів у цій сфері, що спричинено виникненням нових об'єктів авторського та суміжних прав та динамікою суспільних відносин в даній сфері як на внутрішньонаціональному рівні держав-учасниць ЄС, так і на міждержавному рівні між учасниками ЄС. Динаміка у розвитку авторського права й суміжних прав прямо залежить від динаміки розвитку Європейського Союзу та інтенсивності інтеграційних процесів у тих країнах, які прагнуть до гармонізації власного законодавства на основі законодавства ЄС. Однак, чинна система авторського права ЄС досі базується на положення Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, що свідчить про необхідність оновлення правової основи авторського права ЄС у відповідності до вимог сьогодення, адже суспільний рівень розвитку відносин у 1886 році був достеменно іншим, ніж у 2023 році. Це напряду стосується й України, яка ратифікувала Бернську конвенцію та стоїть на шляху наближення та гармонізації свого законодавства до законодавства ЄС.

1.3. Євроінтеграційні зобов'язання України в галузі авторського права

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Угода), яка була ратифікована українським парламентом у 2014 році, є основоположним актом двосторонньої співпраці України та ЄС у сфері авторських та суміжних прав.

Главою 9 Угоди про асоціацію у розділі під назвою «Торгівля та пов'язані з торгівлею питання» передбачається спрощення процедури створення та комерційного використання інноваційної продукції та продуктів творчої діяльності на території України та ЄС, а також досягнення належного та ефективного рівня безпеки та захисту прав інтелектуальної власності, до числа яких входять і авторські та суміжні права.

Крім цього, Розділом IV Угоди про асоціацію передбачається функціонування Діалогу з прав інтелектуальної власності. Діалог діє згідно зі статтею 252 (3) Угоди щодо захисту та охорони прав інтелектуальної власності, зокрема й щодо захисту й охорони авторських прав.

Після набуття чинності Угодою про асоціацію у 2017 році було затверджено План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 17 жовтня 2017 року. Цим документом встановлювалось 1943 пріоритетні завдання у 27 сферах імплементації Угоди про асоціацію (з них 34 завдання у сфері авторського права та суміжних прав), які передбачали реформування чинного законодавства України та прийняття нових нормативно-правових актів, що мало на меті наблизити законодавство України до права Європейського Союзу у відповідності до зобов'язань, взятих а себе Україною в межах Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

У сфері авторського та суміжних прав даним Планом передбачався детальний перелік завдань [57]. Проаналізувавши ці завдання, вважаємо за доречне поділити їх на такі групи:

- Завдання щодо вдосконалення правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності та суміжних прав:

- завдання стосовно організаційного забезпечення захисту авторського права і суміжних прав під час застосування їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції, включаючи розроблення нормативного закріплення понять, визначення права на кабельну ретрансляцію;

- завдання стосовно запровадження невід'ємного права на справедливу винагороду відповідно до положень Угоди про асоціацію;

- завдання стосовно запровадження договірному порядку надання дозволу на кабельну ретрансляцію, розмежування функції колективних організації щодо колективного управління авторським та суміжними правами та застосування посередницьких послуг;

- завдання стосовно запровадження системи гарантій дотримання авторських прав у сфері комп'ютерних програм;

- завдання стосовно запровадження санкцій та засобів захисту власників авторського права і суміжних прав;

- Завдання щодо вдосконалення правових конструкцій у сфері авторського права та суміжних прав:

- завдання стосовно вдосконалення правового регулювання щодо колективного управління правами відповідно до положень Угоди про асоціацію;

- завдання щодо вдосконалення та розширення нормативного визначення поняття комп'ютерної програми, якій надається правова охорона авторськими правами;

- завдання щодо вдосконалення визначення змісту поняття «суб'єкт авторського права на комп'ютерні програми» відповідно до положень Угоди про асоціацію;

- Завдання щодо уточнення положень законодавства щодо права на:

- ефірне мовлення і доведення до відома публіки відповідних об'єктів авторського права і суміжних прав згідно з положеннями Угоди про асоціацію;

- відтворення відповідних об'єктів авторського права і суміжних прав, винятків і обмежень цього права відповідно до положень Угоди про асоціацію;

- оприлюднення творів і права на доведення до загального відома інших об'єктів авторського права і суміжних прав, що охороняються відповідно до положень Угоди про асоціацію;

- права слідування відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- трансляцію програм з використанням супутників відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- кабельне мовлення відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- відтворення відповідних об'єктів авторського права і суміжних прав;
- публічне сповіщення відповідних об'єктів авторського права і суміжних прав;
- розповсюдження відповідних об'єктів авторського права і суміжних прав;
- Завдання стосовно уточнення законодавчих положень щодо обмежень:
 - прав на запис, ефірне мовлення і доведення до відома публіки та прав на розповсюдження відповідних об'єктів авторського права і суміжних прав згідно з положеннями Угоди про асоціацію;
 - дій, що стосуються комп'ютерних програм, та винятків щодо таких дій відповідно до положень Угоди про асоціацію;
 - дій, що стосуються баз даних, та винятків щодо таких дій;
 - винятків та обмежень стосовно права на відтворення відповідних об'єктів авторського права і суміжних прав;
- Завдання щодо уточнення законодавчих положень стосовно охорони:
 - технічних засобів відповідно до положень Угоди про асоціацію;
 - інформації про управління правами на об'єкти авторського права і суміжних прав відповідно до положень Угоди про асоціацію;
 - комп'ютерних програм відповідно до положень Угоди про асоціацію;
 - баз даних відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- Завдання щодо уточнення законодавчих положень стосовно суб'єктно-об'єктного складу:
 - щодо суб'єкта та об'єкта права на прокат і позичку відповідно до положень Угоди про асоціацію;

- щодо суб'єкта авторського права на комп'ютерні програми відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- щодо об'єкта охорони бази даних відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- щодо суб'єкта авторського права на бази даних відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- щодо суб'єкта та об'єкта права на прокат і позичку відповідно до положень Угоди про асоціацію;
- Завдання стосовно уточнення положень законодавства щодо забезпечення:
 - прозорості діяльності та регулярного звітування організацій колективного управління;
 - належного правового захисту проти будь-яких «ефективних технологічних заходів», спрямованих на запобігання чи обмеження актів копіювання без дозволу власників авторського права, суміжного права чи права sui generis, які перебувають у спеціальній базі даних;
 - належного правового захисту проти осіб, які свідомо здійснюють без дозволу видалення або зміну будь-якої електронної інформації про управління правами та розповсюдження, ввезення для розповсюдження, передачу в ефір об'єктів авторського права і суміжних прав;
- Завдання щодо уточнення положень законодавства щодо декомпіляції відповідно до положень Угоди про асоціацію.

З вище викладеного стає зрозуміло, що на шляху до євроінтеграції Україна має провести ряд реформ та привести своє законодавство у відповідність законодавству ЄС, зокрема і в сфері захисту авторських прав. При приведенні законодавства України у відповідність законодавству ЄС, науковці використовують терміни «адаптація», «наближення» та «гармонізація». Розглянемо у чому суть такого поділу і чи є дані положення тотожними між собою.

Під «адаптацією» доктрина українського права розуміє «зближення із сучасною європейською системою права», хоча визначення даного поняття в законодавстві ЄС не надається у зв'язку з його відсутністю в ньому взагалі. Вперше даний термін був закріплений в Указі Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 року. У його основі міститься твердження про те, що «адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права... Адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення її у відповідність до європейських стандартів...» [74]. Однак даний акт вже втратив чинність. Подальшого розвитку та застосування даний термін набув у Концепції адаптації законодавства України до законодавства ЄС, також у ній було конкретизовано поняття «адаптація» та визначено його значення для нормативно-правової бази нашої країни. Також визначення даного поняття дає Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», де під адаптацією розуміється «досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього» [73].

Наступним є поняття «наближення законодавства», під яким слід розуміти будь-які дії, спрямовані на узгодження норм національного права та законодавства ЄС. На жаль, на сьогоднішній день жодний нормативно-правовий акт ЄС не визначає розуміння поняття «наближення» та не визначає в яких межах повинно здійснюватись таке наближення. Варто врахувати те, що у законодавстві ЄС поняття «наближення» та «гармонізація» ототожнюються, тоді як в Україні дані поняття мають певні відмінності в їх розумінні.

Що стосується визначення поняття «гармонізація», то в нашій державі під нею розуміється уніфікація законодавства, яка виступає як окремий правовий інститут, до складу якого входять два способи його реалізації:

- на основі прямого чи часткового запозичення регламентів або директив ЄС;
- шляхом впровадження відповідного механізму застосування державою-членом у сфері авторського права.

Гармонізація українського законодавства до положень законодавства ЄС здійснюється на основі директив та регламентів органів ЄС. При адаптації шляхом гармонізації через регламент відбувається точне запозичення норм права, тоді як адаптація через директиви дозволяє здійснювати гармонізацію на власний розсуд, проте вона повинна бути спрямована на досягнення єдиної мети. Так, як в законодавстві ЄС відсутнє визначення поняття «адаптація», так в українському законодавстві немає визначення поняття «гармонізація». Тому науковці виробили ряд підходів до розуміння даного терміну, серед яких: приведення у відповідність; узгодження; приведення внутрішнього законодавства України у відповідність до норм ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів; запозичення досвіду інших країн при розробці національного законодавства; обов'язкове приведення національного законодавства у відповідність до рішень об'єднання держав, таких як ЄС, ВОІВ, СОТ; необов'язкове зобов'язання України врахувати при розробці свого законодавства норми Європейської Спільноти та багато інших.

У своєму дослідженні А.Ю. Кірик встановлює два підходи до розуміння поняття «гармонізація» – широкий та вузький. Відповідно до широкого підходу гармонізація розглядається як процес утвердження права Євросоюзу на рівні національної правової системи шляхом формування необхідного внутрішнього правопорядку, відповідно до вузького підходу – це правовий спосіб наближення норм національного права до законодавства ЄС [36, с. 288].

Однак, найбільш доцільним вважаємо підхід Н.П. Бондаря, який розуміє під гармонізацією законодавства України із законодавством ЄС у сфері авторського права процес зближення правової системи України та її підсистем із правовою системою ЄС і вимогами міжнародно-правових норм і стандартів шляхом усунення основних суперечностей або відмінностей між ними для

встановлення єдиного результату дії норми права через приєднання до директив ЄС, що стосуються авторського права і суміжних прав [7, с. 48].

Таким чином, не можна говорити про абсолютну тотожність даних термінів, оскільки їх правового визначення в обох законодавствах не надано, через що і виникає ряд суперечок у розумінні даних понять.

З метою забезпечення виконання зобов'язань України в рамках європейської інтеграції щодо гармонізації вимог чинного законодавства України у сфері авторського права було прийнято ряд змін до законодавчих актів, які отримали закріплення у:

– Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX [65];

– Законі України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» від 01.12.2022 № 2803-IX [70];

– Законі України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15.05.2018 № 2415-VIII [72].

Як бачимо, у відповідності до кожного із встановлених завдань станом на сьогоднішній день було прийнято відповідні зміни до чинного законодавства чи й взагалі новий закон, що свідчить про ефективність виконання взятих на себе Україною зобов'язань у відповідності до Угоди про асоціацію. Свідченням ефективності виконання цих зобов'язань є дані, розміщені на веб-ресурсі «Пульс Угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди», де можна побачити, що станом на 2023 рік Україна виконала всі взяті на себе зобов'язання у сфері авторських та суміжних прав та досягла рівня 100% показника за даною сферою [32].

Однак, досягнення завдань, визначених Планом дій за 2017 рік не є свідченням того, що українське законодавство є відповідним чинному авторському праву ЄС. Пояснення цьому достатньо просте – в умовах

динамічного розвитку авторського права та суміжних прав в ЄС в умовах інформатизації та повсюдного поширення комп'ютерних технологій та ШІ українське законодавство не встигає йти в ногу з часом, внаслідок чого реформи, які були необхідними станом на 2017 рік вже не відповідають тому рівню правового регулювання авторських та суміжних прав, який ми спостерігаємо на сьогоднішній день на рівні ЄС, де законодавче регулювання різних аспектів авторських прав у ЄС отримало закріплення в чисельних Директивах Європейського парламенту та Ради ЄС, що спрямовуються на зближення правових систем країн-членів ЄС з правовою системою наднаціональної організації [90, с. 9]. Саме тому національне законодавство України у сфері захисту авторського права сформоване так, що невід'ємною його складовою є процес гармонізації із законодавчою базою ЄС. Зокрема, пояснювальна записка до тогочасного законопроекту «Про авторське право та суміжні права» містила положення про те, що у разі прийняття даного законопроекту в національне законодавство буде імплементовано положення десяти директив ЄС [63, с. 2]. Тож, зважаючи на прийняття Закону «Про авторське право та суміжні права» №2811-IX у 2022 році, положення цих директив були імплементовані у національне законодавство.

Новий Закон «Про авторське право і суміжні права» реформує українську систему захисту авторського права та приводить українське законодавство про авторське право у відповідність із законодавством ЄС.

Нововведення, запроваджені Законом про авторське право, стосуються, зокрема , наступного:

- Положень про комп'ютерні програми;
- Права автора на винагороду від подальшого продажу своїх творів (стосується лише оригіналу художнього твору) та винагороди авторам за створені твори;
- Регулювання прав інтелектуальної власності на твори, створені за допомогою комп'ютерних програм та ШІ (тобто права *sui-generis*);
- Реквізити для передачі та ліцензування прав інтелектуальної власності;

– Положень про захист прав інтелектуальної власності, у тому числі від порушень, вчинених через мережу Інтернет (запроваджений порядок передбачає обов'язкове представництво адвокатом або патентним повіреним власників прав інтелектуальної власності, які є юридичними особами, при зверненні до онлайн-майданчиків із вимогами про припинення порушень);

– Обсягу дій, що становлять порушення авторських прав;

– Деталі успадкування прав інтелектуальної власності тощо.

Загалом, Закон «Про авторське право і суміжні права» приводить українське законодавство у сфері авторського права у відповідність до законодавства ЄС, забезпечує посиленій захист прав інтелектуальної власності та вирішує неврегульовані конфлікти, у тому числі ті, що виникають через технологічні інновації, що швидко розвиваються. Завдяки цьому правовому оновленню Україна просувається вперед у законодавстві про авторське право та суміжні права, не лише дотримуючись вимог ЄС, але й впроваджуючи найкращі ринкові практики інтелектуальної власності щодо покращення захисту авторських прав інтелектуальної власності та захисту суміжних прав, приводячи їх у відповідність до законодавства ЄС [31].

Однак, слід відмітити, що лише оновленням українського законодавства та його наближенням до авторського права ЄС Україні не обійтись. Для того, щоб законодавство могло ефективно функціонувати слід забезпечити наявність дієвих механізмів контролю за його дотриманням, а також розробити дієві способи притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють порушення у сфері авторських прав.

Про недостатність реформ свідчить і останній Звіт ЄС щодо оцінки ефективності наближення українського законодавства у сфері авторського права до права ЄС у цій сфері. У ньому відмічається, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС вимагає від України кращого захисту та забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, а також покращення питань наближення у сфері авторського права та суміжних прав [100]. Єврокомісія відмічає, що певні умови та правила українського законодавства мають бути

приведені у відповідність до Директив ЄС 96/9/ЄС, 2001/29/ЄС, 93/83/ЄС, 2001/84/ЄС та 2009/24/ЄС. Загалом, узгодження України з *acquis* у сфері права інтелектуальної власності знаходиться на ранній стадії підготовки, внаслідок чого Україна повинна продовжувати приведення свого законодавства у відповідність до *acquis* ЄС.

Отже, євроінтеграційні зобов'язання України у сфері авторських і суміжних прав регламентуються положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та деталізуються у Плані дій, затвердженому Україною у відповідності та з метою виконання взятих нею на себе зобов'язань в межах Угоди про асоціацію. Як свідчать статистичні дані, на сьогоднішній день Україна повністю реформувала своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у відповідності до взятих на себе зобов'язань. Проте, це зовсім не означає, що українське авторське законодавство є повністю відповідним авторському праву ЄС, адже за період 2017-2023 років авторське право ЄС зазнало значних трансформацій та нововведень, які не були враховані Україною та ЄС у положеннях Угоди про асоціацію. Саме тому актуальним стає питання подальшої адаптації та гармонізації українського законодавства у сфері авторського права до права ЄС у цій сфері у контексті наданого Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Висновки до розділу 1

Було встановлено, що станом на сьогоднішній день основні принципи та засади авторського права України та ЄС досі мають певні розбіжності, не зважаючи на ряд реформ у сфері інтелектуальної власності, проведених Україною в контексті її інтеграційних прагнень та двосторонніх домовленостей на рівні Україна – ЄС. Це спричиняє певні перешкоди на шляху до вступу України до ЄС і вказує на те, що процес гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері повинен продовжуватись, зважаючи на те, що авторське право ЄС є одним із кращих у світі та зважаючи

на наявні проблеми у цій сфері в Україні. Однак, вже сьогодні наша держава має певні позитивні зрушення у сфері регулювання неоригінальних об'єктів, генерованих комп'ютерною програмою, які не повинні бути втраченими у контексті гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері. Зважаючи на це, процес гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері на сьогоднішній день виходить на якісно новий рівень та потребує активного співробітництва ЄС та України з метою ефективного врегулювання авторського права в Україні та ЄС у контексті євроінтеграції нашої держави.

Дійшли висновку, що євроінтеграційні зобов'язання України у сфері авторських і суміжних прав регламентуються положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та деталізуються у Плані дій, затвердженому Україною у відповідності та з метою виконання взятих нею на себе зобов'язань в межах Угоди про асоціацію. Як свідчать статистичні дані, на сьогоднішній день Україна повністю реформувала своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у відповідності до взятих на себе зобов'язань. Проте, це зовсім не означає, що українське авторське законодавство є повністю відповідним авторському праву ЄС, адже за період 2017-2023 років авторське право ЄС зазнало значних трансформацій та нововведень, які не були враховані Україною та ЄС у положеннях Угоди про асоціацію. Саме тому актуальним стає питання подальшої адаптації та гармонізації українського законодавства у сфері авторського права до права ЄС у цій сфері у контексті наданого Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Було встановлено, що становлення та активний розвиток авторського права та суміжних прав у ЄС розпочався у другій половині XIX століття та триває до цих пір. Це підтверджується прийняттям численних нормативно-правових актів у цій сфері, що спричинено виникненням нових об'єктів авторського та суміжних прав та динамікою суспільних відносин в даній сфері як на внутрішньонаціональному рівні держав-учасниць ЄС, так і на міждержавному рівні між учасниками ЄС. Динаміка у розвитку авторського

права й суміжних прав прямо залежить від динаміки розвитку Європейського Союзу та інтенсивності інтеграційних процесів у тих країнах, які прагнуть до гармонізації власного законодавства на основі законодавства ЄС. Однак, не можна не відмітити й той факт, що чинна система авторського права ЄС досі базується на положення Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів від 1886 року, що свідчить про необхідність оновлення правової основи авторського права ЄС у відповідності до вимог сьогодення, адже суспільний рівень розвитку відносин у 1886 році був достеменно іншим, ніж у 2023 році. Це напряду стосується й України, яка ратифікувала Бернську конвенцію та стоїть на шляху наближення та гармонізації свого законодавства до законодавства ЄС.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА З ПРАВОМ ЄС

2.1. Проблеми гармонізації авторського законодавства серед країн-членів ЄС

Пріоритетними завданнями сучасної юридичної науки, зокрема і у сфері авторського права та суміжних прав, є вивчення та узагальнення досвіду гармонізації правових систем держав-членів ЄС, що набуває особливої актуальності у процесі євроінтеграції України та процесу формування спільного правового надбання – *acquis Communautaire* як необхідної передумови реалізації завдань, закріплених у Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Однак, на сьогоднішній день у авторському законодавстві ЄС досі існує ряд проблем гармонізації серед-країн членів, аналіз та врахування яких є важливим у контексті гармонізації українського законодавства у сфері авторського права і суміжних прав до законодавства ЄС у цій сфері.

Однак, перш, ніж розпочати характеристику проблем гармонізації авторського законодавства серед країн-членів ЄС, вважаємо за доцільне коротко окреслити актуальні тенденції процедури гармонізації в ЄС.

Під гармонізацією у контексті нашого дослідження ми розуміємо «зближення національних законодавств країн-членів ЄС у сфері правової охорони авторського права і суміжних прав» [35]. Процедура гармонізації авторського права в ЄС здійснюється за допомогою такого нормативно-правового акту, як директива. Директива має обов'язковий характер лише для тієї держави, для якої вона адресована, і тільки стосовно того результату, на досягнення якого вона спрямовується. Відмінною рисою такої директиви є

також те, що форми і способи реалізації закріплених у ній правових положень держава визначає самостійно. Зазвичай директиві має кореспондувати акт національного законодавства, у відповідності до якого відбувається імплементація її положень. У самій же директиві встановлюється певний строк для здійснення імплементації.

З моменту підписання Римського договору в 1957 році процес європейської інтеграції був пов'язаний зі створенням внутрішнього ринку, де гарантується низка основних свобод, включаючи свободу руху товарів і послуг. Протягом 1980-х років стало очевидним, що гармонізація законів про інтелектуальну власність (ІВ) також буде необхідною для досягнення цієї мети. Протягом наступних десятиліть дискурс гармонізації торкнувся всіх основних прав інтелектуальної власності: авторського права, торговельних марок, права на дизайн, географічні зазначення, комерційні таємниці та патенти – всі вони стали предметом ініціатив щодо наближення. Для деяких із них (однак не авторського права) цей процес призвів до запровадження загальноєвропейських прав, які існують паралельно та незалежно від національних форм захисту [151].

Директива щодо програмного забезпечення 91/250ЄЕС була першою спробою гармонізувати законодавство держав-членів ЄС щодо вимог та обсягу захисту авторського права стосовно комп'ютерних програм. Сьогодні законодавча база ЄС у сфері авторського права складається з ряду директив та регламентів, які регулюють низку питань у сфері авторського права та суміжних прав.

Основним правовим інструментом, що регулює авторське право в Європейському Союзі, є Директива 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 р. про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві («Директива InfoSoc») [18], метою якої є гармонізація правил авторського права в ЄС та адаптація законодавства про авторське право до нових технологічних розробок.

Інші Директиви Європейського Союзу в цій галузі такі:

- Директива Ради 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 року про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав при застосуванні їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції («Директива про супутникове та кабельне телебачення») [21];

- Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 1996 р. про правовий захист баз даних («Директива про бази даних») [16];

- Директива 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2000 року про певні правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку («Директива про електронну комерцію») [14];

- Директива 2001/84/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 року про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва («Директива про право на перепродаж») [19];

- Директива 2004/48/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 29 квітня 2004 року щодо забезпечення прав на інтелектуальну власність [15];

- Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/115/ЄС від 12 грудня 2006 року про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності («Директива про оренду та позику») [20];

- Директива 2006/116/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 р. про термін охорони авторського права та деяких суміжних прав («Директива про строки») [119];

- Директива 2009/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 р. про правову охорону комп'ютерних програм (Кодифікована версія) [120];

- Директива 2011/77/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2011 р. про внесення змін до Директиви 2006/116/ЄС про термін охорони авторського права та деяких суміжних прав [121];

- Директива 2012/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. про певні дозволені способи використання сирітських творів [122];

- Директива 2014/26/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про колективне управління авторським правом і суміжними правами та міжтериторіальне ліцензування прав на музичні твори для використання онлайн на внутрішньому ринку [123];

- Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1564 від 13 вересня 2017 року про певні дозволені способи використання певних творів та інших об'єктів, захищених авторським правом і суміжними правами, для користування сліпими особами та особами з вадами зору або іншими обмеженими можливостями сприйняття друкованої інформації та про внесення змін до Директиви 2001/29/ЄС про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві [114];

- Директива (ЄС) 2019/790 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС [17];

- Директива (ЄС) 2019/789 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про встановлення правил здійснення авторського права та суміжних прав, застосовних до певних онлайн-трансляцій організацій мовлення та ретрансляцій теле- та радіопрограм, а також вносить зміни до Директиви Ради 93/83/ЄЕС [116];

- Директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 року про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору [115].

Крім цього, на особливу увагу в контексті гармонізації авторського законодавства країн-членів ЄС набувають два регламенти:

- Регламент (ЄС) № 2017/1128 Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2017 р. про транскордонне переміщення інтернет-контент послуг на внутрішньому ринку [148];

- Регламент (ЄС) 2017/1563 Європейського Парламенту та Ради від 13 вересня 2017 року про транскордонний обмін між Союзом і третіми країнами копіями певних творів у доступному форматі та інших об'єктів, захищених авторським правом і суміжними правами, на користь осіб, які є сліпими, з вадами зору або іншим чином не здатні читати [149].

Паралельно із законодавчими ініціативами, Суд ЄС також відіграв значну, якщо не основоположну, як вважають окремі дослідники, роль у гармонізації авторського законодавства ЄС [141, с. 85]. Завдяки системі направлення для попереднього рішення Суд часто не обмежувався тлумаченням законодавства про авторське право: він також розширив межі гармонізації, у деяких випадках навіть за межі букви закону.

Суд ЄС визначив і сформував самі вимоги до захисту авторських прав, включаючи поняття «оригінальність» і «твір». Він визначив конститутивні елементи та обсяг виключних прав, таких як відтворення, оприлюднення та розповсюдження, а також відповідні винятки та обмеження. Він також визначив простір для національних ініціатив і ухвалив рішення щодо сумісності деяких із них із законодавством ЄС, зокрема у сфері приватного копіювання та використання творів, які не є комерційними. Саме в цьому багатому (і складному) середовищі виникла та знаходить своє місце Директива (ЄС) 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС.

Процедура гармонізації національних законів про авторське право країн-членів ЄС у відповідності з авторським законодавством Євросоюзу підтримувалася різними обґрунтуваннями:

– Необхідністю забезпечити високий рівень захисту авторських і суміжних прав, а також прав авторів/правовласників. Так було, зокрема, у випадку Директиви InfoSoc 2001/29;

– Необхідністю реалізації ідеї про те, що реформа авторського права може служити цілям конкурентоспроможності та зробити систему ЄС більш привабливою для певних зацікавлених сторін для здійснення власної

діяльності. Наприклад, на початку 2010-х років це було головною рушійною силою для прийняття законодавства ЄС у сфері сирітських творів (Директива 2012/28/ЄС про певні дозволені способи використання сирітських творів);

Кінцева мета процедури гармонізації полягала в тому, щоб пов'язати реформу авторського права з метою забезпечення більшої справедливості та усунення певних ринкових диспропорцій і недоліків. Це особливо помітно, якщо проаналізувати Директиву (ЄС) 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС [17].

Колектив авторів монографічного дослідження під назвою «Гармонізація європейського законодавства про авторське право: виклики кращої законотворчості» визначають такі причини гармонізації авторського законодавства в межах ЄС:

– Необхідність створення єдиного ринку для товарів і послуг, захищених авторським правом ЄС. З цією метою слід було усунути правові бар'єри у вигляді розрізнених норм авторського права, які могли б призвести до фрагментації ринку та спотворення конкуренції;

– Необхідність покращити конкурентоспроможність економіки товарів і послуг, захищених авторським правом, у ЄС. Це вимагало створення законодавчої бази, яка б гарантувала захист інтелектуальної власності нарівні з законом у країнах, які є основними конкурентами ЄС;

– Необхідність захисту інтелектуальних творінь та інвестицій, створених у ЄС, від недобросовісної експлуатації користувачами в країнах, що не є членами Євросоюзу;

– Необхідність обмеження впливу авторського права на конкуренцію, особливо в сферах, пов'язаних з технологіями, таких як комп'ютерне програмне забезпечення та промисловий дизайн. Для цього «необхідно приділяти належну увагу не лише інтересам правовласників, але й інтересам третіх сторін та громадськості в цілому» [125, с. 5].

Цікавим аспектом є те, що «першопричиною» процедури гармонізації авторського права в ЄС було і тривалий час залишалось безперервне функціонування внутрішнього ринку ЄС. Саме внутрішній ринок, а не авторське право, є тим, що спонукало до гармонізації законодавства ЄС про авторське право. Тим не менш, якщо ми подивимося на сьогоденне законодавство ЄС про авторське право (так званий *acquis communautaire*), воно, безсумнівно, виглядає набагато більш гармонізованим, ніж те, що існувало до початку так званої гармонізації.

Проте, говорити про цілковитий успіх гармонізації авторського права в ЄС також не можна, адже країни-члени ЄС досі стикаються із рядом проблем у процесі гармонізації національних законів у сфері авторського права і суміжних прав із авторським законодавством ЄС.

Першою і основною проблемою гармонізації авторського права і суміжних прав країн-членів у відповідності до законодавства ЄС у цій сфері є те, що всі прийняті на рівні ЄС директиви та регламенти у сфері авторського права і суміжних прав є «вертикальними» за сферою застосування, що означає, що їх «гармонізуючий» вплив обмежується конкретним предметом регулювання (наприклад, програмним забезпеченням, базами даних, фотографічними творами тощо) [141, с. 85]. Притаманність цієї риси всім директивам ЄС у сфері авторського права та суміжних прав робить цей фрагментований підхід типовою рисою гармонізації законодавства ЄС про авторське право. Основна причина «вертикальності» застосування законодавства ЄС у сфері авторського права і суміжних прав дослідники пов'язують з обмеженими повноваженнями, які ЄС мав донедавна щодо регулювання авторського права.

Це означає, що основна перешкода на шляху до гармонізації національних законодавств держав-членів у сфері авторського права і суміжних прав зумовлюється незакінченим процесом гармонізації авторського законодавства в межах загального права ЄС.

Незважаючи на багаторічний процес здійснення процедури гармонізації, законодавство у сфері авторського права ЄС залишається переважно національним законодавством, хоча деякі фундаментальні норми авторського права поступово зближуються. Про це у своїх дослідженнях наголошують науковці різних країн [108, с. 1].

Захист, який авторське право надає своєму власнику, в принципі, обмежується територіальними кордонами держави-члена, де було надано це авторське право. Це основний принцип авторського права та суміжних прав, закріплений у Бернській конвенції та інших міжнародних договорах, який – через зобов'язання держав-членів ЄС дотримуватися Бернської конвенції – можна описати як «quasi-acquis». Підтвердження територіального характеру авторського права та суміжних прав неодноразово відображалось також у рішеннях Європейського суду. Територіальний характер авторського права має різні правові наслідки: оскільки авторське право надається автономно кожною державою-членом для її власної території, правила щодо авторського права можуть відрізнятися від однієї держави-члена до іншої. Незважаючи на те, що ряд прийнятих директив щодо гармонізації в галузі авторського права та суміжних прав усунули ці розбіжності в різних сферах (наприклад, комп'ютерні програми, прокат і позика, супутникове мовлення та кабельна ретрансляція, термін охорони, бази даних, право слідування, права на відтворення та комунікації), важливі сфери залишилися в значній мірі або повністю неузгодженими. Це стосується, наприклад, поняття «авторський твір». У той час як Верховний суд Нідерландів кваліфікував парфумерний аромат як «твір літератури, науки чи мистецтва», касаційний суд Франції взагалі виключив аромати зі сфери авторського права, постановивши, що «парфумерний аромат, який є результатом простого застосування ноу-хау не є створенням форми вираження [...], яка може отримати вигоду від захисту, який надається авторським правом творам інтелектуальної власності» [139]. Як наслідок таких відмінностей, парфуми, що нагадують запах інших парфумів, які цілком законні в одних країнах ЄС, є незаконними в інших. Інші

неузгоджені сфери включають: моральні права, правила щодо авторських контрактів і правила колективного управління правами.

Крім того, обмеження та винятки з авторського права були узгоджені лише частково. Хоча Директива InfoSoc містить «список» із близько двадцяти одного обмеження та винятку, усі ці обмеження, крім одного, є необов'язковими. Держави-члени можуть на власний розсуд застосовувати будь-які або всі обмеження зі списку Директиви. Тому на практиці сфера обмежень залишається значною мірою неузгодженою.

Наступний прояв територіальності полягає в тому, що відповідно до норми міжнародного приватного права право країни, де запитується охорона, регулює випадки порушення авторського права. Це правило означає, що надання твору в Інтернеті (тобто через Інтернет) впливає на стільки законів про авторське право, у скількох країнах є доступним опублікований твір. Іншими словами, ліцензії на авторське право для таких дій мають бути перевірені в усіх країнах отримання – як правило, у всіх 27 державах-членах ЄС.

Через правило національного режиму, яке міститься, зокрема, у ст. 5(2) Бернської конвенції, твори чи інші об'єкти, що охороняються законодавством держав-членів, захищені «пакетом» із 27 паралельних (наборів) виключних прав. Таким чином, третім наслідком територіальності є те, що авторське право на один авторський твір може бути «розподілене» на кілька територіально визначених національних прав, якими може володіти або здійснювати на кожній національній території інший суб'єкт [109]. Це стосується, наприклад, авторських прав на музичні твори. На практиці композитори, автори пісень і музичні видавці надають свої авторські права організаціям колективного управління правами, які діють на основі суворо визначених на національному рівні юридичних повноважень.

Хоча Суд ЄС і законодавча влада ЄС відреагували на проблеми територіальності, пом'якшуючи її наслідки різними способами, проте у загальному їх прояві ці проблеми залишаються актуальними, особливо це

стосується розміщення творів в Інтернеті. Також слід відмітити, що незважаючи на багаторічну процедуру гармонізації, територіальність, як суттєва характеристика авторського права та суміжних прав, залишається загальним інструментом для поділу ринків у межах ЄС – практика, яка суперечить основній меті гармонізації, яка полягає в об'єднанні національних ринків у єдиний ринок в межах ЄС.

Слід наголосити також на проблеми гармонізації авторського законодавства країн-членів ЄС у відповідності до положень суперечливої Директива (ЄС) 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. Вказана Директива змінює підхід ЄС до авторського права, що зумовлено необхідністю відобразити розвиток онлайн-платформ і наслідки такого розвитку для видавців і творців контенту. Лише три країни ЄС – Нідерланди, Угорщина та Німеччина – повністю транспонували директиву до кінцевого терміну 7 червня 2021 року.

Мальта зробила це через кілька тижнів, і 27 липня 2021 року Комісія порушила провадження щодо порушення проти 23 інших держав-членів через затримку, надіславши кожній лист із запитом на інформацію про деталі їхніх планів впровадження.

З того моменту та майже через три з половиною роки після того, як Директива набула чинності на рівні ЄС, лише дванадцять країн ЄС включили її положення у свої національні закони: Австрія, Хорватія, Естонія, Франція, Ірландія, Італія, Іспанія та Люксембург – зробили це лише після «догани» Комісії [136].

Данія частково імплементувала Директиву, транспонувавши статті 15 і 17 до закінчення встановленого терміну, але кодифікація решти законодавства в національне законодавство залишається незавершеною.

На початку квітня 2022 року Люксембург приєднався до тих, хто завершив процес гармонізації національного законодавства у відповідності до

Директиви (ЄС) 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС.

У інших країнах досі не простежуються активні дії стосовно гармонізації національного законодавства у відповідності до положень вказаної Директиви.

Комісія ЄС у травні 2022 року надіслала обґрунтовані висновки Бельгії, Болгарії, Кіпру, Данії, Греції, Франції, Латвії, Польщі, Португалії, Словенії, Словаччини, Фінляндії та Швеції, докоряючи їм за те, що вони не кодифікували Директиву (ЄС) 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС у своєму національному законодавстві. Обґрунтовані висновки є офіційним повідомленням Комісії про те, що країна не виконує своїх обов'язків згідно із законодавством ЄС, і є офіційним закликом до виконання. У відповідь на ці висновки держави повинні повідомити Комісії протягом наступних двох місяців кроки, які вони вживають для вирішення проблеми. Якщо справу залишиться невирішеною, Комісія може передати справу до Суду ЄС (СЈЕУ) [137].

Велика Британія ще перебуваючи у складі ЄС виключила будь-яке ухвалення Директиви, відповідаючи на парламентське запитання з цього приводу в 2020 році, заявивши, що у неї «немає планів» її імплементувати, і вона не зобов'язана робити це відповідно до процесу виходу з ЄС.

Причинами того, що країни-члени відмовляються гармонізувати своє національне авторське законодавство у відповідності до положень цієї Директиви, є те, що її положення є вкрай суперечливими.

Стаття 15, яка стосується питання «суміжних прав», запроваджує право видавців на справедливу винагороду від платформ за повторне використання їх вмісту. Переговори між платформою та видавцем, яких вимагає ця стаття, продовжують викликати значне хвилювання у Франції, першій країні, яка транспонувала це положення. Хоча між торговими точками та технологічними гігантами було досягнуто певних угод, а наприкінці минулого року французькі

видавці оголосили про свій намір створити колективний орган для переговорів, напруга залишається. Наприклад, у липні минулого року французький орган з питань конкуренції наклав на Google рекордний штраф у розмірі 500 мільйонів євро за те, що вони не провели «сумлінних переговорів» із видавцями новин і агентствами щодо суміжних прав – винагороди за повторне використання захищеного авторським правом контенту, на яку вони мають право [91].

Коли мова йде про статтю 15, Ауроре Рау, менеджер з політики ЄС у News Media Europe, сказала, що «держави-члени повинні продовжувати зусилля щодо якнайшвидшого транспонування, щоб надати видавцям преси правову основу для переговорів».

Стаття 17 Директиви також виявилася проблемою. Це положення перекладає відповідальність за неліцензійний вміст, захищений авторським правом, з користувачів на платформи, тобто, на відміну від попередніх правил, платформи нестимуть відповідальність за те, щоб вони не розміщували цей матеріал.

Постійні ускладнення щодо статті 17 частково є причиною відставання в імплементації на національному рівні, адже вміщене в ній положення є «внутрішнім суперечливим» у його вимозі, щоб платформи блокували завантаження контенту, що порушує авторські права, одночасно забезпечуючи те, що легальний вміст не видаляється. Через це ускладнення багато держав-членів чекали вказівок від Європейської комісії щодо того, як це слід запроваджувати, однак роз'яснення останньої були опубліковані лише за кілька днів до крайнього терміну впровадження.

26 квітня 2022 року Суд ЄС опублікував своє рішення (С-401/19) щодо позову, поданого Польщею щодо статті 17 нової Директиви (ЄС) 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС, у якому остання стверджувала, що це положення загрожує свободі слова, оскільки ці системи можуть помилково видаляти легальний вміст. Рішення підтверджує, що стаття

17 представляє справедливий баланс і містить необхідні гарантії для забезпечення свободи вираження поглядів, одночасно захищаючи роботи правовласників. Суд підтвердив вимогу до держав-членів імплементувати це в національне законодавство відповідно до балансу між основними правами [145].

Директива (ЄС) 2019/789 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року «Про встановлення правил здійснення авторського права та суміжних прав, застосовних до певних онлайн-трансляцій організацій мовлення та ретрансляцій теле- та радіопрограм, а також вносить зміни до Директиви Ради 93/83/ЕЕС» (далі – Директива про телевізійні та радіопроеграми) [116] - це ще одна директива, яка є проблемною у контексті гармонізації національного законодавства країн-членів ЄС до її положень.

Директива про телевізійні та радіопроеграми, остаточно прийнята в 2019 році, спрощує для мовників доступ до певних телевізійних і радіопроеграм у своїх онлайн-сервісах за кордоном. Вона також містить правила, які дозволяють операторам ретрансляції легше отримувати ліцензії на теле- та радіоканали, які вони ретранслюють, таким чином дозволяючи їм охопити ширшу аудиторію в ЄС.

Ці дві директиви мають на меті модернізувати правила авторського права для споживачів і творців, щоб максимально використовувати цифровий світ. Вони захищають правовласників з різних секторів, стимулюючи створення та поширення більш цінного вмісту. Вони забезпечують більший вибір контенту для користувачів, знижуючи транзакційні витрати та сприяючи розповсюдженню радіо- та телевізійних програм по всьому ЄС.

Як відзначає Європейська Комісія, держави-члени повинні прийняти ці правила без подальших затримок, це дозволить громадянам ЄС, творчим секторам, пресі, дослідникам, освітянам та установам культурної спадщини, а також постачальникам послуг у всьому ЄС почати користуватися ними [111].

Однак, у травні 2022 року Європейська Комісія направила також обґрунтовані висновки до Болгарії, Кіпру, Греції, Ірландії, Латвії, Польщі,

Португалії, Словенії, Словаччини та Фінляндії щодо того, що вони не повідомили Комісію про заходи щодо гармонізації їх національного авторського законодавства до Директиви ЄС про телевізійні та радіопрограми 2019 року. Це свідчить про складнощі у процедурі гармонізації авторського законодавства країн-членів ЄС у відповідності до авторського законодавства ЄС у цій сфері в цілому та до положень Директиви про телевізійні та радіопрограми від 2019 року зокрема.

Все закінчилось тим, що у березні 2023 року Європейська Комісія направила шість держав-членів (Болгарію, Данію, Фінляндію, Латвію, Польщу та Португалію) до Суду ЄС через те, що вони не повідомили про повні заходи щодо гармонізації національного законодавства у відповідності до положень Директиви (ЄС) 2019/790. Таке рішення вона прийняла після минулорічного рішення надіслати обґрунтовані висновки до 13 держав-членів (Бельгії, Болгарії, Кіпру, Данії, Греції, Франції, Латвії, Польщі, Португалії, Словенії, Словаччини, Фінляндії та Швеції) за те, що вони не повідомили Комісію про заходи щодо транспонування у національне законодавство положень вказаної Директиви.

Крім того, Комісія направила до Суду ЄС Болгарію, Фінляндію, Латвію, Польщу та Португалію через те, що вони не транспонували іншу директиву – Директиву ЄС 2019/789 [116].

Слід також відзначити, що на додаток до повноважень передавати держави-члени до Суду ЄС, згідно зі статтею 260(3) Договору про функціонування ЄС (ДФЄС), Комісія може звернутися до Суду ЄС з проханням накладати фінансові санкції на держави-члени ЄС, які не виконують свого зобов'язання повідомляти про заходи, що транспонують законодавчу директиву.

Звичайно, перелічені нами проблеми гармонізації авторського законодавства держав-членів ЄС не є вичерпними, проте саме ці проблеми потребують швидкого та найбільш ефективного вирішення у контексті здійснення процедури гармонізації.

Отже, станом на сьогоднішній день держави-члени ЄС стикаються із рядом проблем у процесі гармонізації свого національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав у відповідності до положень авторського законодавства ЄС. Права, надані творцям оригінальних творів у кожній державі-члені Європейського Союзу, відрізняються залежно від національного законодавства та правової традиції. Проте, хоча законодавство про авторське право в Європейському Союзі залишається переважно національним законодавством, національні правила поступово зближуються за допомогою міжнародних договорів і нового законодавства ЄС у сфері авторського права і суміжних прав, яке гармонізує різні права авторів і виконавців. Важливість подальшого вивчення концептуальних основ, тенденцій та перспектив гармонізації авторського законодавства держав-членів ЄС зумовлюється необхідністю гармонізації українського законодавства у сфері авторського права і суміжних прав у контексті вступу України до ЄС та запозичення досвіду країн-членів у цьому аспекті.

2.2 Сучасні тенденції та перспективи механізму гармонізації авторського права України з правом ЄС через призму нових об'єктів правової охорони інтелектуальної власності

За умов поширення економічних глобалізаційних процесів та посилення тенденцій євроінтеграції у відносинах між Україною та ЄС відбувається об'єктивне посилення інтересу нашої держави до досвіду Євросоюзу у сфері правової охорони авторських прав. Особливо посилився цей інтерес після надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, внаслідок чого від України вимагається прискорення процесу гармонізації правової системи з правовою системою Євросоюзу, імплементація норм різних джерел права ЄС, зокрема і в сфері захисту авторських прав.

У процесі становлення та розвитку авторського права у законодавстві ЄС відбувається постійне його оновлення та реформування відповідно до розвитку цивілізації та появи нових різновидів суспільних відносин, спричинених виникненням нових об'єктів авторського права у законодавстві ЄС. Крім цього, як зазначає О.П. Орлюк, «створення єдиного європейського ринку потребує гармонізації відповідних національних законодавств держав – членів ЄС, а також поліпшення системи захисту інтелектуальних прав на міждержавному рівні» [54, с. 59]. А зважаючи на те, що законодавство ЄС у даній сфері правового регулювання є найбільш ефективним у світі, це зумовлює необхідність гармонізації законодавства нашої держави до його норм та принципів правового регулювання.

На шляху до євроінтеграції Україна має провести ряд реформ та привести своє законодавство у відповідність законодавству ЄС, зокрема і в сфері захисту авторських прав. При приведенні законодавства України у відповідність законодавству ЄС, науковці використовують терміни «адаптація», «наближення» та «гармонізація». Розглянемо у чому суть такого поділу і чи є дані положення тотожними між собою.

Під «адаптацією» доктрина українського права розуміє «зближення із сучасною європейською системою права», хоча визначення даного поняття в законодавстві ЄС не надається у зв'язку з його відсутністю в ньому взагалі. Вперше даний термін був закріплений в Указі Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 року. У його основі міститься твердження про те, що «адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права... Адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення її у відповідність до європейських стандартів...» [74]. Однак даний акт вже втратив чинність. Подальшого розвитку та застосування даний термін набув у Концепції адаптації законодавства України до законодавства ЄС, також у ній було конкретизовано поняття «адаптація» та визначено його значення для

нормативно-правової бази нашої країни. Також визначення даного поняття дає Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», де під адаптацією розуміється «досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього» [73].

Наступним є поняття «наближення законодавства», під яким слід розуміти будь-які дії, спрямовані на узгодження норм національного права та законодавства ЄС. На жаль, на сьогоднішній день жодний нормативно-правовий акт ЄС не визначає розуміння поняття «наближення» та не визначає в яких межах повинно здійснюватись таке наближення. Варто врахувати те, що у законодавстві ЄС поняття «наближення» та «гармонізація» ототожнюються, тоді як в Україні дані поняття мають певні відмінності в їх розумінні.

Що стосується визначення поняття «гармонізація», то в нашій державі під нею розуміється уніфікація законодавства, яка виступає як окремий правовий інститут, до складу якого входять два способи його реалізації:

- на основі прямого чи часткового запозичення регламентів або директив ЄС;
- шляхом впровадження відповідного механізму застосування державою-членом у сфері авторського права.

Гармонізація українського законодавства до положень законодавства ЄС здійснюється на основі директив та регламентів органів ЄС. При адаптації шляхом гармонізації через регламент відбувається точне запозичення норм права, тоді як адаптація через директиви дозволяє здійснювати гармонізацію на власний розсуд, проте вона повинна бути спрямована на досягнення єдиної мети. Так, як в законодавстві ЄС відсутнє визначення поняття «адаптація», так в українському законодавстві немає визначення поняття «гармонізація». Тому науковці виробили ряд підходів до розуміння даного терміну, серед яких: приведення у відповідність; узгодження; приведення внутрішнього

законодавства України у відповідність до норм ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів; запозичення досвіду інших країн при розробці національного законодавства; обов'язкове приведення національного законодавства у відповідність до рішень об'єднання держав, таких як ЄС, ВОІВ, СОТ; необов'язкове зобов'язання України врахувати при розробці свого законодавства норми Європейської Спільноти та багато інших.

У своєму дослідженні А.Ю. Кірик встановлює два підходи до розуміння поняття «гармонізація» – широкий та вузький. Відповідно до широкого підходу гармонізація розглядається як процес утвердження права Євросоюзу на рівні національної правової системи шляхом формування необхідного внутрішнього правопорядку, відповідно до вузького підходу – це правовий спосіб наближення норм національного права до законодавства ЄС [36, с. 288].

Однак, найбільш доцільним вважаємо підхід Н.П. Бондаря, який розуміє під гармонізацією законодавства України із законодавством ЄС у сфері авторського права «процес зближення правової системи України та її підсистем із правовою системою ЄС і вимогами міжнародно-правових норм і стандартів шляхом усунення основних суперечностей або відмінностей між ними для встановлення єдиного результату дії норми права через приєднання до директив ЄС, що стосуються авторського права і суміжних прав» [7, с. 48].

Можна сказати, що гармонізація – це процес встановлення допустимих меж міжнародної уніфікації, проте, її не можна ототожнювати з повною одноманітністю. Гармонізація, як правило, не є всеохоплюючою, а частковою, оскільки вона не має на меті створення єдиного авторитету права з певного питання. Це пояснюється тим, що заходи щодо гармонізації законодавства не можуть виходити далі, ніж це необхідно.

Таким чином, не можна говорити про абсолютну тотожність даних термінів, оскільки їх правового визначення в обох законодавствах не надано, через що і виникає ряд суперечок у розумінні даних понять.

Законодавче регулювання різних аспектів авторських прав у ЄС отримало закріплення в чисельних Директивах Європейського парламенту та Ради ЄС, що спрямовуються на зближення правових систем країн-членів ЄС з правовою системою наднаціональної організації [90, с. 9]. А національне законодавство України у сфері захисту авторського права сформоване так, що невід'ємною його складовою є процес гармонізації із законодавчою базою ЄС. Зокрема, пояснювальна записка до тогочасного законопроекту «Про авторське право і суміжні права» містила положення про те, що у разі прийняття даного законопроекту в національне законодавство буде імплементовано положення десяти директив ЄС [63, с. 1-2].

Як відмітив з цього приводу К. Зеров, «Прийняття нового закону пов'язано з необхідністю гармонізації положень Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» до норм законодавства Європейського Союзу в частині, що стосується забезпечення надійної правової охорони авторського права та суміжних прав, а також усунення колізій між Цивільним кодексом України та законодавством про авторське право і суміжні права» [29].

Тож, зважаючи на прийняття Закону «Про авторське право і суміжні права» №2811-IX у 2022 році, положення цих директив були імплементовані у національне законодавство.

Вважаємо за доцільне розглянути окремі з них у межах нашого дисертаційного дослідження.

Найбільш положень у чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права» №2811-IX було імплементовано із Директиви ЄС 2019/790 від 17 квітня 2019 р. [17]. У положенні статті 51 Закону «Про авторське право і суміжні права» зазначається, захист прав авторів здійснюється відповідно до адміністративного, цивільного та кримінального законодавства. Крім цього, у даному законі імплементовані наступні положення Директиви, які стосуються:

– встановлення умов, за яких провайдер послуг обміну контентом може звільнитись від відповідальності;

- встановлення умов, при наявності яких статус провайдера таким особам не надається;
- визначення умов притягнення провайдера до відповідальності на підставі встановлених фактів;
- створення значно жорсткішої процедури протидії проявам піратства тощо.

При цьому слід наголосити на тому, що, зважаючи на положення Закону України «Про авторське право і суміжні права», законодавець зумів найбільш вдало перейняти та деталізувати складні положення Директиви, які стосуються деталізації процедур захисту авторських прав в мережі Інтернет; врегулювання спору в досудовому порядку; адаптації під сучасні реалії в Україні самого документа. Це є позитивним аспектом в українському праворегулюванні, особливо, у мережі Інтернет, адже, як зазначає О. Кулініч «сама держава формує культуру відносин у сфері інтернет-відносин шляхом правового регулювання» [47, с. 167].

Ще одним позитивним проявом гармонізації законодавства України у відповідності до директив ЄС є таке нововведення до Закону України «Про авторське право і суміжні права», як нормативне закріплення способу використання об'єктів авторського права через надання до них інтерактивного доступу. Під наданням інтерактивного доступу до об'єкта авторського права законодавчі положення містять таке: це поширення об'єкта авторського права чи суміжних прав на публіку із застосуванням кабелю чи без такого застосування, зокрема і в мережі Інтернет чи в межах інших мереж інтерактивного характеру [65]. Це може бути використання так званого фреймінгу, тобто розміщення контенту одного сайту на іншому сайті так, щоб публіка могла мати доступ до цього об'єкта будь-коли та будь-де, виходячи з індивідуальних побажань. При цьому законодавець чітко регламентує виключення з цього правила та не вважає інтерактивним наданням доступу створення на одному сайті гіперпосилання на інший, де має місце розміщення об'єкту авторського права. З цього приводу К.О. Зеров відмічає, що

«гіперпосилання не створюють нового чи похідного твору, не створюють копії твору, а відсилають до вже існуючого, полегшуючи до нього доступ, і самі по собі не є об'єктом правової охорони, хоча й містять у собі посилання на твір чи частину твору» [29, с. 97]. Таке нововведення значно розширює правомочності суб'єктів авторського права під час реалізації останніми їх майнових прав, а також створює додаткові можливості захисту таких прав, зокрема шляхом формулювання заборони застосування певних об'єктів авторського права у спосіб, що є протиправним.

Можна згадати й ряд інших позитивних аспектів гармонізації українського законодавства у сфері авторського права:

- Закріплення вичерпного переліку суб'єктів, які наділяються правом звернення за захистом порушеного авторського права;

- Закріплення переліку способів захисту порушеного авторського права з метою утвердження позиції про те, що спосіб захисту має бути виключно законним;

- Розширення переліку дій, що визнаються такими, які порушують особисті немайнові та майнові авторські права;

- Утвердження можливості застосування неюрисдикційного порядку захисту авторського права у мережі Інтернет, який зводиться до можливості подання заяви про припинення порушення авторського права в мережі Інтернет у досудовому порядку;

- Утвердження розподілу інституту компенсації за суб'єктним критерієм – загальна (для захисту авторських прав суб'єктів авторського права) та спеціальна (закріплено вичерпний перелік спеціальних суб'єктів захисту) тощо.

Однак, у контексті нашого дослідження особливу увагу слід приділити сучасним тенденціям та перспективам механізму гармонізації авторського права України з правом ЄС через призму нових об'єктів правової охорони інтелектуальної власності. Тож, визначимо, які нові об'єкти авторського права

підлягають охороні у відповідності до Закону України «Про авторське право і суміжні права» №2811-IX від 2022 року.

Зокрема, закріплення такого об'єкта авторського права, як сирітський твір у положеннях нового Закону «Про авторське право і суміжні права», є наслідком гармонізації українського законодавства про авторське право до Директиви 2012/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. «Про певні дозволені способи використання сирітських творів». Як відмічає О. Волощенко, до прийняття нового Закону «Про авторське право і суміжні права» процес правового регулювання сирітських творів залишався у «сірій» зоні нормотворення і тривалий час такі об'єкти знаходились поза сферою вітчизняного правового регулювання [10, с. 77].

Сьогодні закон визначає сирітський твір та сирітський об'єкт суміжних прав, як: «оприлюднені в Україні твір, фонограма, відеограма (у тому числі що входить до складу аудіовізуального твору або іншої фонограми, відеограми), зафіксоване виконання, щодо яких жоден із суб'єктів майнових прав за результатами ретельного пошуку не ідентифікований, а в разі ідентифікації такого суб'єкта (включаючи об'єкти, оприлюднені анонімно чи під псевдонімом) – його місцезнаходження не встановлене» [65]. Іншими словами, ці об'єкти є «сиротами» у правовому сенсі – ніхто в даний момент не володіє правами на їх використання.

Новий закон не лише закріпив поняття та правове регулювання «сирітського твору», але й встановив поділ їх на сирітські твори авторського права та сирітські твори суміжних прав. Законодавець закріпив також необхідність створення реєстрів з обліку таких об'єктів, що є однією із специфічних вимог їх охороноздатності. Також він закріпив зобов'язання осіб, які використовують сирітський твір, щодо вжиття необхідних способів пошуку автора сирітського твору. Однак, Директивою Європейського Парламенту і Ради 2012/28/ЄС, зокрема у її статті 3 встановлюється порядок здійснення ретельного пошуку, який слід здійснювати перед використанням твору. У відповідності до цього порядку, його повинні проводити

«...загальнодоступні бібліотеки, освітні установи і музеї, а також архіви, установи зі збереження кіно- чи аудіоспадщини й організації суспільного мовлення, які мають осідок у державах-членах...» [122]. Однак, в Україні порядок здійснення ретельного пошуку автора твору досі не закріплений, так само як і не встановлені органи, на які покладатиметься його проведення.

Також новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» закріпив правовий захист об'єктів авторських та суміжних прав у цифровій формі. Такий крок також є важливим на шляху до гармонізації українського національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав до законодавства ЄС у цій сфері, зокрема до положень Директиви ЄС 2019/790 від 17 квітня 2019 року.

Зокрема, п. 63 ст. 1 цього Закону закріплюється поняття «фотографічного твору». Під ним законодавець розуміє твір, який отримав статистичне відображення (фіксацію) з використанням аналогових цифрових фотографічних технологій на матеріальному носії чи в електронній(цифровій) формі або із застосуванням лазерних технологій у вигляді об'ємного тривимірного зображення [65]. Однак, правова охорона «фотографічного твору» як об'єкта авторського права у відповідності до чинного законодавства надається тільки тоді, коли «цифрова фотографія матиме ознаки оригінальності, якщо її створення у цифровому форматі відбулося завдяки творчому внеску автора твору в цифровому форматі» [79, с. 73].

Також новий Закон «Про авторське право і суміжні права» закріплює поняття «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою», встановлюючи стосовно них право особливого роду (*sui generis*) як і до неоригінальних баз даних в ЄС. Це означає, що виникнення немайнових прав на ці об'єкти не виникає, тоді як майнові права на них належать особам, які є авторами відповідної комп'ютерної програми, їх правонаступникам або правомірним користувачам (якщо іншого не визначає договір) [81, с. 1549]. Закріплення таких прав також є результатом гармонізації національного законодавства про авторське право і суміжні права до директив ЄС.

Крім цього, у новому Законі України отримали закріплення такі нові об'єкти авторського права і суміжних прав як:

- музично-світлові шоу, циркові вистави, твори художнього дизайну;
- бази даних (компіляції даних), якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- твір образотворчого мистецтва у тому числі накреслення (дизайну) шрифтів;
- твір архітектури – твір у галузі садово-паркового мистецтва;
- твори ужиткового мистецтва – у тому числі художня ковка.

Законодавче закріплення цих об'єктів також зумовлене гармонізацією українського законодавства у сфері авторського права і суміжних прав до законодавства ЄС у цій сфері. Більше того, законодавець не вказує на вичерпність переліку об'єктів авторського права і суміжних прав, утворюючи можливість захисту інших об'єктів авторського та суміжних прав, зокрема й тих, які будуть закріплені у авторському законодавстві ЄС до того, як їх закріплення матиме місце в національному законодавстві.

Наступним прикладом гармонізації національного законодавства у відповідності до законодавства ЄС стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», який набув чинності у квітні 2023 р. Специфікою цього законодавчого акту стало закріплення окремих положень Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про захист прав інтелектуальної власності:

- було створено можливість вилучати з цивільного обороту товари, виготовлення та введення у цивільний оборот яких відбувається з порушенням права інтелектуальної власності, та матеріали і знаряддя, застосування яких мало місце при виготовленні товарів з порушенням права інтелектуальної власності, за рахунок порушника прав інтелектуальної власності;

– надано додаткові повноваження стосовно використання одноразової грошової компенсації на зміну іншим способам захисту прав інтелектуальної власності, однак тільки при умові, що порушення права здійснювалось відповідачем ненавмисно та без недбалості, а використання інших способів захисту буде мати характер неспівзмірних завданій позивачеві шкоди;

– було конкретизовано процесуальні процедури витребування доказів у вигляді інформації стосовно походження товарів чи послуг та мережі їх розповсюдження, якщо їх використання тягне за собою порушення прав інтелектуальної власності;

– створено можливості здійснення публікації у масмедіа або використання іншого встановленого судом способу оприлюднення інформації стосовно наявного факту порушення права інтелектуальної власності або ж змісту судового рішення з приводу цього порушення, при цьому така публікація реалізується за рахунок особи-порушника прав інтелектуальної власності [68].

Крім цього, вплив процесу гармонізації в національному авторському законодавстві України призводить не тільки до динамічних та актуальних змін в авторському законодавстві, але і призводить до реформування органів, на які покладаються завдання стосовно створення основ та впровадження державної політики у сфері інтелектуальної власності, розширення їх функцій у сфері захисту порушених авторських прав. У нашій країні такі функції з 08 листопада 2022 р. реалізує державна організація Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій [13], що виконує покладені на неї функції інформаційно-видавничого та реєстраційного характеру, узагальнення міжнародної практики та реалізації завдань стосовно підготовки кадрів. Реєстраційні повноваження цього органу у відповідності до законодавчих приписів знаходять прояв у здійсненні державної реєстрації промислових зразків та видачі свідоцтв [67]. Видача зазначених свідоцтв відбувається на вимогу та у відповідності до поданої заяви особи, а їх основне призначення –

інформування про всі законні дії, які відбуваються стосовно об'єкту авторського права.

Зважаючи на вище викладене, можна констатувати, що гармонізація авторського законодавства України у відповідності до авторського законодавства ЄС є постійною та особливо активізувалась після надання Україні статусу країни-кандидата у члени Євросоюзу. Незважаючи на триваючу війну в Україні, наша держава зберігає здатність оновлювати та реформувати чинне законодавство у відповідності до вимог ЄС, закріплених директивами у сфері авторського права. Однак, досі залишається ряд аспектів, у яких українське авторське законодавство потребує наближення до законодавства ЄС, а тому перед нашою країною стоїть одне завдання – якнайшвидша гармонізація законодавства України у сфері авторського права до законодавства ЄС, що дозволить не тільки удосконалити авторське законодавство в Україні та інститут захисту авторських прав, але й пришвидшити процес євроінтеграції.

Таким чином, законодавче регулювання різних аспектів авторських прав у ЄС отримало закріплення в чисельних Директивах Європейського парламенту та Ради. За роки реформування ряд директив отримали своє правове закріплення у правовій системі України під виглядом законів чи інших нормативно-правових актів. Особливо змістовним у цьому плані є новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», де отримали закріплення ряд новел, зумовлених необхідністю гармонізації національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав до законодавства ЄС у цій сфері. Було закріплено ряд нових об'єктів авторського права і суміжних прав, які національним законодавством раніше не врегульовувались. Однак, динамічний суспільний розвиток та бажання повної інтеграції до Євросоюзу ставить перед нашою країною вимогу продовження процесів поетапної гармонізації українського законодавства з європейським законодавством у сфері авторського права. Наша держава володіє достатньо широкими можливостями для ще більшої активізації процесу гармонізації своїх правових

норм із правом Євросоюзу. Це однаковою мірою стосується як цілей та засобів, так і організаційно-правового механізму процесу гармонізації.

2.3. Вплив штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві України та країн-членів ЄС

У XXI столітті застосування штучного інтелекту стає тим важливим фактором розвитку цифрової економіки, без якого не може обійтись жодна розвинена країна. Актуальність теми штучного інтелекту зумовлюється швидким розвитком сфери цифрових технологій та намаганнями з її використанням ще більше покращити життя людини, спростивши їй ряд надскладних завдань. Однак, штучний інтелект та створені з його використанням об'єкти стали справжнім викликом для авторського права, яке не було готове до такого швидкого розвитку цифрового середовища та штучного інтелекту. Через це у багатьох країнах світу постав виклик вирішити наступні питання:

– Яким чином розглядати правове визначення штучного інтелекту: як потенційного можливого суб'єкта чи об'єкта права?

– Чи може мати критерій оригінальності твір, що був створений цілком штучним інтелектом ?

– Чи підлягають охороні авторським правом об'єкти, створені з використанням технологій штучного інтелекту?

– За наявності яких критеріїв таким об'єктам може надаватись правова охорона?

– Яким чином врегулювати законодавство у сфері захисту авторських прав, щоб ці об'єкти мали належну правову охорону, однак при цьому не відбувалось порушення балансу публічних та приватних інтересів?

Підхід до вирішення цих питань у кожній країні має свої особливості, що неминуче впливає на розвиток штучного інтелекту в даних країнах. Одночасно з цим слід відмітити, що в кожній країні досі наявні проблеми у

правовому регулюванні об'єктів, створених із використанням штучного інтелекту, які потребують вирішення та пошуку нових шляхів у вдосконаленні їх правового регулювання. Наша країна на сучасному етапі тільки починає роботу над розробкою правового регулювання об'єктів, створених з використанням технологій штучного інтелекту, та їх захисту. Зокрема, у березні 2023 року почала функціонувати Робоча група з питань правового регулювання штучного інтелекту, основним завданням якої є напрацювання рекомендацій у національне законодавство у цій сфері.

Завдяки прискореному розвитку технологій штучного інтелекту за останні роки створення штучно генерованого контенту стало реальністю. Зараз штучний інтелект здатний створювати такі об'єкти, як текст, музика, зображення та навіть візуальне мистецтво, що породжує низку юридичних питань щодо них. Зокрема, виникає питання, чи можуть такі твори, створені з використанням технологій штучного інтелекту, вважатися оригінальними та чи можуть виникати авторські права на них.

Перш ніж почати заглиблюватися в нормативно-правовий ландшафт визначення оригінальності об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту, та їх охорони авторським правом у різних країнах світу та Україні безпосередньо, слід коротко охарактеризувати штучний інтелект та його зростаючу роль у створенні творчих об'єктів.

Трактування поняття «штучний інтелект» є дискусійним як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій доктрині.

Якщо узагальнити підходи до визначення цього поняття, то можна визначити широкий та вузький підходи до його розуміння. У відповідності до широкого підходу штучний інтелект – це системи, що мають здатність оперування знаннями, а основна їх перевага – вміння навчатися; здатність вивчати методи рішення завдань, які потребують людського розуміння; можливість вивчення методів розв'язання задач, для яких не існує способів розв'язання або вони не коректні (через обмеження в часі, пам'яті тощо); сукупність алгоритмів і програмних систем, характерною особливістю яких є

те, що вони мають здатність заміни людини в будь-якій діяльності, виконання її функцій та прийняття оптимальних рішень на основі аналізу зовнішніх чинників з урахуванням життєвого досвіду людства; програмне забезпечення, здатне до навчання і прийняття рішень майже так само, як і люди [56, с. 42].

У відповідності до вузького підходу штучний інтелект призначений для виконання одного завдання чи сукупності конкретних завдань. Штучний інтелект дає змогу машинам, програмам, пристроям, системам і послугам функціонувати в контексті розуміння конкретного завдання і ситуації [165, с. 15].

Крім цього, в літературі часто можна зустріти визначення штучного інтелекту як конкретної галузі науки, у відповідності до яких під штучним інтелектом розуміється наука і технологія, яка має здатність відтворення процесів мислення людського мозку і направлення їх на створення й обробку різних комп'ютерних програм, а також інтелектуальних машин, здатних повністю замінити і спростити людську роботу; область інформатики, яка здійснює розробку інтелектуальних комп'ютерних систем, тобто систем, що володіють можливостями, які ми традиційно пов'язуємо з людським розумом. Якщо говорити більш спрощено, штучний інтелект дозволяє комп'ютерам та машинам імітувати здібності людського розуму до сприйняття, навчання, вирішення проблем та прийняття рішень.

Ідея «машини, яка мислить» сягає стародавньої Греції. Але з моменту появи електронних обчислювальних машин, важливими подіями та віхами в еволюції штучного інтелекту стали наступні:

1950 рік: А. Тюрінг публікує книгу «Обчислювальна техніка та інтелект», після чого Тюрінг став відомий тим, що розкрив нацистський код ENIGMA під час Другої світової війни, пропонує відповіді на запитання «чи можуть машини думати?» і представляє тест Тюрінга, щоб визначити, чи може комп'ютер продемонструвати такий самий інтелект (або результати того самого інтелекту), що й людина. З тих пір цінність тесту Тюрінга обговорюється.

1956 рік: Дж. Маккарті вводить термін «штучний інтелект» на першій в історії конференції штучного інтелекту в Дартмутському коледжі (згодом Маккарті здійснить винахід мови Lisp.) Пізніше того ж року А. Ньюелл, Дж. Сі Шоу та Г. Саймон створюють Logic Theorist, першу програму зі штучним інтелектом.

1967 рік: Ф. Розенблат створює Mark 1 Perceptron, перший комп'ютер на основі нейронної мережі, яка «навчається» методом проб і помилок. Всього через рік М. Мінські та С. Пейперт публікують книгу під назвою «Перцептрони», яка стає знаковою роботою про нейронні мережі та, принаймні на деякий час, аргументом проти майбутніх дослідницьких проектів нейронних мереж.

1980-ті роки: нейронні мережі, які використовують алгоритм зворотного поширення для самонавчання стають широко використовуваними в програмах штучного інтелекту.

1997 рік: програма штучного інтелекту Deep Blue від IBM Watson перемагає тодішнього чемпіона світу з шахів Г. Каспарова в шаховому матчі (і матчі-реванші).

2011 рік: IBM Watson перемагає чемпіонів К. Дженнінгса та Б. Раттера на Jeopardy.

2015 рік: суперкомп'ютер Minwa від Baidu використовує особливий вид глибокої нейронної мережі, яка називається згортковою нейронною мережею, щоб ідентифікувати та класифікувати зображення з вищою точністю, ніж середня людина.

2016 рік: програма AlphaGo від DeepMind, що працює на базі глибокої нейронної мережі, перемагає Лі Содола, чемпіона світу з го, у матчі з п'яти ігор. Перемога є важливою, враховуючи величезну кількість можливих ходів у ході гри (понад 14,5 трильйонів лише після чотирьох ходів!). Пізніше Google придбав DeepMind за 400 мільйонів доларів США.

2023 рік: зростання масштабних мовних моделей, або LLM, таких як ChatGPT, створює величезні зміни в продуктивності штучного інтелекту та

його потенціалі підвищення цінності підприємства. Завдяки цим новим генеративним методам штучного інтелекту моделі глибокого навчання можна попередньо навчити на величезній кількості необроблених даних без міток [164].

Сьогодні штучний інтелект є надзвичайно розвинутим і він невпинно продовжує розвиватись. У зв'язку з цим та у залежності від завдань, на які він спрямовується, виділяють такі типи штучного інтелекту:

1. Слабкий штучний інтелект, також його називають вузьким штучним інтелектом, навчений і зосереджений на виконанні конкретних завдань. Вузький штучний інтелект керує більшістю штучних інтелектів, які оточують нас сьогодні. «Вузький» може бути більш точним описом для цього типу штучного інтелекту, оскільки він зовсім не слабкий; він підтримує деякі дуже надійні програми, такі як Siri від Apple, Alexa від Amazon, IBM Watson і автономні транспортні засоби.

2. Потужний штучний інтелект складається з загального штучного інтелекту і штучного суперінтелекту. Загальний штучний інтелект – це теоретична форма штучного інтелекту, де машина матиме інтелект, рівний людському; він має самостійну «свідомість», здатну вирішувати проблеми, вчитися та планувати майбутнє. Штучний суперінтелект – перевершить інтелект і здібності людського мозку. Незважаючи на те, що сильний штучний інтелект все ще є цілком теоретичним і не використовує практичних прикладів, науковці вже активно досліджують його розвиток [164].

Такий швидкий та динамічний розвиток штучного інтелекту неминуче відобразився і на авторському праві.

У 2022 році створений штучним інтелектом твір мистецтва виграв мистецький конкурс Colorado State Fair. Художник, Дж. Аллен, використав Midjourney – генеративну систему штучного інтелекту, навчену мистецтву, зібраному з Інтернету – для створення твору. Процес був далеко не повністю автоматизованим: Аллен пройшов близько 900 ітерацій протягом 80 годин, щоб створити та вдосконалити свою заявку. Проте його використання

штучного інтелекту для перемоги в мистецькому конкурсі викликало бурхливу реакцію в Інтернеті, і один користувач Twitter заявив: «Ми спостерігаємо, як смерть мистецтва розгортається прямо на наших очах» [129].

Оскільки генеративні художні інструменти штучного інтелекту, такі як Midjourney і Stable Diffusion, знаходяться сьогодні в центрі уваги, тож виникають питання щодо власності та авторства на твори, створені із їх використанням. Зважаючи на те, що здатність цих інструментів до генерації є результатом навчання їх багатьом попереднім творам мистецтва, з яких штучний інтелект вчиться створювати художні результати, багато художників вважають використання свого мистецтва для навчання штучного інтелекту експлуаторським. Разом з цим залишаються невирішеними наступні питання:

- Чи повинні художники, чиє мистецтво було використано для навчання моделей, отримувати компенсацію?
- Кому належать зображення, створені системами штучного інтелекту?
- Чи є процес тонкого налаштування підказок для генеративного штучного інтелекту формою автентичного творчого вираження?

Це лише один із можливих аспектів використання штучного інтелекту у сфері авторського права та суміжних прав, однак навіть із цього конкретного прикладу стає зрозуміло, що штучний інтелект є певним викликом для сучасного авторського права.

Як відмічають у своєму дослідженні О. Дорошенко та Л. Тарасенко, «штучний інтелект (комп'ютерна програма, яка генерує певні об'єкти) у правовому регулюванні розглядається як новий виклик для правової системи, нове явище, правовий феномен у структурі правовідносин, новий об'єкт для правового регулювання, оскільки штучний інтелект здатний генерувати і створювати різні твори науки, літератури і мистецтва, що є невід'ємною сферою діяльності в сучасній цифровій економіці» [24, с. 88].

Дійсно, зараз технології штучного інтелекту дозволяють створювати дедалі складніші творіння, які все менше відрізняються від робіт, створених

людьми. Саме тому все більше дискусій точиться з приводу визначення авторства об'єкту, створеного із застосуванням штучних технологій, та можливості його правової охорони авторським правом. Традиційно право інтелектуальної власності на створені комп'ютером твори не ставилося під сумнів, тому що програма була просто інструментом, який підтримував творчий процес. Авторські твори підлягали охороні авторським правом, якщо були оригінальними, тобто у своїй переважній більшості підходів вимагали участі людини-творця. Але з появою нових типів штучного інтелекту комп'ютерна програма перестала бути інструментом; вона фактично приймає багато рішень, пов'язаних із творчим процесом, без втручання людини. У зв'язку з цим, одним із найбільш інтригуючих і актуальних питань є те, чи можна штучний інтелект вважати «автором», а його творіння «роботами» в контексті законів про авторське право у різних країнах. Саме тому нині питання правового регулювання інтелектуальної власності, створеної з використанням штучного інтелекту, викликають суперечки у всьому світі.

Зважаючи на вище викладене, варто більш детально охарактеризувати критерій оригінальності твору як запоруку його правової охорони авторським правом в Україні та світі.

З позиції Л. Майданик, у світі сформувалось чотири основні напрямки визначення оригінальності твору:

1. Перший напрямок притаманний для континентальної системи права, зокрема для основної частини країн ЄС. Відповідно до нього оригінальність твору визначається як «власне індивідуальне творіння автора»;

2. Другий напрямок утвердився у межах США. Відповідно до нього, для встановлення оригінальності твору достатньо «мінімального творчого внеску автора у твір»;

3. Третій напрямок характерний для країн англо-канадського права, відповідно до нього оригінальність твору, яка є передумовою для надання йому охорони авторським правом, встановлюється як «незалежно вироблений із залученням власної майстерності та суджень» твір автора;

4. Четвертий напрямок утвердився у Великій Британії: оригінальним твір є тоді, коли його створення відбувалось автором його «уміннями, зусиллями, судженнями та працею» [49, с. 32].

На нашу думку, слід розглянути більш детально практичні підходи до встановлення критерію оригінальності стосовно об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту, які усталились у країнах ЄС, адже саме досвід ЄС у цій сфері є вкрай важливим для України у контексті вступу до Євросоюзу.

Країни ЄС завжди були в авангарді розробки законів і політики у сфері вирішення питань, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту у різних сферах, включаючи сферу авторських прав. Зокрема, критерій оригінальності отримав закріплення в кількох законодавчих актах ЄС. Перша згадка даного критерію містилась у Директиві Ради Європейських співтовариств про правову охорону комп'ютерних програм від 14 травня 1991 року № 91/250/ЕЕС [112]. Зокрема, у відповідності до статті 1 (3) даної Директиви, охорона комп'ютерної програми можлива тоді, коли вона є оригінальною у тому розумінні, що вона характеризується наявністю самостійної інтелектуальної авторської діяльності, при цьому інші критерії для встановлення можливості охорони комп'ютерної програми не застосовуються. Комп'ютерна програма підлягає охороні, якщо вона є оригінальною в тому сенсі, що є результатом самостійної інтелектуальної діяльності автора, і ніякі інші критерії для визначення можливості охорони не застосовуються. У 2009 році вище вказана Директива втратила чинність, адже була прийнята нова Директива Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року № 2009/24/ЄС про правовий захист комп'ютерних програм [120], у п. 3 ст. 1 якої було закріплено аналогічне положення про «оригінальність» комп'ютерної програми.

Другим документом ЄС у цій сфері стала Директива Європейського парламенту та Ради ЄС про правову охорону баз даних від 11 березня 1996 року № 96/9/ЄС, остання редакція якої відбулась у 2019 році. Відповідно до ч. 1 ст. 3 «бази даних, які, через вибір або розташування їхнього вмісту,

становлять власну інтелектуальну творчість автора, захищаються як такі авторським правом» [16]. Як бачимо, уже у двох директивах закріплене аналогічне положення стосовно оригінальності твору, зумовленої власною інтелектуальною творчою діяльністю автора. Аналогічні положення містить також і Директива Європейського парламенту та Ради ЄС про терміни охорони авторського права і деяких суміжних прав від 12 грудня 2006 року № 2006/116/ЄС [119], у ст. 6 якої закріплене аналогічне положення стосовно оригінальності фотографії як єдиного критерію для надання їй правового захисту.

Та основним нормативно-правовим актом є Директива Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року № 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС, яка спрямована на модернізацію та гармонізацію законодавства про авторське право в державах-членах ЄС і відображає зростаюче значення цифрових технологій і онлайн-платформ у створенні та розповсюдженні творів, захищених авторським правом [17].

Відповідно до положень Директиви під охорону авторського права поширюються оригінальні літературні твори, у тому числі створені за допомогою алгоритмів штучного інтелекту, за умови, що вони відповідають критеріям оригінальності та креативності. Однак Директива не дає чіткої відповіді щодо того, хто володіє авторським правом на твори, створені з використанням технологій штучного інтелекту. За відсутності конкретного законодавчого положення право власності, ймовірно, буде визначено існуючими законами про авторське право, які, як правило, надають право власності фізичній особі, яка створила твір.

Однак, незважаючи на відсутність законодавства ЄС стосовно об'єктів авторського права, створених з використанням технології штучного інтелекту впродовж тривалого часу, судова практика стикалась із рядом справ, пов'язаних із такими об'єктами. Зокрема, приймаючи рішення у справі *Infopaq International v. Danske Dagblades Forening* (2009) Суд ЄС зазначив, що

поширення авторського права відбувається тільки на ті об'єкти, які є «оригінальними в тому сенсі, що є результатом самостійної інтелектуальної діяльності автора» [134], поширивши дію критерію оригінальності на комп'ютерні програми, бази даних, фотографії, а також інші об'єкти. Даний підхід отримав подальше закріплення і ряді інших справ, які розглядались Судом ЄС.

Зважаючи на вище викладене, можна констатувати, що у країнах ЄС у відповідності до наявного законодавства та судової практики, під охорону як об'єкти авторського права підпадають лише оригінальні твори, які є результатом самостійної інтелектуальної діяльності творця (автора). Це означає, що оригінальним є той твір, в якому має місце відображення творчої індивідуальності автора. Одночасно з цим, виходячи з законодавчо закріпленого визначення критерію «оригінальності» та його судового тлумачення можна дійти висновку, що автором творів, які підлягають охороні відповідно до чинного законодавства ЄС про авторське право, може визнаватися тільки людина. Зокрема, у винесеному по справі *Eva-Maria Painer v Standard Verlags GmbH and Others* (2010) рішенні Суд ЄС при тлумаченні критерію «оригінальності», зазначив, що у фотографії має міститись відбиток «особистого дотику автора» [136], а в справі *Football Dataco Ltd and Others v Yahoo!* (2012) суд зазначив, що виконання критерію оригінальності має місце тоді, коли «автор висловлює свої творчі здібності в оригінальній манері, роблячи вільний і творчий вибір» [136].

Якщо узагальнити ряд інших рішень Суду ЄС, то можна визначити такі основні аспекти концепції оригінальності творів у авторському праві ЄС:

- Оригінальність – єдиний критерій правової охорони всіх об'єктів авторського права;
- Частинам твору також надається захист авторським правом, адже вони поділяють оригінальність усього твору;
- Оригінальність твору, що виражений у текстовій формі (літературний, художній твір), виражається у виборі, послідовності та поєднанні слів, за

допомогою чого автор оригінально розкриває свою творчість і досягає результату;

– Не можуть відповідати критерію оригінальності компоненти предмета, які відрізняються лише технічною функцією;

– Одного тільки застосування професійних знань та навичок у процесі створення твору недостатньо для того, щоб його було визнано оригінальним [80, с. 27].

Однак, не зважаючи на певні розбіжності у підходах щодо розуміння критерію та ознак оригінальності тих чи інших об'єктів авторських прав, загальна концептуальна основа залишається однаковою в усіх країнах ЄС – у центрі створення творів науки, літератури і мистецтва завжди знаходиться людина з її індивідуальним творчим підходом.

Зокрема, у відповідності до статті L111-2 Кодексу Франції про інтелектуальну власність суб'єктом виключного немайнового права на розумовий твір визнається автор розумового твору [104]. У відповідності до доктрини авторського права Франції положення даної норми ґрунтуються на понятті оригінальності як відбитку особистості автора та як умови надання охорони твору [140]. Аналогічний зміст має параграф 2 Закону Німеччини про авторське право [130], статті 1 Закону про авторське право та суміжні права Польщі [158], статей 1, 10 Закону інтелектуальної власності Іспанії [107], статей 2575, 2576 Цивільного кодексу Італії [105], статті XI.175 Кодексу господарського права Бельгії [103].

Зокрема у дослідженні німецьких науковців у сфері авторського права Ю. Канерта та Ш. Хемніца, у якому вони характеризують об'єкт охорони авторського права, закріплений у пункті 2 параграфа 2 Закону Німеччини про авторське право, вони відзначають, що саме цими положеннями встановлюється визначення твору в авторському праві, яка зводиться до «особистої інтелектуальної творчості». Відмічають автори також і відповідність цього підходу прецедентному праву ЄС, у відповідності до якого твір має бути «власним інтелектуальним творінням його автора», де

виражається його особистість [132]. Аналогічну позицію висловлює й Федеральне міністерство освіти та досліджень Німеччини, зазначаючи, що твір як об'єкт правової охорони обов'язково повинен бути пов'язаний з автором, адже це особистий інтелектуальний твір останнього, що наділяється певною особливістю, оригінальністю чи індивідуальністю [157]. Вивчаючи проблематику конфліктів правового характеру, що виникають у сфері інтелектуальної власності між викладачами та студентами, викладачі Політехнічного університету Валенсії (Іспанія) Ф. Фернандес, В. Хорнет та Дж. Гутьєрес дають доктринальне визначення оригінальності, у відповідності до якого її розуміють як відображення особистості автора та результату його творчості та як підстави для надання твору або тій його частині, яка є оригінальною, правової охорони [128].

Якщо узагальнити всі вище окреслені підходи, то можна виділити наступне: критерій оригінальності відображає зв'язок з автором, він відображає внутрішню особистість автора. Хоча має місце закріплення оригінальності твору як ознаки, за якою надається правова охорона, однак надається право іншій стороні доводити відсутність у конкретному творі ознаки оригінальності, у разі, коли вона бажає виключення його з-під правової охорони.

У наукових дослідженнях науковців-міжнародників інших країн ЄС можна знайти й інші аспекти оригінальності. Зокрема, науковцями у сфері авторського права Франції оригінальність розглядається як позначка інтелектуального внеску автора; вираження вільного та творчого вибору автора. У відповідності до першого аспекту передбачається оцінка внеску, він має більш виражений об'єктивний характер та застосовується до робіт прикладного, технічного чи практичного спрямування. Для другого аспекту характерний мистецький внесок автора, який, як мінімум, має бути співвідносним із існуючою інтелектуальною спадщиною. Він є ще більш об'єктивним та похідним із практики європейського прецедентного права [163].

Професори Ф. Фернандес, В. Хорнет та Дж. Гутьєрес відзначають об'єктивну новизну творіння як аспект його оригінальності, можливість створення чогось нового, чого раніше не існувало. Одночасно з цим, таке творіння має характеризуватись мінімальною релевантністю або творчою висотою [128, 12-13].

Якщо узагальнити вище зазначені аспекти, то можна дійти висновку про їх похідний характер від основного аспекту оригінальності (відображення особистості автора у творі), а також про їх прикладну спрямованість, тобто застосовність лише в певних сферах правовідносин. З огляду на це, основні положення стосовно оригінальності творіння, які отримали закріплення у доктрині, законодавстві та судовій практиці ЄС мають наступне вираження:

- Поняття оригінальності наділяється специфічним юридичним змістом, що характеризується чіткою визначеністю;

- Оригінальність є критерієм охороноздатності об'єктів авторського права;

- Оригінальність є певним відображенням особистості автора у конкретному творі, її прояв відображається у виборі, послідовності та поєднанні слів, на основі чого відбувається оригінальне розкриття творчості автора;

- Рівень оригінальності, умови надання правової охорони, визначення додаткових об'єктів авторського права можуть встановлюватися національним законодавством конкретної держави-члена ЄС. Однак законодавство Євросоюзу встановлює засади поняття оригінальності (відображення зв'язку твору й автора) та може встановлювати окремі уточнюючі положення (наприклад, неприпустимість використання тестів щодо функціональності та естетичності комп'ютерної програми в ході визначення її оригінальності).

Зважаючи на наявні проблеми у сфері врегулювання та захисту авторських прав на об'єкти, створені з використанням штучного інтелекту, Європейська комісія внесла пропозицію розробити нову законодавчу базу для

регулювання прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені з використанням технологій штучного інтелекту, включно з авторським правом. Новостворена законодавча база має забезпечити захист авторських прав на роботи, створені з використанням технологій штучного інтелекту, а також врегулювати так звану категорію «авторства штучного інтелекту», володіння якою належить розробнику або користувачу технології штучного інтелекту, а не фізичній особі, яка створила твір.

Зокрема, в опублікованому у 2020 році Європейською комісією звіті, який має назву «Права інтелектуальної власності для розвитку технологій штучного інтелекту», були вміщені рекомендації стосовно підходу ЄС до авторського права та винятків [150], які згодом лягли в основу Резолюції «Про права інтелектуальної власності на розвиток технологій штучного інтелекту», прийнятої Європейським Парламентом у жовтні 2020 року. Одна з рекомендацій присвячувалась тому, щоб розглянути утвердження правового статусу для тих об'єктів, створення яких відбувається із використанням технологій штучного інтелекту, що дозволило б надавати авторські права особам, відмінним від фізичних. Вважається, що дана пропозиція має забезпечити ясність щодо прав власності на роботи, створені з використанням штучного інтелекту, і потенційно сприятиме комерціалізації цих робіт. Крім цього, у Звіті дається рекомендація стосовно запровадження нового винятку стосовно авторського права для аналізу тексту та даних у контексті штучного інтелекту.

Саме у Резолюції «Про права інтелектуальної власності на розвиток технологій штучного інтелекту» й визнається необхідність створення правової бази, яка б вирішувала проблеми, пов'язані з роботами, створеними штучним інтелектом, включаючи право власності, відповідальність і підзвітність [127]. Крім цього, Резолюція вносить пропозицію створення обов'язкової системи маркування творів, створених з використанням технологій штучного інтелекту, з метою забезпечення прозорості і створення передумов для користувачів для ідентифікації походження твору.

Окрім вирішення питань належності авторських прав, Європейський Союз також затвердив Пропозицію щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (Акт про штучний інтелект) та внесення змін до деяких законодавчих актів Союзу, яка була опублікована у квітні 2021 року. Пропозиція прагне регулювати розробку та впровадження технологій штучного інтелекту в ЄС, зосереджуючись на забезпеченні безпеки та основних прав громадян ЄС. Пропозиція містить положення про прозорість, підзвітність і людський нагляд за системами штучного інтелекту, а також обов'язкову оцінку ризиків для певних додатків штучного інтелекту з високим ризиком [146].

Таким чином, можна сказати, що останнім часом ЄС провадить активну діяльність щодо правового врегулювання питань захисту об'єктів, створених із застосуванням технологій штучного інтелекту, авторським правом, встановлення критеріїв, якими повинні характеризуватись ці об'єкти для можливості їх захисту чинним законодавством ЄС про авторське право.

Після набуття чинності Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX в українському законодавстві отримали закріплення дефініції оригінальності твору (п. 35 ст. 1 Закону 2811-IX) та твору як об'єкта авторського права (п. 56 ст. 1 Закону 2811-IX). Внаслідок цього у контексті надання захисту об'єкту авторського права та суміжних прав має значення не тільки творчий характер праці автора, а й ознаки оригінальності у самому творі. Даний підхід є наближеним до практики ЄС у цій сфері, де оригінальність визнається критерієм охороноздатності.

У національній юридичній літературі оригінальність твору розглядається як зовнішній вияв творчого характеру праці автора. При цьому оригінальність означає не абсолютну унікальність твору, а його автентичність та самобутність. Оригінальність твору не залежить від новизни твору чи його художньої цінності. У зв'язку з цим необхідно погодитися з позицією О. В. Кохановської, що «творчість зводиться до встановлення результату

інтелектуальної діяльності» [92, с. 846-847]. Визначення в конкретному об'єкті дослідження чи його частині ознак оригінальності входить до основних завдань судової експертизи, пов'язаної з літературними, художніми творами та іншими об'єктами авторського права.

У судовій практиці відповідна експертиза здебільшого застосовується, якщо необхідно заперечити оригінальність твору, довести, що він не містить ознак оригінальності. Відповідно тягар доказування відсутності у творі ознак оригінальності покладається на відповідача. Порівнюючи окреслені положення доктрини, законодавства та судової практики ЄС з положеннями національної доктрини та судової практики, можна вказати про їх концептуальну подібність, за винятком того, що за правом Євросоюзу критерієм охороноздатності творіння виступає його оригінальність, а за усталеною національною доктриною – творчий характер праці автора [92, 845-846].

У пункті 56 статті 1 Закону «Про авторське право і суміжні права» «творчий характер» результату інтелектуальної діяльності як критерій охороноздатності не згадується, натомість застосовується термін «оригінальність». У пункті 35 статті 1 Закону 2811-ІХ закріплено оригінальність як ознаку таких властивостей діяльності автора щодо створення твору: власний характер; творчий характер; інтелектуальний характер. Крім того, оригінальність повинна відображати творчі рішення автора, прийняті ним під час створення твору. Оцінюючи ці положення, необхідно враховувати, що прийняття Закону «Про авторське право і суміжні права» спрямоване на виконання зобов'язань з імплементації норм авторського права ЄС, а тому підлягають урахуванню визначені вище положення щодо оригінальності творіння в авторському праві Євросоюзу. Законодавче закріплення оригінальності поки що не отримало широкого обговорення у національній науці. Тим не менш, порівнюючи його з положеннями щодо оригінальності у праві ЄС, а також ураховуючи усталені національні доктринальні підходи до критеріїв охороноздатності твору, можна

запропонувати таке розкриття властивостей діяльності автора щодо створення твору. Власний характер праці автора означає, що твір повинен бути створений ним особисто. Творчий характер означає, що у творі повинна виявитися особистість автора. У поєднанні з вимогою відображення авторських творчих рішень вказані властивості означають зв'язок автора з конкретним твором. На підставі цього запровадження у національне законодавство поняття оригінальності можна вважати значним кроком на шляху гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС у сфері авторського права.

Однак, якщо говорити про створені з використанням штучних технологій об'єкти, то щодо них в новому Законі України закріплюється дефініція «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою». Вказівка на відсутність оригінальності таких об'єктів дозволяє відрізнити їх від творів, що охороняються авторським правом. Відповідно, неоригінальний об'єкт формується таким чином, що в його основі немає творчого вибору або творчого рішення людини. У ч. 1 ст. 33 Закону «Про авторське право і суміжні права» підкреслено, що неоригінальний об'єкт, на який поширюється правова охорона, утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Також зазначено, що твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою. Тобто, здійснене розмежування випадків, коли комп'ютер використовується людиною як інструмент для втілення власних творчих задумів, як будь-яке інше устаткування, від випадків, коли людина не має безпосереднього впливу на процес генерування об'єкта і не визначає його зміст. Окрім відсутності творчого внеску людини, частини 1 статті 33 Закону «Про авторське право і суміжні права» містить ще один критерій охороноздатності автономного комп'ютерного творіння, а саме воно повинно відрізнятися від існуючих подібних об'єктів.

З критерієм несхожості можна певним чином погодитися, адже правова охорона не може надаватися об'єкту, котрий відтворює якийсь інший об'єкт. З іншої сторони, постає питання, наскільки істотними повинні бути відмінності комп'ютерного творіння від об'єктів такого ж виду. Якщо штучний інтелект розфарбує Мону Лізу іншими кольорами, наприклад, вона стане білявкою, вдягнуною у світле вбрання, чи достатньо цього, щоб охороняти нове кольорове рішення всесвітньо відомого твору? Враховуючи, що багато людських творів є схожими на інші твори, що не перешкоджає їх правовій охороні, не зовсім зрозуміло, яка несхожість вимагається для надання охорони автономним комп'ютерним творінням.

Окрім того, як зауважила К. Міліцина, «залишається невизначеним, з чим саме слід порівнювати об'єкт, згенерований комп'ютером ... посилання на подібні об'єкти як на базу порівняння робить це питання неоднозначним» [142, 576-577]. Дійсно, формулювання «об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів» породжує сумніви, чи мається на увазі порівняння з іншими об'єктами, автономно згенерованими штучним інтелектом, чи й також творами та об'єктами суміжних прав? У цьому контексті було запропоновано застосування тесту на оригінальність, адаптованого для об'єктів, автономно згенерованих штучним інтелектом.

Згідно з позицією Міжнародної асоціації із захисту інтелектуальної власності, відомої як AIPPI (Association Internationale pour la Protection de la Propriété Intellectuelle), тест на об'єктивну оригінальність має оцінювати, якби автономне комп'ютерне творіння було створене умовною людиною-автором, чи вважалось б воно оригінальним, тобто інтелектуальним творінням, що відображає особистість цієї умовної людини [98]. Подібні думки висловлювалися і у доктрині.

З таким підходом дещо складно погодитися, адже, на відміну від людини, штучний інтелект не має особистості, внутрішнього «я» і почуттів, які могли б втілюватися у творі, а має лише вбудований алгоритм, відповідно до якого виконуються запрограмовані команди. Випадковий і несподіваний

для людини вибір, який робиться комп'ютером в процесі генерування певного об'єкта, це не що інше, як виконання завдання відповідно до вбудованих інструкцій. Здатність робити випадковий вибір з-поміж проаналізованих даних – це функція, запрограмована в штучному інтелекті, а не результат волевиявлення, яке в принципі не властиве комп'ютеру. Штучний інтелект не відчуває якогось ставлення до об'єктів, які ним генеруються, і не прагне виразити що-небудь у своєму творінні. Навіть якщо у майбутньому буде розроблено штучний інтелект, що буде здатним самостійно прийняти рішення про створення певного об'єкта і робити щось, не передбачене його програмними кодами, він залишатиметься комп'ютерною програмою, яка хоч і матиме більше властивостей і вищий ступінь автономії, однак продовжуватиме приймати рішення на основі технічних розрахунків.

Комп'ютер ніколи не матиме аналога внутрішнього світу людини і не зможе відчувати потребу у самовираженні, а тому його творіння будуть позбавлені того особистого дотику, яким характеризуються людські твори. Тому незрозуміло, що саме повинно стати аналогом відображення особистості в автономному комп'ютерному творінні. Вважаємо, що це питання може стати предметом подальших наукових досліджень.

Стрімкий розвиток технологій та штучного інтелекту призвів до того, що з'явилася можливість створювати об'єкти науки, літератури та мистецтва за допомогою автоматизованих систем, що зробило питання, пов'язані з авторським правом на твори, створені комп'ютерними технологіями, особливо актуальними.

Питання, хто є автором твору, згенерованого штучним інтелектом, є вирішальним зважаючи на те, що у переважній більшості країн автором визнається людина і вона є першовласником авторських прав. Вимога до автора твору бути фізичною особою відображена у таких міжнародних актах, як Загальна декларація прав людини [27] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [53], де зазначено, що кожна людина має право на захист її моральних та матеріальних інтересів, які є результатом наукових,

літературних або художніх праць, автором яких вона є. Використання слова «кожна» дає підстави припускати, що потрібна наявність «людського» елемента. Також з положень Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів [6] та Римської конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм та мовних організацій [52] можна зробити висновок, що під авторами та виконавцями слід розуміти лише людей. Ця вимога законодавчо регламентована в ряді країн: Іспанії, Німеччини, Франції тощо. Виходячи з цього, можна стверджувати, що автоматизація у цій галузі, тобто переймання творчого процесу в людей, суперечить традиційній концепції авторства, заснованої на авторському праві.

Існують і такі системи авторського права, які не встановлюють прямих вимог до автора твору. Відповідно до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) вимоги до авторства відсутні, оскільки концепція авторства у законодавстві ЄС про авторське право пов'язана з вимогою оригінальності. Однак якщо виходити з тлумачень Суду Європейського Союзу (СЈЕU), то робота має бути «власним інтелектуальним твором автора». У справі «Painer» Суд Європейського Союзу роз'яснив, що інтелектуальний витвір належить автору, якщо він відбиває його особистість. Суд додав, що це має місце тоді, коли автор може висловити вільний і творчий вибір, тобто «особистий підхід». Відповідно до рішення суду у справі *Eva-Maria Painer v. Standard Verlags GmbH* та інших, тільки людина може відповідати необхідним вимогам: робити різні творчі вибори та надавати роботі «індивідуальний відтінок», що відображає індивідуальність.

Це говорить про те, що вимога оригінальності передбачає певний ступінь авторства людини та підтверджує антропоцентричний характер режиму авторського права ЄС – характеристики, притаманної країнам континентальної Європи, які історично зосередилися на підході *droit d'auteur* до права авторства як символу людського творіння.

Як показують результати досліджень різних систем права, нині існуючі режими охорони авторського права ще неспроможні відповідати тим об'єктам,

що створюються штучним інтелектом. Відсутність авторства людини, а також критерію оригінальності, є ключовими чинниками у цьому питанні. Проте, зацікавлені особи неминуче вимагають надання будь-якої форми виняткових прав захисту кінцевим результатам процесів, згенерованих комп'ютерними програмами. У цьому разі пропонується встановлення охорони з використанням правового режиму *sui generis*, що є свого роду захистом, який міг би стимулювати розробку та використання творчих платформ зі штучним інтелектом, водночас зберігаючи людську винахідливість.

Першою європейською країною, де було запроваджено законодавчий захист авторських прав на роботи, згенеровані комп'ютерною програмою, була Велика Британія, де ще в 1988 році було прийнято з цією метою Закон «Про авторське право, дизайн та патенти» (Copyright, Designs and Patents Act of United Kingdom). У відповідності до даного Закону, роботою, що була сформована шляхом комп'ютерного генерування, визначалась така робота, створення якої відбувалось за умов повного виключення безпосереднього людського впливу на процес створення такої роботи. Автором роботи, що була сформована шляхом комп'ютерного генерування, Закон визнавав особу, якою були здійснені необхідні підготовчі заходи для реалізації процесу комп'ютерної генерації. При цьому законодавчо їй надавались авторські права на цю роботу строком 50 років [110]. Цікаво, що й досі Велика Британія є однією з небагатьох країн, де авторським правом можуть захищатися твори, зроблені винятково за допомогою комп'ютерної програми. Схожий підхід стосовно визначення авторського права на об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, отримав законодавче закріплення ще в одній країні – Ірландії.

Якщо говорити про право ЄС, то, напевно, найбільш відомою у наш час спробою врегулювання штучного інтелекту є «Регламент про штучний інтелект» (Artificial Intelligence Act або AI Act), який був запропонований Єврокомісією у 2021 році. Даний Регламент спрямовується на:

- дачу гарантій того, що системи штучного інтелекту, поширені на ринку ЄС, є безпечними та відповідними чинному законодавству;

- закріплення правової визначеності з метою сприяння інвестиціям та інноваціям у сфері штучного інтелекту;

- сприяння розвитку єдиного ринку з метою поширення безпечних, законних та надійних програм штучного інтелекту тощо [146].

У травні 2023 року ЄС ще ближче наблизився до ефективного ШІ-регулювання: обидва комітети Європарламенту затвердили поправки до вище вказаного Регламенту, а також ухвалили проєкт переговорного мандату. У відповідності до нових поправок до генеративних ШІ-моделей встановлюються додаткові вимоги стосовно прозорості. Зокрема, обов'язковим стає розкриття інформації стосовно того, що об'єкт був створений з використанням штучного інтелекту, а не людини. Крім цього, для творців ШІ-моделей встановлюються додаткові вимоги стосовно «оприлюднення достатньо докладного резюме використання навчальних даних, що захищені законом про авторське право».

Здавалось би, такий крок ще більше покращив захист авторських прав у ЄС, проте ряд експертів говорить про інше. Зокрема, проблематика ШІ-регулювання в ЄС залишається актуальною попри прийняття даного Регламенту, адже в ЄС досі немає реєстру авторських прав, а законодавство про авторське право у країнах-членах ЄС має помітні відмінності. Через це захищеність об'єктів, створених із використанням штучного інтелекту, часто стає питанням юридичного аналізу чи судового розгляду. Крім цього, дискусійним є сформульоване у Регламенті формулювання «достатньо докладне використання навчальних даних». Також спірним є питання про те, наскільки зобов'язання розкривати інформацію повинно збалансовуватись з бажанням творців ШІ зберегти комерційну таємницю.

14 червня 2023 року Європарламентом було схвалено переговорну позицію щодо остаточної форми Регламенту з країнами-членами ЄС.

Якщо говорити про захист об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту, за законодавством ЄС, то слід відмітити, що в 2020 році Єврокомісією було опубліковано звіт під назвою «Тенденції та розвиток

штучного інтелекту – виклики системі прав інтелектуальної власності», де для цього встановлюється певний «чотириетапний тест» [83]. Даний тест дозволяє встановити коли об'єкти, створені з використанням штучного інтелекту, можуть визнаватись «творами» і підлягати захисту авторським правом ЄС:

По-перше, об'єкт, створений з використанням штучного інтелекту, має бути «творінням» у одній із наступних сфер:

- літературної;
- наукової;
- художньої.

По-друге, він має бути результатом людських інтелектуальних зусиль.

По-третє, такий об'єкт має бути результатом творчого вибору, який «виражений» у цьому об'єкті.

По-четверте, такий об'єкт має бути виразом творчої та креативної діяльності людини [102].

З вище наведеного стає зрозуміло, що об'єкти, які є повністю згенеровані комп'ютерною програмою без людської участі не можуть вважатися твором, а тому на них не може поширюватись правовий режим захисту авторських прав.

Внаслідок цього останнім часом в Україні, як і в інших європейських країнах, актуальним є питання створення ефективного законодавчої основи врегулювання результатів діяльності штучного інтелекту в площині авторського права з використанням правового режиму «*sui generis*».

Латинський вираз «*sui generis*» в його прямому розумінні зводиться до поняття «унікальний за своїми показниками» або «єдиний у своєму роді» [42, с. 616]. Використання терміну «*sui generis*» у праві відбувається для того, щоб ідентифікувати юридичні явища, які існують незалежно від інших, вирізняються власною незвичайністю, а також у відношення певного права чи обов'язку [23, с. 111].

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 року відбувається врегулювання не тільки відносин стосовно набуття,

здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та суміжних прав, а й має місце врегулювання відносин, які стосуються виникнення прав особливого роду (*sui generis*), які мають зв'язок із сферою авторського права та суміжних прав. Як відмічає у своєму монографічному дослідженні А. Штефан, право «*sui generis*» є відмінним від авторського права, у першу чергу тим, що у ньому «не застосовується критерій творчого внеску та наявний власний, інвестиційний критерій» [95, с. 33-34.].

До таких прав особливого роду законодавець відносить «права на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, а також на права на бази даних, що не є оригінальними» [65]. Доцільно також здійснювати поширення правового режиму *sui generis* на фотографії, які не відповідають критеріям фотографічного твору (однак даний підхід законодавець, поки що не врахував) [3, с. 29].

Однозначно, що врегулювання у новому Законі «Про авторське право і суміжні права» відносин, які пов'язані з виникненням прав особливого роду *sui generis*, є надзвичайно важливим стосовно об'єктів, генерування яких відбувається з використанням комп'ютерної програми. У сучасному праві інтелектуальної власності дійсно існує необхідність правової визначеності стосовно зазначених об'єктів. Вважаємо, що законодавцем був обраний максимально вдалий підхід стосовно правового регулювання об'єктів, генерування яких відбувається з використанням комп'ютерних програм.

Зокрема, у п. 5 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відмічається, що його законодавчі положення спрямовуються на охорону та захист майнових прав суб'єктів права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою. Загалом можна відзначити, що ст. 33 аналізованого Закону «Про авторське право і суміжні права» – це норма спеціальної дії, якою встановлюється правовий режим об'єктів, що були згенеровані комп'ютерною програмою.

При формулюванні положень ст. 33 використовується поняття «неоригінальний об'єкт», яким охоплюється розуміння терміну «об'єкт, що

був згенерований комп'ютерною програмою». Тобто, таким чином законодавець намагається розмежувати твір як об'єкт авторського права (створення якого відбувається людиною у процесі її творчої діяльності і який набуває таким чином критерію «оригінальності») і так званий «не твір», а «об'єкт», створення якого не передбачає наявності творчого внеску людини та який не відповідає критерію «оригінальності». З огляду на це, і відбувається створення не власне твору у його істинному розумінні з позиції авторського права, а об'єкту, що є неоригінальним (робиться акцент на відсутності оригінальності такого об'єкта як результату інтелектуальної творчої діяльності людини-автора).

Одночасно з цим простежується уникнення вживання законодавцем дієслова «створений» стосовно неоригінального об'єкту, при цьому основний акцент падає на його походження внаслідок генерування комп'ютерною програмою. Цей фактор ще раз вказує на відсутність творчого внеску людини в об'єкт, що генерується, а не «створюється» як твір, що є безпосереднім результатом власне творчої праці. Тобто, з'являється законодавчо встановлене поняття «неоригінальний об'єкт (тобто, не твір), що має походження внаслідок процесу генерації комп'ютерною програмою (тобто, не створений людиною).

Як відмічає Л. Тарасенко, правовий режим неоригінального і згенерованого комп'ютерною програмою об'єкта є дуже подібним до того правового режиму, яким охоплюється регулювання твору як об'єкту авторського права, що створює можливості для захисту прав на ці об'єкти відповідними суб'єктами [83, с. 306].

Визначення поняття неоригінального об'єкту, що був згенерований з використанням комп'ютерної програми, також міститься у статті 33 Закону «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, у ній відзначається, що це такий об'єкт, який є відмінним від вже існуючих аналогічних об'єктів, та який є результатом функціонування певної комп'ютерної програми, яка не вимагає безпосередньої участі людини у створенні такого об'єкта.

Проаналізувавши законодавчо дане визначення такого об'єкта, можна виокремити його наступні ознаки:

- Такий об'єкт є відмінним від вже існуючих;
- Його створення відбувається з використанням комп'ютерної програми шляхом генерації;
- Відсутня безпосередня участь людини у вказаному процесі.

З вказаних ознак стає очевидним той факт, що, незважаючи на те, що такий об'єкт визначається на законодавчому рівні як неоригінальний, обов'язковим є дотримання щодо нього вимоги відмінності від будь-яких «подібних» об'єктів. Тобто, річ іде хоч і стосовно умовної, однак обов'язкової «новизни» об'єкту, генерування якого має місце. Визначення суті цієї новизни відбувається наступним чином: генерований об'єкт має бути іншим, новим, відмінним у порівнянні із вже існуючими до цього об'єктами.

На жаль, на законодавчому рівні не має місця конкретизації поняття «інші об'єкти, що вже існують і є подібними до генерованого об'єкту». Тобто, під останніми можна цілком розуміти не тільки інші об'єкти, що були згенеровані комп'ютерною програмою та характеризуються критерієм «неоригінальності», а й ті об'єкти авторського права та суміжних прав, які є вже існуючими.

Як відмічає Л. Тарасенко, у випадку виникнення спору, більшою мірою такого, вирішення якого відбувається у судовому порядку, «факт відмінності (тобто новизни, умовної «оригінальності») слід буде доводити шляхом надання висновку судової експертизи» [83, с. 307]. Тільки судовому експерту надаються повноваження стосовно визначення наявності/ відсутності «відмінності» об'єкта, згенерованого шляхом використання комп'ютерної програми, від інших об'єктів авторського права чи суміжних прав, існування яких має місце на час генерування.

Слід відзначити повне нівелювання можливості впливу «людського фактору» на процес генерування такого об'єкту комп'ютерною програмою. Це означає, що комп'ютерна програма самотійно, без залучення у процес

генерування людини, реалізує його, внаслідок чого з'являється новий об'єкт, що у перспективі може бути підданий захисту у межах правового режиму неоригінального об'єкту, генерування якого відбулось комп'ютерною програмою.

У випадку виникнення спору стосовно факту долучення людини до процесу генерування такого об'єкту, чи його відсутності, також виникає необхідність проведення судової експертизи, а це напряду впливає на те, якого правового режиму набуде створений (згенерований) об'єкт – твору чи неоригінального об'єкту.

Законодавцем чітко зазначається, що у разі створення твору людиною з використанням комп'ютерних технологій, такі твори не можуть вважатися неоригінальними об'єктами, що були згенеровані з використанням комп'ютерної програми, адже тут є присутнім людський фактор (п. 2 ч. 1 ст. 33 Закону «Про авторське право та суміжні права»). Тобто, законодавець чітко розмежовує твір та неоригінальний об'єкт, що генерується шляхом використання комп'ютерної програми без впливу людського фактору.

На законодавчому рівні відбувається також закріплення кола суб'єктів, що наділяються комплексом майнових прав на неоригінальні об'єкти, що були створені шляхом генерації комп'ютерною програмою (ч. 2 ст. 33 Закону «Про авторське право і суміжні права») (Додаток В) [65].

Окрім цього, законодавцем відбувається конкретизація положення стосовно можливості визначення умов належності прав особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані відповідними комп'ютерними програмами, у договірному порядку.

На перший погляд визначення кола суб'єктів, які володіють майновими правами на об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є досить простим. Однак, на практиці застосування даної норми є проблемним. Це спричинено тим, що при формулюванні положень щодо суб'єктів майнових прав на об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, законодавець не врегулював наступні прогалини. При визначенні поняття осіб, які мають ліцензійні

повноваження на програму, яка використовується для генерування неоригінальних об'єктів, виникають певні непорозуміння стосовно визначення ліцензійних повноважень. На практиці під останніми розуміється володіння ліцензією певного виду. Однак, як відомо, ліцензії на використання, зокрема й авторських прав, можуть бути як виключними, так і невиключними [87].

У випадку надання виключної ліцензії, яка надає право використання комп'ютерної програми, все більш менш зрозуміло, адже законним користувачем відбувається правомірне використання комп'ютерної програми, з допомогою якої користувач може згенерувати новий неоригінальний об'єкт. Однак, у разі видачі невиключної ліцензії користувачеві, який потім здійснює генерування нового неоригінального об'єкту комп'ютерною програмою, залишається невирішеним питання стосовно приналежності майнових прав на такий новостворений неоригінальний об'єкт. Зважаючи на наявну прогалину у правовому регулюванні, слід у ч. 2 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» слід конкретизувати словосполучення «ліцензійні повноваження» фразою «особи, які на підставі виключної ліцензії користуються комп'ютерною програмою», або ж подібним за своїм змістом формулюванням.

У разі створення неоригінального об'єкта, який генерується з використанням комп'ютерної програми, не виникають особисті немайнові права, адже людського фактору у процесі створення цього об'єкта не простежується взагалі. Це специфічна особливість об'єктів, згенерованих з використанням комп'ютерної програми. Однак, має місце виникнення майнових прав на такі об'єкти, які, по-факту, можна прирівняти до майнових прав автора твору, обсяг яких встановлюється законодавцем у ст. 12 Закону «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, до цих прав слід віднести право використання неоригінального об'єкта будь-яким способом (способами), а також виключне право на дозвіл чи заборону використання об'єкту іншими особами.

У процесі створення неоригінального об'єкту, згенерованого комп'ютерною програмою, варто звертати увагу на дотримання майнових прав на:

– Наявні інші неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, використання яких має місце при генеруванні нового неоригінального об'єкта комп'ютерною програмою;

– Наявні об'єкти авторського права чи суміжних прав, використання яких мало місце при генеруванні нового неоригінального об'єкта.

Що стосується можливості надання дозволу на використання неоригінального об'єкту іншій особі, або можливості передачі виключних майнових прав на такий неоригінальний об'єкт, згенерований з використанням комп'ютерної програми, то тут є застосовними положення, аналогічні до тих, які стосуються надання дозволу на використання чи передання виключних майнових авторських прав. Зокрема, у ч 8, 9 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права», міститься відсилочна норма до ст. 49, 50 цього ж самого Закону стосовно можливості у договірному порядку надати дозвіл на використання неоригінального об'єкта, згенерованого з використанням комп'ютерної програми, будь-якими способами на основі ліцензійного (або іншого) договору (на умовах виключної або ж невиключної ліцензії), або ж щодо можливості відчуження прав на цей об'єкт на підставі договору про передання (відчуження) майнових прав [65].

Крім цього, законодавчо передбаченим є положення стосовно можливості захисту прав на неоригінальний об'єкт, згенерований з використанням комп'ютерної програми, в судовому порядку у відповідності до положень ст.55 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, ч. 2 ст. 55 вказаного Закону встановлюється здатність усіх суб'єктів, перелік яких міститься у ч. 1 цієї ж статті (зокрема і суб'єктів права на неоригінальні об'єкти, що були згенеровані комп'ютерною програмою) здійснювати вибір будь-яких способів захисту. Серед можливих способів захисту слід виділити такі способи, як стягнення компенсації замість

відшкодування збитків, а вимогу припинити підготовчі дії до порушення права. Саме ці способи слід вважати реальними законодавчими гарантіями стосовно потенціалу захисту порушених прав на неоригінальні об'єкти, згенеровані з використанням штучного інтелекту.

З проведеного вище аналізу чинного українського законодавства, яке охоплює правове неоригінальних об'єктів, що були згенеровані комп'ютерною програмою, стає зрозуміло, що правове регулювання об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту, в Україні вийшло на якісно новий рівень, адже законодавчо було вперше встановлено правову визначеність стосовно правового режиму неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою. Вважаємо, що такі зрушення є вкрай позитивними у той час, коли застосування штучного інтелекту для створення об'єктів інтелектуальної власності виходить на новий рівень і набуває все більшого поширення із дня у день.

Однак, незважаючи на перспективні зрушення у правовому регулюванні застосування права «*sui generis*» в українському законодавстві у застосунку до неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, на практиці часто виникають проблеми, спричинені неточностями у визначенні поняття комп'ютерно згенерованих об'єктів, адже законодавцем передбачаються тільки випадки, коли генерування таких об'єктів відбувається повністю автономно, тобто без жодного впливу людини, тоді як на практиці людський вклад у процес генерування може мати місце у різних обсягах. Одночасно з цим не можна упускати той факт, що комп'ютерні технології постійно оновлюються та вдосконалюються, часто набуваючи певних творчих здібностей [42, с. 616]. На практиці нині часто стають відомими випадки, коли програмою без участі особи створюються певна картина чи музичний твір, що містять у своїй структурі частини робіт, що раніше були створені іншими особами. Випадки подібного роду призводять до того, що на практиці часто виникають протиріччя стосовно того чи слід визнавати таку картину чи музичний твір комп'ютерно згенерованим неоригінальним об'єктом. Такі

роботи можуть бути визнані, як повністю згенеровані штучним інтелектом, так і роботами, що були створені за участю людини, втім наразі процедур для такого аналізу не створено.

Як бачимо, у контексті врегулювання об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою (ШІ) Україна пішла дещо іншим шляхом, ніж ЄС, виділивши права на такі об'єкти в особливу групу – права *sui generis*. Вважаємо такий підхід держави позитивним кроком, однак у процесі гармонізації українського авторського законодавства до права ЄС у цій сфері можуть виникати певні непорозуміння, які потребуватимуть двосторонніх домовленостей щодо їх вирішення.

Отже, розвиток штучного інтелекту неминуче відображається на критерії оригінальності в авторському праві ЄС та України. Зважаючи на те, що в ЄС утвердився підхід стосовно того, що під оригінальністю слід розуміти спеціальну характеристику результату інтелектуальної діяльності, досягнуто за рахунок прояву автором своїх творчих здібностей таким чином, щоб відобразити в створеному ним творі власну особистість, визнання оригінальності твору можливе тільки у випадку створення його людиною та відображенні у ньому її людської особистості. Це означає, що критерій оригінальності не може бути застосованим до об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту. Україна у чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права», закріпила дефініцію «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою», прямо вказавши на те, що такі об'єкти не мають критерію оригінальності. У зв'язку з цим, вважаємо, що дане питання потребує подальших наукових досліджень та врегулювання як на рівні ЄС, так і на рівні національного законодавства.

Висновки до розділу 2

Було встановлено, що станом на сьогоднішній день держави-члени ЄС стикаються із рядом проблем у процесі гармонізації свого національного

законодавства у сфері авторського права і суміжних прав у відповідності до положень авторського законодавства ЄС. Права, надані творцям оригінальних творів у кожній державі-члені Європейського Союзу, відрізняються залежно від національного законодавства та правової традиції. Проте, хоча законодавство про авторське право в Європейському Союзі залишається переважно національним законодавством, національні правила поступово зближуються за допомогою міжнародних договорів і нового законодавства ЄС у сфері авторського права і суміжних прав, яке гармонізує різні права авторів і виконавців. Важливість подальшого вивчення концептуальних основ, тенденцій та перспектив гармонізації авторського законодавства держав-членів ЄС зумовлюється необхідністю гармонізації українського законодавства у сфері авторського права і суміжних прав у контексті вступу України до ЄС та запозичення досвіду країн-членів у цьому аспекті.

Було встановлено, що законодавче регулювання різних аспектів авторських прав у ЄС отримало закріплення в чисельних Директивах Європейського парламенту та Ради. За роки реформування ряд директив отримали своє правове закріплення у правовій системі України під виглядом законів чи інших нормативно-правових актів. Особливо змістовним у цьому плані є новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», де отримали закріплення ряд новел, зумовлених необхідністю гармонізації національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав до законодавства ЄС у цій сфері.

Було зроблено висновок та отримали своє відображення в нормах чинного законодавства України нові об'єкти авторського права і суміжних прав, які національним законодавством раніше не врегульовувались. Однак, динамічний суспільний розвиток та бажання повної інтеграції до Євросоюзу ставить перед нашою країною вимогу продовження процесів поетапної гармонізації українського законодавства з європейським законодавством у сфері авторського права. Наша держава володіє достатньо широкими можливостями для ще більшої активізації процесу гармонізації своїх правових

норм із правом Євросоюзу. Це однаковою мірою стосується як цілей та засобів, так і організаційно-правового механізму процесу гармонізації.

Доведено, що розвиток штучного інтелекту неминуче відображається на критерії оригінальності в авторському праві ЄС та України. Зважаючи на те, що в ЄС утвердився підхід стосовно того, що під оригінальністю слід розуміти спеціальну характеристику результату інтелектуальної діяльності, досягнуто за рахунок прояву автором своїх творчих здібностей таким чином, щоб відобразити в створеному ним творі власну особистість, визнання оригінальності твору можливе тільки у випадку створення його людиною та відображенні у ньому її людської особистості. Отже, що критерій оригінальності не може бути застосовним до об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту. Україна у чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права», закріпила дефініцію «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою», прямо вказавши на те, що такі об'єкти не мають критерію оригінальності.

РОЗДІЛ 3

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПОШУК ШЛЯХІВ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

3.1. Сучасний стан та виклики у приведенні законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС

У процесі розвитку правового регулювання відносин авторського права та суміжних прав в ЄС з'явилась необхідність адаптувати, гармонізувати та уніфікувати норми законодавства країн-членів ЄС з окремих питань авторського права та суміжних прав. Сутність приведення законодавства України про авторське право та суміжні права у відповідність до законодавства ЄС у цій сфері зводиться до своєрідного «об'єднання» із сучасною європейською системою права, чому певною мірою сприяють процеси уніфікації та гармонізації українського законодавства у сфері авторського права та суміжних прав, а також приведення його у відповідність до стандартів ЄС.

Необхідність приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС виникла після підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. Під час її підписання наша держава взяла на себе зобов'язання стосовно імплементації європейських стандартів і принципів, які стосуються прав інтелектуальної власності, важливе місце серед яких посідають авторське право та суміжні права. Зокрема, слід приділити окрему увагу ст. 161-192 Угоди про асоціацію, які віднесені до першого підрозділу другої частини Угоди під назвою «Авторське право та суміжні права» [86].

Крім цього, загальні аспекти наближення законодавства України до права ЄС отримали закріплення у ст. 474 Угоди про асоціацію, де

відзначається, що «Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до права ЄС» [86].

Приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС знаходить відображення у конкретних заходах та механізмах, що встановлюються у тексті Угоди про асоціацію, а також Додатках та Протоколах до неї, що закріплюють перелік посилань на вторинне законодавство ЄС, зокрема й у сфері авторського права та суміжних прав, а також встановлюють зобов'язання для України застосовувати, імплементувати чи інкорпорувати у національну систему правопорядку узгоджений перелік *acquis* ЄС, викладений в Додатках до Угоди про асоціацію [5].

Приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС відповідно до Угоди про асоціацію відрізняється наступними особливостями:

- по-перше, таке приведення законодавства України у відповідність праву ЄС відрізняється від аналогічних процесів у державах-членах ЄС чи раніше асоційованих країнах, що вступили до ЄС;

- по-друге, слід відзначити, що приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС відповідно до Угоди про асоціацію не передбачало закріпленої в договорі перспективи членства України в ЄС, основною метою такого приведення у відповідність є поступове інтегрування України у внутрішній ринок ЄС;

- по-третє, обумовленість можливості вільного доступу України до європейського ринку наявним рівнем наближення національного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав. Тобто, ефективність приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС прямо впливає на темпи поглиблення інтеграції в ЄС;

- Угода про асоціацію, на відміну від Угоди СЕП не встановлює за мету забезпечення однорідності законодавства сторін [5].

З тих пір, коли Угода про асоціацію набула чинності, безперервно триває процес приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС. Оскільки Україна отримала статус кандидата у 2022 році, тепер існує зобов'язання поступово імплементувати весь корпус законодавства ЄС у 35 сферах політики, зокрема й у сфері авторського права і суміжних прав. Так, як Європейський Союз є унікальною міжнародною організацією (юридичною мовою це називається *sui generis* або унікальним правовим феноменом), яка зазвичай розглядається як політичне та економічне утворення з власною системою права, українські органи влади, наближаючи національне законодавство у сфері авторського права і суміжних прав до *acquis* ЄС, мають враховувати походження, цілі та завдання кожного конкретного правового акту ЄС, як необхідну передумову для розуміння значення окремих його положень.

Наша держава досягла помітних успіхів у сфері приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС, що особливо помітно у контексті прийняття Закону України «Про авторське право й суміжні права» та ряду інших нормативно-правових актів у цій сфері. Однак, не можна не відзначити ряду викликів, з якими, на жаль, досі стикається Україна у контексті приведення свого законодавства у відповідність до законодавства ЄС.

Тож, зважаючи на вище викладене, вважаємо за доцільне окреслити сучасні аспекти приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС, виділивши при цьому проблемні питання його здійснення.

Досить тривалий час однією з найбільш серйозних проблем у приведенні законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС є наявність застарілої, неефективної та непрозорої системи збору винагороди у системі колективного управління правами. Слід відзначити, що ще в 2018 році було ухвалено Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або)

суміжних прав», прийняття якого ознаменувало імплементацію в українське законодавство положень Директиви Європейського Парламенту та Ради № 2014/26/ЄС від 26 лютого 2014 року «Про колективне управління авторськими та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку» [72; 123]. Даним законом визначалась необхідність реформування системи колективного управління правами суб'єктів авторських прав і суміжних прав, збереження та розвиток інтелектуальної діяльності авторів, виконавців та інших творців, унеможливлення незаконної діяльності організацій колективного управління. У червні 2022 року побачила світ нова редакція цього Закону.

Прийняття даного Закону експертами галузі інтелектуальної власності було оцінено як один з потужних аспектів розвитку інтелектуальної власності за часів незалежності нашої держави, який започаткував належне регулювання питань захисту інтелектуальної власності та регулювання інтелектуальних прав в цілому. Найбільш сильними сторонами даного Закону, з позиції науковців, стали:

- врегулювання питань стосовно збору, розподілу та виплати винагороди авторам, покладення при цьому основної ролі на так звані організації колективного управління (ОКУ), що утворюються безпосередньо та самостійно правовласниками;

- законодавчо закріплені контрольні заходи стосовно прозорості діяльності таких організацій, що можуть бути реалізовані як зі сторони правовласників, так і держави [44, с. 37].

При цьому слід відзначити такі аспекти законодавства ЄС у сфері діяльності організацій колективного управління майновими правами. Зокрема, положеннями Директиви 93/83/ЄЕС закріплюється визначення організації колективного управління, відповідно до якого це «будь-яка організація, яка займається управлінням або застосуванням авторських прав або суміжних прав, що є її єдиною або однією із основних цілей» [21]. У Законі України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері

авторського права і (або) суміжних прав» поняття організації колективного управління набуває наступного визначення: «громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, зареєстроване в Установі, що не має на меті отримання прибутку, засноване виключно правовласниками, діяльність якого спрямована на колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав» [72]. Як бачимо, визначення, дане у національному законодавстві, є значно ширшим та враховує специфіку національної системи захисту авторського права та суміжних прав.

Не відповідають положенням Директиви 2014/26/ЄС й ряд інших норм національного законодавства. Зокрема, ст. 12 Закону закріплюється можливість існування лише однієї акредитованої організації для кожної із сфер колективного управління, однак Директивою 2014/26/ЄС таке обмеження стосовно встановлення кількості акредитованих організацій не встановлюється. Більше того, суперечить положенням Директиви 2014/26/ЄС й п. 6 ст. 12 Закону, де встановлюється, обов'язковим колективним управлінням не передбачається вилучення правовласником, як повністю, так і частково, майнових прав, що належать йому, з управління акредитованою організацією.

Крім того, доволі громіздкою є й назва самого Закону – «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Тавтологічним певною мірою є й словосполучення «правами правовласників». Крім того, як відзначає І. Якубівський, «термін «правовласник» опосередковано відображає проприетарну теорію, що не узгоджується із концептуальним підходом до визначення юридичної природи права інтелектуальної власності, покладеним в основу Цивільного кодексу України» [97, с. 82]. Слід відзначити, що у Директиві 2014/26/ЄС вживається більш доцільний, на нашу думку, термін «правоволоділець». Крім того, незрозумілим є застосування у назві Закону слова «ефективне». По-суті, його застосування у контексті назви закону дозволяє говорити про те, що дія даного закону поширюється не на всі відносини у сфері колективного управління

майновими авторськими та суміжними правами, а тільки на відносини стосовно «ефективного управління» у цій сфері, що не може не викликати дискусій з цього приводу. Більше того, ефективність – це не єдиний принцип колективного управління, що можна помітити у ч. 2 ст. 5 Закону. Зважаючи на вище викладене, вважаємо за доцільне викласти назву Закону у її більш скороченому варіанті без використання слова «ефективне» та словосполучення «правами правовласників», сформулювавши її наступним чином: «Про колективне управління майновими авторськими та (або) суміжними правами».

Ще однією проблемою Закону №2415-VIII є те, що у ньому немає чіткого визначення об'єкту колективного управління, простежується непослідовність законодавця у цьому питанні. Переважна більшість положень визнає об'єктом колективного управління майнові авторські та суміжні права, однак окремі норми говорять про колективне управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав (зокрема, ч. 5-6 ст. 12 Закону). Як відзначає І. Якубівський, використання останньої позиції не є обґрунтованим, адже в якості об'єктів цивільного обороту у сфері інтелектуальної власності виступають майнові права інтелектуальної власності, а не безпосередні об'єкти таких прав (твори, виконання тощо) [96, с. 37]. Такого ж роду підхід до визначення об'єкта колективного управління отримав закріплення й у Директиві 2014/26/ЄС, де зазначається про «колективне управління авторським правом і суміжними правами» («collective management of copyright and related rights»).

Ще одна проблема приведенні законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС, яка простежується у даному Законі, – це закріпленість положення про те, що діяльність у сфері колективного управління належить до виключної прерогативи організацій колективного управління. Більше того, Законом не зазначені жодні положення, якими б передбачалась можливість здійснення діяльності із управління майновими авторськими та суміжними правами іншими видами

юридичних осіб. Однак, якщо проаналізувати положення Директиви 2014/26/ЄС, то в її п. 15 преамбули можна знайти положення про те, що правоволодільцям має надаватись право довіряти управління їхніми правами незалежним організаціям управління. До числа таких входять комерційні юридичні особи, що є відмінними від організацій колективного управління тим, що вони не знаходяться у власності чи під контролем правоволодільців. Також згідно із ст. 3 Директиви 2014/26/ЄС можна відмітити, що тут містяться як визначення поняття «організація колективного управління» (collective management organization), так і має місце закріплення дефініції «незалежна організація управління» (independent management organization). Безперечним є той факт, що переважна частина положень цієї Директиви є застосовними саме до діяльності організацій колективного управління, однак нею допускається принципова можливість провадження такої діяльності також іншими – «незалежними організаціями управління».

Слід відзначити також те, що новим із прийняттям Закону №2415-VIII стало положення про те, що організації колективного управління діють від свого імені (ч. 9 ст. 5, ч.1 ст. 12 Закону №2415-VIII), тоді як старий Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року (що втратив чинність 1 січня 2023 року) закріплював представницьку модель відносин між організаціями колективного управління та правоволодільцями. Одночасно з цим, у разі звернення ОКУ до суду з вимогами про захист порушених авторських та (або) суміжних прав останні діють від імені правоволодільців (п. 4 ч. 1 ст. 12 Закону №2415-VIII). Така позиція законодавця також є непослідовною, тим більше вона не є обумовленою вимогами Директиви 2014/26/ЄС. У останній не міститься вимог стосовно того, від імені кого ОКУ здійснюватиме свою діяльність. Крім того, у визначенні поняття «організація колективного управління», даному у ст. 3(а) даної Директиви, відзначається, що така організація уповноважується на управління авторським правом і суміжними правами від імені понад одного володільця, що більшою мірою є орієнтовним, все ж таки, на представницьку модель. Слід відмітити також, що

пояснювальна записка до проекту Закону №2415-VIII не містить жодного обґрунтування доцільності заміни представницької моделі відносин між організаціями колективного управління та правоволодільцями на будь-яку іншу [64]. Саме тому це нововведення виглядає дискусійним та недостатньо обґрунтованим.

У контексті наближення національного законодавства до права ЄС у цій сфері було створено Комісію з акредитації організацій колективного управління у 2019 році, а вже в грудні цього ж року було затверджено її персональний склад. Більше того, відбулось створення реєстру організацій колективного управління, а також були затверджені форми документів для реєстрації. Однак, діяльність цієї Комісії є доволі дискусійною та викликає ряд питань, зумовлених наданням прав на реєстрацію одним організаціям і відмову іншим.

Проблемними залишаються й ряд інших аспектів у цій сфері, зумовлених недосконалістю приведення українського законодавства у сфері колективного управління правами суб'єктів авторських прав і суміжних прав до права ЄС. Недосконалість чинного національного законодавства та його невідповідність праву ЄС у цій сфері призводять до певних проблем на практиці застосування організацій колективного управління:

- Першою проблемою є монополістичне становище існуючої в Україні системи колективного управління правами суб'єктів авторських та суміжних прав (іншим ОКУ неможливо стати розпорядниками коштів для авторів);
- Непрозорість системи колективного управління (простежуються приховані інтереси впливових груп, громадськість не має доступу до звітності ОКУ);
- Неєфективність системи колективного управління (не передбачено чіткого порядку нарахування та розподілу коштів, які були зібрані);
- Проблеми з представництвом іноземних осіб.

Крім того, негативним наслідком сучасної форми функціонування системи колективного управління правами суб'єктів авторських та суміжних

прав є те, що споживачі авторського контенту в Україні, які напряду сплачують авторам за контент через використання стримінгових сервісів, платять за цей само контент вдруге при купівлі смартфона, в ціну якого закладається збір за приватне копіювання.

Про неефективність системи колективного управління правами суб'єктів авторських та суміжних прав в Україні свідчить також наявність численних судових справ у цій сфері. Зокрема, у грудні 2021 року «Український музичний альянс» (УМА) подав позов до Господарського суду міста Києва, з вимогою встановлення тарифів на виплату роялті за суміжні права у сфері публічного сповіщення. П'ятдесят компаній у відповідності до цього позову стали відповідачами. До їх числа увійшли радіостанції найбільших холдингів – «Наше радіо», Хіт ФМ», «Релакс», «Рокс», «П'ятниця», «Радіо Шансон», «Люкс ФМ» тощо, ряд регіональних радіостанцій та Національна асоціація медіа [11].

Відповідно до позовної заяви «Українського музичного альянсу» мова йде про встановлення тарифів справедливої винагороди, яка є спільною для виробників фонограм та виконавців, за виконання публічно сповіщень фонограм, що були опубліковані для використання з комерційною метою, тобто в радіоефірі. У серпні 2022 року судом було прийняте рішення на користь позивача та були визначені тарифи у відповідності до розрахунків, запропонованих УМА в односторонньому порядку. Відповідачами було оскаржено це рішення, внаслідок чого у жовтні 2022 року Північний Апеляційний господарський суд скасував рішення першої інстанції і повністю відмовив у позові УМА. Касаційна скарга, подана громадською спілкою, не була задоволена, внаслідок чого Касаційний господарський суд Верховного суду висловив відмову задовольнити позов УМА стосовно встановлення тарифів на виплату роялті за суміжні права серед радіостанцій через суд.

Ще однією показовою справою у цій сфері є так звана у вузьких кругах справа «Білі імпортери гаджетів за справедливість». Відповідно до цієї справи було подано позов стосовно скасування рішення Комісії з акредитації

організації колективного управління від 21.12.2019 про акредитацію організації колективного управління ГС «Український музичний альянс» у сфері обов'язкового колективного управління – відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів, виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальних творів та їх примірників [84].

Позивачем у справі були імпортери техніки, обурені не лише численними випадками обкладання збором гаджетів, які, по-факту, не наділяються технічними можливостями стосовно копіювання контенту споживачем, а й непрозорістю процедур призначення УМА на роль розпорядника коштів зі сторони Комісії з акредитації організацій колективного управління, сформованої Мінекономіки.

Судом першої інстанції було винесена постанова стосовно визнання протиправними та скасування наказу Мінекономіки від 18 лютого 2020 р. та рішення Комісії з акредитації організацій колективного управління від 21 грудня 2019 р. стосовно акредитації ГС «Український музичний альянс» [89]. Це свідчить про те, що посередника між авторами та імпортерами гаджетів, якими сплачується збір при ввезенні техніки в Україну за потенційну можливість копіювання українцями творів за допомогою цих гаджетів, позбавлено дозволу розпоряджатися зібраними ресурсами.

При цьому вся суть справи зводилась не тільки докола тези «Білі імпортери проти ОКУ», а більшою мірою стосовно можливості імпортерів техніки виступати стороною, що має здатність оскаржувати у судових інстанціях несправедливість. При трактуванні чинного законодавства України відповідачем по справі робились системні спроби позбавити користувача (імпортерів) цього права.

Після апеляційного розгляду справи наприкінці вересня 2020 року, судом апеляційної інстанції було скасоване рішення першої інстанції і відзначено, що користувачеві (у нашому випадку імпортерів гаджетів) не може надаватись «право» щодо оскарження рішень Комісії. При цьому

апеляційний суд аргументував своє рішення тим, що наявні законодавчі обмеження стосовно здатності оскаржувати акти індивідуальної дії не є такими, що перешкоджають самій суті права на доступ до суду, адже дані акти підлягають оскарженню у судовому порядку їх адресатами, тобто суб'єктами, для яких цими актами створюються відповідні права та обов'язки [61]. Крім того, свою позицію апеляційний суд вважав такою, що є відповідною висновкам Великої Палати Верховного Суду, викладеними у постанові від 16 жовтня 2018 року у справі № 9901/415/18 [58].

Проте, розглядаючи касаційну скаргу позивача у справі №640/7679/20 Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду була повністю підтримана позиція позивача, внаслідок чого він скасував попереднє рішення та направив справу на повторний розгляд. При цьому, Верховний Суд встановив, що апеляційна інстанція невірно застосувала норми процесуального права при ухваленні рішення, зокрема у частині застосування судової практики, яку важко назвати релевантною щодо спірних правовідносин. Тобто, якщо покласти в основу правовідносин у сфері порядку проведення конкурсу з акредитації ОКУ позицію Великої Палати ВС, то стає очевидним той факт, що правом оскаржувати рішення Комісії з акредитації наділяється тільки організація колективного управління, якою було виграно конкурс.

Саме тому, є правильним і логічним висновок Верховного Суду у справі №640/7679/20, відповідно до якого встановлення рішенням суду ознак наявності у позивача порушення законного інтересу стало фактичним започаткуванням так званого «права нагляду», або «права контролю» користувачів за діями Установи під час проведення конкурсів з акредитації організацій колективного управління. При цьому ВС України прямо вказує, що підставою для оскарження результатів організації та проведення відкритого конкурсу може слугувати порушення суб'єктом владних повноважень процедури організації і проведення такого конкурсу.

При цьому, не кожному користувачеві надається таке право, а тільки тому, який:

– Знаходиться у сфері правового регулювання Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», тобто є користувачем у сфері авторського права і (або) суміжних права;

– Наділений законним інтересом, що має зв'язок із реалізацією статутної діяльності та виплатою винагороди (відрахувань) акредитованій організації колективного управління, з якою має зобов'язання стосовно укладення відповідного договору;

– Такий законний інтерес носить суб'єктивний характер, тобто пов'язується з правами та обов'язками, виникнення яких відбувається у відповідній сфері колективного управління [59].

Зважаючи на вище викладене, можна констатувати, що таким своїм рішенням Верховний Суд виключив можливість будь-якого зловживання процесуальними правами з боку третіх осіб (користувачів), максимально звужив коло суб'єктів оскарження та визначив предмет та підстави такого позову.

Після того, як справа була передана на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, останній 4 листопада 2021 року встановив факт порушення регуляторних процедур під час проведення відкритого конкурсу, внаслідок чого законно та обґрунтовано позбавив акредитовану організацію колективного управління права на збір відрахувань із імпортерів [60].

Здійснивши детальний аналіз цієї судової справи, ми доходимо висновку, що дане рішення стало надзвичайно важливим у сфері колективного управління, адже одночасно з тим, що на законодавчому рівні нині здійснюється детальна регламентація процедури акредитації ОКУ Комісією, однак законодавцем не здійснено практично нічого для вирішення головної проблеми у цій сфері – проблеми подолання монополії «старих» ОКУ та корупційних ризиків. Це може бути пов'язаність інтересів ОКУ, що беруть

участь у конкурсі через їх власників (учасників) або керуючи органи, прямий чи опосередкований вплив на членів Комісії або в інший спосіб (наприклад, як ця пов'язаність визначалася позивачами у справі №640/11927/19) [88]. Саме тому, саме на користувачів, які у відповідності до чинного законодавства зобов'язані здійснювати укладення відповідних договорів з акредитованими ОКУ та сплачувати відрахування, покладаються функції здійснювати контроль та нагляд за законністю проведення конкурсу з акредитації організацій колективного управління.

Однак, на національному рівні все ще продовжуються постійні намагання відібрання функцій контролю та нагляду за законністю проведення конкурсу з акредитації організацій колективного управління у користувачів, зокрема на рівні законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань пов'язаних із охороною та захистом авторського права і суміжних прав» №5553 від 15 червня 2021 року [77]. Слід відзначити той факт, що в 2024 році Україна приєдналась до WIPO COPYRIGHT ALERT – безпечної онлайн-платформи, на яку уповноважені органи держав-членів ВОІВ можуть завантажувати відомості про веб-сайти чи програми, які, як було визначено, порушують авторські права відповідно до національних правил. Відповідний наказ про затвердження порядку формування та ведення національного переліку веб-сайтів із підозрою про недотримання прав інтелектуальної власності Мінекономіки ухвалило 21 березня 2024 року. Згідно з релізом, суб'єкти авторського права можуть подавати до ІР офісу звернення щодо врахування підозрілого веб-сайту. Незважаючи на це, питання «відібрання» контрольних та наглядових функцій у користувачів стоїть все ще гостро. Якщо воно, все ж таки, відбудеться, то наявні проблеми системи колективного управління правами суб'єктів авторського права та суміжних прав тільки посиляться, що призведе до ще більшої монополії, безвладдя, стагнації у сфері інтелектуальної власності і головне – беспорядності самих авторів, для яких сьогодні вкрай важлива можливість побороти «старі схеми» та створити нову, прозору та справедливую систему збору авторських роялті.

З вище викладеного вбачаємо, що судова практика в сфері забезпечення діяльності та функціонування ОКУ є неузгодженою. Позиції судів в спорах з ОКУ часто носять суперечливий характер. Це і не дивно, оскільки тривалий час правове регулювання цієї галузі було майже відсутнє, а прийнятий у 2018 році Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» має ряд недоліків.

Зважаючи на такий проблематичний стан функціонування ОКУ на практиці, стає зрозуміло, що чинний Закон «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», прийняття якого начебто стало значним кроком на шляху до наближення авторського законодавства України до права ЄС, не тільки містить розбіжності з останнім, але й не має «потрібного» ефекту на практиці. Виходячи з цього, можна дійти невтішного висновку про те, що швидкий процес адаптації національного законодавства до права ЄС призводить до того, що чинне законодавство не відповідає сучасному стану розвитку суспільних відносин, які воно регулює, а тому є складно застосовним на практиці. Щоб такого не відбувалось, слід не тільки «сліпо» переписувати норми права ЄС у національне законодавство, але й враховувати специфіку національного законодавства при цьому, а також наявний стан розвитку суспільних відносин. Так, це ускладнює процес наближення, однак у цьому випадку процедура буде більш ефективною.

Проаналізована нами проблема має зв'язок із ще однією проблемою у сфері авторського права та суміжних прав – проблемою виплати роялті авторам із цифрових платформ. Дана проблема зумовлюється тим, що в Україні досі не створено цивілізованої системи авторських роялті, що дає можливість створювати «тіньові схеми» у цій сфері, внаслідок чого українські автори недоотримують свою винагороду [41]. Першопричиною цьому є недосконалість чинного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав.

Зокрема, як ми вже відзначали, у 2018 році було ухвалено Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав, який мав би стати підґрунтям для запровадження в Україні європейських стандартів захисту прав авторів та виконавців. У результаті запроваджених Законом нововведень у грудні 2020 року було розпочато процедуру акредитації організацій колективного управління для збору авторських роялті, однак, зважаючи на те, що дана процедура ознаменувалась значними порушеннями та корупційними складовими, процедура акредитації не була завершена, адже авторська спільнота почала протест у активній формі. Внаслідок цього станом на 2021 рік залишалась все ще заблокованою законодавчо встановлена процедура збору та виплати роялті авторам через ОКУ. Одночасно з цим відбувався паралельний збір коштів із користувачів недобросовісними організаціями, звичайно, без подальшої виплати роялті авторам. Одночасно з цим простежувалась наявність таких проблем у сфері виплати роялті: непрозорий розподіл коштів, що були зібрані з користувачів, наявність чотиристоронніх договорів замість прямих, двосторонніх, а також наявність тисяч авторів, до яких зібрані кошти не доходять або ж доходять у значно меншій частці, ніж це повинно бути [33].

Проведене дослідження державної організації колективного управління «Українська агенція з авторських та суміжних прав», що спеціалізується на зборі і виплаті авторської винагороди, стосовно сучасної системи збору та виплати роялті авторам показало, що організації колективного управління вдаються до використання фірм-посередників та родинних схем. При цьому вони вдаються до укладення чотиристоронніх угод, де 3-ьою і 4-ою сторонами стають приватні організації, якими з роялті стягуються додаткові комісії, тобто, відбувається фактична «крадіжка» авторської винагороди. І це лише одна із можливих схем у цій сфері.

Зокрема, якщо у відповідності до законодавства збирати, розподіляти і виплачувати кошти за використання твору авторських чи суміжних прав має

право виключно організація, яка є акредитованою, така організація може «залишити» собі тільки 25% («комісійних»), які витрачаються на утримання штату працівників, оренду офісу та інші супутні необхідні витрати. Всі інші кошти, тобто 75% від надходжень повинні надійти безпосередньо авторові такого твору, при цьому йому також має надаватись звітність стосовно кількості, періоду та місця використання його авторського твору у цифрових мережах. Проте, якщо відбувається укладення чотиристоронніх договорів, тоді розподіл коштів відбувається іншим чином. На шляху роялті, які мають виплачуватись авторам, стають різні приватні організації, так звані «посередники», що покриваючись неприбутковим статусом, включаються у договори під різними приводами. При цьому у цих договорах вони виступають ким завгодно.

Внаслідок цього 25 грудня 2021 року Верховною Радою було прийнято Закон №5572 «Про внесення змін до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» щодо забезпечення збору доходу від прав організаціями колективного управління» [69], а вже 10 лютого 2022 року його підписав Президент України В. Зеленський. Прийняття вказаного закону повинно ознаменуватись:

- Скасуванням результатів попередніх конкурсів у сфері акредитації ОКУ у сферах публічного виконання та публічного сповіщення, проведення яких відбувалось з численними порушеннями;
- Розблокуванням роботи всіх зареєстрованих ОКУ, яким надаються повноваження стосовно збору роялті в межах їх каталогу до часу визначення нової акредитованої ОКУ;
- Припиненням повноважень діючої акредитаційної комісії та створенням і затвердженням її нового складу;
- Перезапуском конкурсів на визначення акредитованих організацій колективного управління у сферах публічного виконання та публічного сповіщення.

Саме з цього дня розпочався перезапуск сфери збору та розподілу роялті за використання музичних творів у означених напрямках. Зокрема, зазначені зміни стосуються сфер телерадіомовлення, кіноіндустрії, рітейлу, організацій концертів та розважальних заходів. Представники вказаних сфер мають отримати ліцензію від ОКУ для легального використання музичного контенту. Для авторів та правовласників ці зміни є надзвичайно позитивними – вони можуть передати свої права в управління ОКУ та отримувати справедливу винагороду за використання їх музичного контенту.

Слід відмітити також, що ще в 2018 році колективним рішенням творців було створено ГО «УААСП», до складу якої сьогодні входить більш як 4000 українських авторів та десятки тисяч їх творів, крім цього, сюди входять майже всі світові твори, кількість яких перевищує сто мільйонів творів [28]. Очолив ГО «УААСП» музикант, автор та фронтмен гурту «Друга Ріка» Валерій Харчишин. Саме за його ініціативи та підтримки й відбулось прийняття законопроекту №5572, а також продовжує відстоюватись позиція авторів. Нині організація прикладає помітні зусилля на шляху підготовки до нового конкурсу з акредитації, а також розробки та впровадження автоматизованої системи моніторингу та формування звітності для подальшої обробки та розподілу звітів з фактично використаними музичними творами користувачами.

Такі кроки є важливими на шляху до реформування системи збору та нарахування роялті суб'єктам авторських та суміжних прав, однак недосконалість діючого законодавства у цій сфері та його невідповідність праву ЄС – це ті перешкоди, які не дозволяють вибудувати в Україні ефективну систему збору та виплати винагороди авторам за використання їх творів на цифрових платформах.

Виникає й ряд інших проблем у приведенні законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав у відповідність до права ЄС, зокрема це стосується двох Директив – Директиви (ЄС) 2019/789 [116] та Директиви (ЄС) 2019/790 [17]. Зокрема, у зв'язку з швидким розвитком технологій

відбувається посилення попиту на аудіовізуальні онлайнві сервіси, користувачі яких мають прагнення до того, щоб отримувати доступ не тільки до програм організацій радіо- і телевізійного мовлення, але й до так званих «послуг на замовлення» («On-Demand Services»). Для цього відбувається використання не тільки традиційних каналів поширення інформації, зокрема цифрових та аналогових ефірних систем, кабельних мереж і супутника, а й онлайнвіх послуг. Організаціями мовлення також здійснюється розвиток додаткових сервісів поряд із основними традиційними, зокрема вони вдаються до одночасної передачі власних програм у мережі Інтернет (так званий «simulcast») і послуг «Catch-Up TV» [82, с. 206].

Також у ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначається виключний перелік суміжних майнових прав, що належать організаціям мовлення. Зокрема, у цій статті йдеться про можливість сповіщення програм наступними способами:

- Публічного сповіщення;
- Ретрансляції;
- Фіксування;
- Відтворення запису програми організації мовлення;
- Розповсюдження примірників запису програми організації мовлення;
- Публічне демонстрування запису програми організації мовлення;
- Інтерактивне надання доступу;
- Інші способи [65].

Як видно із законодавства, новим Законом «Про авторське право і суміжні права» встановлюється можливість поширювати сигнали мовників у мережі Інтернет, а не тільки реалізовувати це через традиційні ефірні та кабельні мережі, а також через супутник, як це було до вступу нового закону про авторське право у силу.

Незважаючи на це, чинні законодавчі положення не відповідають положенням Директиви ЄС щодо онлайнвіх трансляцій, в статті 9 якої

надається нове визначення терміну «кабельна ретрансляція», яке раніше закріплювалось у Директиві ЄС про супутникове і кабельне мовлення. Це дозволяє говорити про те, що європейське законодавство окремо закріплює регулювання кабельної ретрансляції, яка обмежується передачею сигналів тільки через кабельні мережі, і ретрансляції у її більш ширшому розумінні – яка охоплює крім вже зазначених, ще й ретрансляцію з використанням мережі Інтернет.

Дія Директив обох директив ЄС – Директиви (ЄС) 2019/789 та Директиви (ЄС) 2019/790 – поширює свій вплив як на послуги операторів телекомунікацій, які роблять можливим доступ до теле- та радіопрограм у лінійному вигляді, одночасно з сіткою мовлення телерадіоорганізацій («linear TV»), так і на сервіси, якими забезпечується доступ до програм організацій мовлення впродовж конкретного часу після завершення трансляції (послуги «Catch-Up TV»).

Більше того, у Директиві ЄС щодо онлайн-трансляцій [116] закріплюється визначення поняття «допоміжна онлайн-послуга» («ancillary online service»), суть якої зводиться до того, що телерадіопрограми надаються публіці під контролем та при умові відповідальності організації мовлення одночасно з трансляцією або протягом визначеного періоду часу після трансляції організацією мовлення, також має місце надання будь-якого матеріалу, який носить допоміжний характер щодо такої трансляції.

У чинному законодавстві України закріплення такого терміну не відбулось, більше того, немає жодної його згадки у Законах «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа», що говорить про те, що українське законодавство є ще досить далеким від європейського авторського права.

У статті 3 Директиви ЄС щодо онлайн-трансляцій відбувається закріплення «принципу країни походження» до допоміжних онлайн-послуг, що означає, що у межах ЄС надання дозволів на використання авторського права і суміжних прав стосовно радіо- і телевізійних програм має відбуватись виключно стосовно країни, яка є місцем основного знаходження

організації мовлення, а не будь-якої з країн-членів ЄС, на території якої мовник хоче здійснювати трансляцію цих програм. Одночасно з цим Директивою закріплюється застереження про те, що принцип країни походження не повинен застосовуватися до трансляцій спортивних заходів і об'єктів права інтелектуальної власності, які є вміщеними у ретрансляції.

У відповідності до п. 2 ст. 3 Директиви ЄС щодо онлайн-трансляцій, державами-членами ЄС має забезпечуватись те, щоб визначаючи суму винагороди за права, надання яких відбувається у відповідності до принципу країни походження, сторони угоди брали до відома актуальні аспекти допоміжної онлайн-послуги, зокрема специфіку її надання, тривалість відкриття доступу до неї, аудиторію, на яку вона поширюється, і наявність кількох мовних версій послуги.

У статті 4 Директиви ЄС щодо онлайн-трансляцій встановлюється, що відмінні від організацій мовлення правовласники можуть реалізовувати своє право на надання дозволу чи відмови у наданні дозволу на ретрансляцію об'єктів авторського права і суміжних прав, які розміщуються у телерадіопрограмах, тільки через ОКУ. Це означає, що Директивою вводиться система обов'язкового колективного управління у застосунку до об'єктів авторського права і суміжних прав, що містяться у телерадіопрограмах, що мали місце раніше тільки стосовно кабельної ретрансляції у відповідності до Директиви ЄС про супутникове і кабельне мовлення. Як вважає європейський законодавець, це має значно спростити процедуру видачі дозволів на використання об'єктів авторського права і суміжних прав та сприятиме стрімкому розвитку допоміжних онлайн-сервісів [82, с. 208].

Більше того, ст. 5 Директиви ЄС щодо онлайн-трансляцій чітко встановлює, що не застосовуються положення стосовно обов'язкового колективного управління до ретрансляції, реалізація якої організацією мовлення здійснюється у застосунку до власних трансляцій, при цьому не має значення факт наявності передачі прав на ретрансляцію третім особам.

Також слід відзначити, що Директивою ЄС щодо Єдиного цифрового ринку закріплюється визначення дефініції «провайдер послуги з поширення онлайн-контенту», що відбувається вперше в історії законодавчого регулювання ЄС. Під даним поняттям європейський законодавець розуміє провайдера послуги інформаційного суспільства, до основних чи однієї з основних цілей діяльності якого є зберігання та надання публічного доступу до великого обсягу об'єктів авторського права та/або суміжних прав, завантаження яких здійснюється користувачами, що такий провайдер здійснює з метою отримання прибутку.

Вважаємо, що діяльність з метою отримання прибутку – це визначальна ознака для розмежування провайдерів. Початкові визначення цього терміну не містили згадки цього критерію, що призводило до виникнення шквалу нищівної критики з боку науковців і пересічних громадян. Для прикладу, існували побоювання, що прийняття Директиви призведе до необхідності закриття вільної Інтернет-енциклопедії «Вікіпедія». Однак, цього не сталося, адже у п. 6 ст. 2 Директиви ЄС щодо Єдиного цифрового ринку прямо встановлено, що не є такими, що підпадають під визначення терміна «провайдер послуги з поширення онлайн-контенту» провайдери послуг, які належать до числа неприбуткових онлайн-енциклопедій, неприбуткових учбових і наукових депозитаріїв, платформ з розробки і поширення програмного забезпечення з відкритим кодом, провайдерів електронних телекомунікаційних послуг, як визначено у Директиві ЄС 2018/1972, хмарних сервісів «бізнес для бізнесу», а також хмарних сервісів, що дають змогу користувачам завантажувати контент для їхнього власного користування [17].

Одночасно з цим, слід відзначити, що дія Директиви поширюється на такі сервіси, як Facebook, YouTube, Instagram, Netflix, Google News та ряд інших загальновідомих Інтернет-платформ, призначених для зберігання та поширення контенту, зокрема й такого, генерування якого здійснюється самим споживачем, при цьому мета створення такої Інтернет-платформи – отримання прибутку.

Статтею 17 Директиви передбачається, що провайдером послуги з поширення онлайнного контенту здійснюється акт публічного сповіщення або акт доведення до загального відома публіки таким чином, що її представниками отримується доступ до контенту тоді, коли провайдер надає публічний доступ до об'єктів авторського права та/або суміжних прав, що завантажуються його користувачами. Саме тому, в зазначених випадках провайдер послуги з поширення онлайнного контенту має обов'язок отримати дозвіл від правовласника, зокрема й шляхом укладення з ним ліцензійного договору.

У відповідності до п. 4 ст. 17 Директиви, якщо провайдер не отримав дозволу від правовласника, тоді у разі здійснення ним поширення онлайнного контенту на нього покладається відповідальність за незаконне публічне сповіщення або доведення до відома публіки об'єктів авторського права і суміжних прав, проте й з цього правила є ряд незначних винятків. Зокрема, звільняється від відповідальності за публічне сповіщення або доведення до відома публіки об'єктів авторського права і суміжних прав провайдер послуги з поширення онлайнного контенту за умови дотримання сукупності таких умов:

- Даним провайдером вжито всіх можливих заходів з метою отримання дозволу від правовласника;

- У відповідності до високих індустріальних стандартів професійної старанності провайдером були вжиті можливі заходи для забезпечення недоступності об'єктів авторського права і суміжних прав, у застосунку до яких провайдеру надана належна та необхідна інформація від правовласника;

- Провайдер у разі отримання ним обґрунтованого повідомлення від правовласників в оперативному порядку зобов'язаний закрити доступ або видалити зі свого веб-сайту вказані об'єкти авторського права і суміжних прав та вчинити всі можливі заходи для недопущення завантажень таких об'єктів у майбутньому.

Тобто, Директивою відбувається закріплення відповідальності за дотримання прав суб'єктів авторського права і суміжних прав при поширенні контенту у мережі Інтернет на провайдерів послуг з поширення онлайнного контенту.

У чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права», який набув чинності у січні 2023 року закріплюються аналогічні положення. Зокрема, це положення статті 58 під назвою «Відповідальність провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторського права та/або суміжних прав» [65]. На перший погляд, норми чинного національного законодавства стосовно регулювання діяльності провайдерів послуг з онлайнного поширення контенту є аналогічними до положень Директиви, які були проаналізовані вище. Однак, у країнах ЄС положення цієї Директиви досі викликають шквал критики та є своєрідним «яблуком розбрату» всередині ЄС. Адже, як ми вже відмічали, дані положення призводять до ряду проблем на практиці. Саме тому, віддаючи належне українському законодавцю у контексті адаптації національного законодавства про авторське право та суміжні права до права ЄС, вважаємо рішення щодо повної імплементації норм стосовно діяльності провайдерів послуг з онлайнного поширення контенту в чинне національне законодавство поспішним. Однак, Закон вже було прийнято, а тому законодавцю слід особливо уважно досліджувати судову практику у цій сфері з метою подальшого вдосконалення діяльності провайдерів послуг з онлайнного поширення контенту та її правового регулювання.

Крім вище вказаних проблем, також існує невідповідність окремих положень чинного законодавства України європейським стандартам у сфері захисту авторських та суміжних прав, складність збору доказової бази для доведення факту порушення авторських та суміжних прав, організаційно-правові недоліки процедури захисту авторських та суміжних прав в судовому порядку, недостатня кількість спеціально підготовлених суддів, які здатні

розв'язати спірні питання з дотриманням авторських та суміжних прав [51, с. 85].

Тож, як бачимо, процес приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС на сучасному етапі стикається з рядом проблем, що призводить не тільки до проблем в оновленні українського національного законодавства у цій сфері, але й його правозастосування на практиці. Певну проблематику стосовно приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС становить багатомовність правової системи ЄС, що означає, що всі правові акти, а також рішення Суду Європейського Союзу публікуються всіма офіційними мовами і є однаково автентичними. Офіційно це означає, що між різними нормативно-правовими актами чи судовими рішеннями не повинно бути жодних відмінностей. На жаль, це не завжди так, і на це є кілька причин.

– По-перше, *legalese* (юридична мова, якою користуються юристи) відрізняється через особливості національних правових систем. Французькі та німецькі законодавці традиційно відомі своєю точністю у розробці законодавчих актів, але це може бути не так для інших країн-членів ЄС.

– По-друге, право ЄС іноді використовує терміни, які не відомі в усіх правових системах держав-членів ЄС.

– По-третє, *acquis* ЄС, як і національне законодавство, часто є результатом політичного компромісу, досягнутого на останньому етапі законодавчого процесу. На жаль, це часто призводить до зниження стандартів законотворчості. Це означає використання неоднозначних термінів, неправильне використання преамбул до регламентів і директив або прийняття необов'язкових положень. Зрештою, це може призвести до розбіжностей між різними мовними версіями прийнятих правових актів.

– По-четверте, деякі неузгодженості можуть виникнути через звичайні людські помилки, допущені як на етапі складання тексту акту, так і на етапі його перекладу [159].

Усі зазначені причини впливають на процес приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС, а також на переклад *acquis* ЄС українською мовою.

Зважаючи на це, можна дати такі рекомендації стосовно поліпшення процесу приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС:

– Незважаючи на те, що легше використовувати лише одну мовну версію регламенту чи директиви ЄС, у процесі приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС слід здійснювати порівняльний аналіз правового акту ЄС, виданого різними мовами, принаймні англійської, французької та німецької версій.

– Проекти нормативно-правових актів, що наближають національне законодавство до *acquis* ЄС, повинні розроблятися відповідно до національних правил підготовки проектів нормативно-правових актів щодо структури, формулювання та прийняття.

– Пряме копіювання не рекомендується, оскільки це може призвести до прийняття національного законодавства, яке де-факто не буде ефективним. Проте внаслідок отримання Україною статусу кандидата в ЄС пряме копіювання може бути дозволено, якщо це необхідно, доцільно та якщо такий правовий акт матиме наслідком досягнення швидшої та кращої асиміляції до правового порядку ЄС.

– Одним із найважливіших процедурних викликів у наближенні законодавства є перевірка відповідності, наприклад, того, чи український правовий акт відповідає регламентам чи директивам ЄС. Це трудомістке завдання, яке необхідно виконувати на всіх етапах законотворчої діяльності. Найкращий варіант – провести першу оцінку прогалін на етапі планування приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС. Проводячи перевірки відповідності, органи влади повинні мати на увазі, що має бути так звана динамічна гармонізація. Причина в тому,

що законодавство ЄС, як і будь-яка інша правова система, розвивається досить швидко, і щороку в ЄС приймаються сотні нових законодавчих актів.

Таким чином, на сучасному етапі приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС наша держава досягла помітних успіхів, адже були прийняті важливі для нашої держави Закони («Про авторське право і суміжні права» від 2022 року, «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 2018 року із змінами та доповненнями від 2022 року), які імплементували в українське національне законодавство у сфері авторського права та суміжних прав положення понад десятка Директив ЄС. Однак, одночасно з цим зустрічається ряд невідповідностей та проблем у адаптації чинного національного законодавства у цій сфері до права ЄС, які призводять до проблем на практиці захисту авторських та суміжних прав. Зважаючи на це, вважаємо, що процес адаптації національного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав до права ЄС має продовжуватись, однак більш виважено та продумано. Слід відмовитись від поспішності в адаптації, адже це призводить не до наближення чинного законодавства до права ЄС, а швидше приводить до нових викликів та загроз порушення авторського права та суміжних прав, що може негативно позначитись на й без того неефективній системі захисту авторських та суміжних прав в Україні.

3.2. Нові можливості та виклики цифрової епохи для авторського права ЄС у віртуальній реальності: значення для України

Цифрові технології – невід’ємна частина сучасного життя та побуту людини. Вони у прямому сенсі заповнили всі сфери людського життя. Цифрові технології дозволили людям заощаджувати час, що привело до зростання людської творчості. Багато завдань, які колись виконували люди, тепер виконуються комп’ютерами, що дає людям можливість зосередитися на розвитку інших сфер життя. Ці та низка інших переваг

роблять цифрові технології важливим інструментом соціального, економічного та правового розвитку суспільства.

Технології віртуальної реальності дозволяють змінити спосіб людської взаємодії із цифровим простором, створюють захоплюючі середовища, які здаються такими ж реальними, як і наш фізичний світ. Віртуальна реальність, завдяки сучасним розробкам, застосовується всюди. Постійний прогрес регулярно розширює її можливості. Нині найбільш поширеними сферами її застосування є: наука, навчання, військова сфера, дизайн і розваги [12, с. 476-477]. Але, незважаючи на те, що потужне поширення цифрових технологій і технологій віртуальної реальності має низку позитивних аспектів у спрощенні людського життя та розширенні людських можливостей, їхній розвиток порушує низку гострих питань стосовно захисту авторських прав у цифровому та віртуальному світі. Основна частина викликів щодо захисту авторських прав у цифровому та віртуальному середовищах зумовлюється відсутністю дієвих правових механізмів їх захисту. Проблемним є дане питання і для авторського права ЄС, адже ЄС, як провідне світове утворення, прагне до інновацій і ефективного розвитку, усебічно сприяє залученню нових технологій і їх розвитку (і цифрових технологій, і технологій віртуальної реальності), однак досі немає дієвої нормативно-правової бази для захисту авторських прав у віртуальному та цифровому середовищах.

Відносна легкість поширення, розмноження, копіювання та зберігання творів, що підлягають захисту авторським правом, під час використання цифрових технологій і технологій віртуальної реальності створюють додаткові проблеми для захисту авторських прав на них. З виникненням нових форм розповсюдження захищених авторським правом творів правовласники втратили здатність контролювати та регулювати несанкціоноване використання їхніх об'єктів авторського права. Зважаючи на можливості та функціонал сучасних цифрових технологій і технологій віртуальної реальності, здатність користувачів цифрових технологій чи

технологій віртуальної реальності маніпулювати захищеними авторським правом творами в цих середовищах ставить під сумнів концептуальні межі між автором і користувачем твору, захищеного авторським правом, а також авторську цілісність таких творів [144].

Технології віртуальної реальності набули особливо активного розвитку в останнє десятиліття, адже для цього сформувались сприятливі передумови, головним чином завдяки поєднанню величезних технологічних досягнень, отриманих у технологіях віртуальної реальності, і зростанню доступності швидких мобільних служб передачі даних [162]. Однак ЄС, незважаючи і на до того швидкі темпи розвитку цих технологій у 2023 р., вирішив посилити стан їхнього розвитку. Здійснений Науковим центром ЄС аналіз великої кількості мікроданих із використанням підходу JRC Digital Techno-Economic ecoSystem (DGTES) дозволяє окреслити сучасний стан розвитку віртуальних технологій у Євросоюзі. Зокрема, як зазначено Науковим центром ЄС в результаті проведеного ним дослідження, «приблизно 3 700 фірм, дослідницьких і державних установ у ЄС працюють у субдоміні віртуальних світів (приблизно 24% від загальної кількості у світі). У ЄС є менша частка фірм (63%) і набагато більша частка науково-дослідних установ і університетів (29%), ніж глобальний субдомен віртуальних світів. Проекти, що фінансуються ЄС, охоплюють 2 065 гравців, що означає, що більше половини (55%) європейських гравців субдомену віртуальних світів залучені до проєктів, що фінансуються ЄС і пов'язані з віртуальними світами» [143]. Такі результати дослідження тільки підтвердили необхідність розвитку сфери віртуальних технологій із метою ефективного функціонування та розвитку віртуальних світів ЄС.

Зважаючи на це, 11 липня 2023 р. Європейська комісія ухвалила Стратегію щодо «розвитку Web 4.0 і віртуальних світів, що відображають цінності та принципи ЄС», повідомивши про це у своєму пресрелізі. Метою стратегії є «спрямування наступного технологічного переходу та забезпечення відкритого, безпечного, надійного, справедливого й

інклюзивного цифрового середовища для громадян ЄС, підприємств і державних адміністрацій» [155].

Представлений у липні 2023 р. пресреліз ЄС акцентує увагу на таких «ключових» стратегічних стовпах у сфері розвитку віртуальних світів, як:

I – надання сприяння талановитим фахівцям у сфері віртуальних світів;

II – підтримка європейських екосистем Web4;

III – надання публічних послуг з використанням технологій віртуальної реальності з метою досягнення прогресу та закріплення глобальних стандартів у сфері віртуальної реальності [25].

Бачення концепту Web4 Європейською комісією зводиться до симбіозу низки передових технологій:

- штучного інтелекту;
- інтернету речей;
- блокчейну;
- віртуальних світів;
- доповненої реальності.

У своїй перспективі Web4 має стати новим поколінням інтернету, значно вищим за рівнем напрацювань, накопичених у сфері Web3. Основним його завданням є забезпечення тісної інтеграції цифрових і фізичних елементів з віртуальним середовищем, що в кінцевому підсумку приведе до більш активної взаємодії людини та машини [26].

Паралельно із цією програмою ЄС анонсував ще дві великі ініціативи у сфері віртуальної реальності.

Перша – CitiVerse, так зване імерсивне місто. Технологія покликана полегшити місцевій владі процес планування інфраструктурних рішень, а також допомогти відповідним органам ефективніше управляти мегаполісами.

Друга – це віртуальний двійник людини. Європейська розробка послужить моделлю для оптимізації процесу ухвалення клінічних рішень, тим самим забезпечить максимально ефективну індивідуальну терапію.

Віртуальні світи – це стійкі, захоплюючі середовища, засновані на технологіях, включаючи 3D і розширену реальність, які дозволяють поєднувати фізичний і цифровий світи в реальному часі для різноманітних цілей, як-от проєктування, моделювання, співпраця, навчання, спілкування, здійснення трансакції або надання розваг [99, с. 1].

Віртуальні світи в ЄС є важливою частиною переходу до Web 4.0. Вони вже відкривають широкий спектр можливостей у багатьох суспільних, промислових і державних секторах, проте таять у собі й низку викликів. Концепція віртуальних світів існує десятиліттями, але тепер вони стали технічно й економічно можливими завдяки швидкому технологічному прогресу та вдосконаленій інфраструктурі підключення.

Безпрецедентні можливості віртуальних світів у багатьох сферах розвитку суспільства ЄС, зокрема й у сфері модернізації медичних послуг, у створенні умов для більш захоплюючої освіти та навчання, у процесі розвитку нових форм взаємодії та співпраці між людьми або у сфері отримання захоплюючого культурного досвіду [99, с. 3].

З використанням віртуальних технологій співпраця органів влади та пересічних громадян виходить на новий рівень: вони дають змогу отримувати більш персоналізовані адміністративні послуги, надавати дистанційну допомогу, наприклад у віддалених і сільських районах, а також покращувати територіальне планування та життя громади. Окрім того, технології віртуальної реальності об'єднують дві такі складові частини, як технології та культура, у результаті чого культурні та творчі сектори із часом будуть відігравати ключову роль як постачальники контенту.

Застосування технологій віртуальної реальності та вдосконалених інтерфейсів може забезпечити швидшу, безпечнішу та простішу взаємодію між людьми та машинами в усіх промислових екосистемах ЄС.

Застосування цих технологій у промисловості забезпечить інтелектуальну, стійку та пов'язану роботу з новими цифровими процесами та цифровими моделями, що характеризуються більшою ефективністю, стійкістю та дешевизною, ніж сучасні промислові процеси. Інший бік цього процесу вимагає адаптації персоналу сектору промисловості до нових технологій.

У більшості промислових секторів уже запроваджено застосування віртуальних технологій для проєктування, розроблення, моделювання та тестування нових продуктів, послуг або робочих процесів, прискорення отримання дозволів, а також для оптимізації запасів на виробничій лінії (автомобільна промисловість, передове виробництво та логістика тощо).

Зважаючи на постійні розширення віртуальних технологій, європейські компанії мають безліч можливостей для розроблення продуктів, послуг і цінного вмісту з метою задоволення потреб різних користувачів, а також використання переваг нових інноваційних бізнес-моделей. Віртуальні світи у відеоіграх уже створюють простори, де мільйони людей можуть створювати та монетизувати вміст, а також досліджувати та мати значущі взаємодії [154]. Продукується багато нових промислових застосувань, зосередження яких має місце в різних виробничих сферах, зокрема й у сфері дизайну продукції, тестування якості, технічного обслуговування, інженерній справі, виробництві та навчанні.

У світі мистецтва віртуальні світи можна використовувати для створення виставок, які виходять за рамки традиційного досвіду галерей. Наприклад, мистецька виставка віртуальної реальності може дозволити користувачам «прогулятися» тривимірним простором, переглянути твори мистецтва з різних кутів і взаємодіяти з ними унікальними способами [124]. Застосування віртуальних технологій також може відбуватись для створення досвіду, отримання якого у фізичному світі є неможливим, зокрема, віртуальні технології дозволяють користувачам досліджувати мистецьку інсталяцію, яка перебуває за тисячі кілометрів. Створюючи більш захоплюючий та інтерактивний світ, віртуальна реальність набуває

здатності залучати ширшу та більш різноманітну аудиторію до світу мистецтва.

Окрім цього, варто зазначити, оскільки інструменти віртуальної реальності продовжують удосконалюватись, а кількість користувачів віртуальної реальності зростає, можна спрогнозувати помітне поширення творчих робіт у контексті віртуальної реальності. Загальні прогнози розвитку віртуального ринку ЄС є обнадійливими. Наприклад, за оцінками, розмір глобального ринку віртуальних світів зросте із 27 мільярдів євро у 2022 р. до понад 800 мільярдів євро до 2030 р. [99, с. 3]. Для окремих секторів, як-от автомобільна промисловість, прогнози передбачають зростання з 1,9 мільярда євро у 2022 р. до 16,5 мільярдів євро до 2030 р. Технології віртуальної реальності та доповненої реальності є ключовими будівельними блоками віртуальних світів. Розвиток цих технологій матиме значні переваги для ринку праці, за оцінками, до 2025 р. в Європі буде створено 860 000 нових робочих місць, пов'язаних із цими технологіями [126].

Однак, незважаючи на низку позитивних аспектів від упровадження Стратегії щодо «Розвитку Web 4.0 та віртуальних світів, що відображають цінності та принципи ЄС», варто наголосити й на іншому – негативному боці розвитку віртуальних світів і віртуальних технологій. Насамперед такий динамічний розвиток віртуальних технологій і віртуальних світів призведе до ще більшої загрози порушення авторських прав. Особливий характер віртуальних технологій дозволяє користувачам створювати, ділитися та взаємодіяти з контентом у безпрецедентний спосіб [161]. Однак ці взаємодії часто передбачають використання прав інтелектуальної власності, зокрема й авторських прав. Віртуальний світ включає величезну кількість складових та об'єктів, на які поширюються авторські права. Так, велика кількість об'єктів існує виключно у віртуальній реальності – наприклад, віртуальні зображення, права на віртуальних аватарів, а також предмети та інші об'єкти віртуального світу. Крім цього, користувач може відтворювати матеріал, захищений авторським правом, у просторі віртуального світу.

Як відомо, метою авторського права є заохочення інновацій і творчості в суспільстві шляхом захисту оригінальних творів протягом певного періоду часу. Після отримання захисту авторського права власник твору має виключне право відтворювати, створювати похідні роботи, розповсюджувати копії, публічно демонструвати твір і надавати іншим особам ліцензію на використання його творіння відповідно до певних умов. Як правило, робота, захищена авторським правом, захищена у віртуальному світі так само, як і в реальному світі. Це можна зрозуміти за допомогою прикладу. Скажімо, особа розповсюджує копії картини у віртуальному світі, авторські права на яку належать художнику в реальному світі, тоді така особа може бути притягнута до відповідальності за порушення авторських прав. Іншим прикладом може бути, якщо віртуальний досвід створюється платформою віртуальної реальності, яка використовує реальну інтелектуальну власність, яка захищена авторським правом, власник інтелектуальних прав може притягнути платформу віртуальної реальності до відповідальності.

Однією з найважливіших проблем технологій віртуальної реальності, а також створюваного та використовуваного у зв'язку з цим «майна» є захист об'єктів авторських прав, які використовуються при формуванні віртуальної реальності та створюються в ході застосування даних технологій. Наприклад, у першу групу входять створені творчою працею авторів об'єкти, які формують віртуальну реальність, і навіть засоби індивідуалізації, використовувані для реалізації даних технологій. Другу групу складають об'єкти, отримані користувачами технологій віртуальної реальності шляхом створення чи придбання [160].

У переважній більшості випадків віртуальне середовище формується за допомогою комп'ютерних програм, додатків, мультимедійних продуктів. Всі ці об'єкти належать до творів, які охороняються авторським правом. Конкретним засобом моделювання та відображення такого середовища є програмне забезпечення (software).

До об'єктів, що розглядаються, можна віднести програмне забезпечення візуалізації віртуального середовища, призначене для отримання сукупності даних у віртуальному просторі, ігри та програми, а також багато іншого. Дуже часто у зазначених технологіях використовуються бази даних, які за своєю природою можуть бути як складним, чи складовим об'єктом авторських прав, так і об'єктом суміжних прав.

Крім названих об'єктів авторських прав, у цих технологіях можуть використовуватися твори образотворчого мистецтва, музичні та інші, відеоряд, що підтверджує складний характер технологій віртуальної реальності.

Важливою особливістю технологій віртуальної реальності також є те, що вони дозволяють проектувати різні об'єкти як у віртуальний, так і справжній світ. У зв'язку з цим основною проблемою в галузі правової охорони об'єктів інтелектуальних прав у віртуальній реальності стала можливість відтворення у цьому середовищі інших результатів інтелектуальної діяльності, які відповідають критеріям охороноздатності об'єктів авторських прав. Так, наприклад, розробник гри може помістити на фасад віртуального будинку проекцію твору графічного мистецтва. У цьому випадку йдеться про відтворення вже існуючого твору, що є неприпустимим без отримання відповідного дозволу автора чи правовласника.

Інша проблема авторсько-правової охорони об'єктів віртуальної реальності – неоднозначна природа точних копій предметів, які не є об'єктами інтелектуальних прав у віртуальному просторі.

У частині охорони авторських та суміжних прав – більшою мірою можуть бути порушені права на карти, бази даних та компіляції даних (наприклад, вибір, розташування та представлення даних), особливості інтерфейсу додатків віртуальної реальності, загальний зовнішній вигляд/окремі елементи відображення, такі як екран, потік, послідовність, фотографії тощо.

Окрім цього, розвиток віртуальних світів також може створити виклик фундаментальним правам і важливим цілям загального суспільного інтересу в демократичному суспільстві, наприклад, з погляду прав дитини, захисту особистих даних і конфіденційності, дезінформації, кібербезпеки, кіберзлочинності, (гендерного) кібернасильства, дискримінації, відчуження та ворожнечі, а також захисту прав споживачів.

Професорка О. Кулініч акцентує увагу на віртуальних образах людини, які дозволяють зробити сучасні комп'ютерні програми. Вона зазначає, що «комп'ютерні (віртуальні) образи є специфічними з позиції правового регулювання, адже вони створюються завдяки комп'ютерним програмам. Водночас виникають певні проблеми морально-етичного характеру та питання дотримання права фізичної особи на власне зображення, що виникають у разі відтворення комп'ютерних образів відомих акторів після їх смерті з метою наступного використання у фільмах» [46, с. 75]. Зважаючи на це, дослідниця пропонує визнавати такі «віртуальні образи» зображеннями людини з наступним правовим регулюванням таких віртуальних образів як зображень людини.

Також варто зазначити, що одним з аспектів людської природи, який значно пробуджується в багатьох людей, коли справа доходить до технологій віртуальної реальності, є створення або виробництво чогось. Ця творчість може дати дивовижні результати, і із часом світ обов'язково побачить речі, які неможливо уявити більшості людей. Однак ці роботи все ще пов'язані з окремою особою чи організацією, і для справжнього захисту творчості авторське право має бути адаптовано до унікальних аспектів творів віртуальної реальності, адже під час створення у віртуальному світі багато інструментів використовуються там і тільки там. У сфері зайнятості існує ризик спроб обійти соціальні стандарти ЄС, наприклад нав'язуванням нижчих стандартів користувачам віртуальних світів.

Розширення масштабів віртуальної реальності зробило її частиною основних галузей. Незважаючи на відсутність спеціального закону, який би регулював використання та зловживання віртуальною реальністю, закони про інтелектуальну власність все одно застосовуються та захищають користувачів і власників. Оскільки віртуальна реальність широко використовується, розробники віртуальної реальності зобов'язані бути уважними під час використання цієї технології та використовувати її відповідально, оскільки вона збирає все більшу кількість даних користувачів. Поточне застосування віртуальної реальності, швидше за все, призведе до проблем з інтелектуальною власністю, коли сторони будуть шукати в судах рішення про різницю між реальним світом і віртуальним світом. Це може призвести до того, що суди будуть намагатися підтримувати правильний баланс між правами віртуальних авторів і правами широкої громадськості на спільний доступ до цих віртуальних творів і їх використання. Для всіх цих цілей, згаданих вище, необхідні спеціальні закони, які регулюватимуть аспект авторських прав у віртуальному світі.

Що стосується України, то тут доцільно навести позицію О. Орлюк, яка зазначає, що «перед Україною, що обрала для себе інноваційний шлях розвитку та розбудову економіки знань, стоїть невідкладне завдання щодо створення умов для належного й ефективного захисту прав інтелектуальної власності» [54, с. 69]. Справді, для України розвиток віртуальних технологій також набуває особливого значення, адже наша країна стоїть на шляху до євроінтеграції та наближає власне законодавство у сфері авторського права до законодавства ЄС. Проте наша держава, незважаючи на ухвалення нового Закону «Про авторське право і суміжні права» у 2022 р., усе ще не має ефективного правового регулювання у сфері захисту авторських прав на об'єкти, що використовуються та створюються у сфері віртуальної реальності. Саме тому наближення законодавства України до законодавства ЄС щодо захисту авторських прав дозволить досягти більш ефективного

захисту цих прав на об'єкти, що використовуються та створюються у сфері віртуальної реальності.

Цілком зрозуміло, що найближчим часом і законодавцю, і судовій практиці доведеться шукати баланс між інтересами, з одного боку, творців віртуальних світів та віртуальних художників у винятковому контролі над їхніми віртуальними творами, а з іншої сторони – суспільства у використанні цих віртуальних творів та їх розвитку для того, щоб дозволити користувачам брати участь, взаємодіяти та створювати нові форми творчого самовираження у віртуальному середовищі.

Звісно ж, що у цій сфері має застосовуватися ширша інтерпретація доктрини добросовісного використання – особливо тих віртуальних світів і віртуальних об'єктів, які імітують реальний світ і реальну реальність. Однак необхідно розрізняти випадки, коли охорона таких об'єктів виправдовує ліцензування та доцільно стимулювати необмежене використання результатів для подальшого розвитку нових технологій.

На завершення слід відзначити, що право віртуального світу завжди слідує за правом реального світу. Саме тому вимоги до оригінальності, право автора на твір та інші права на об'єкти інтелектуальної власності мають бути захищені незалежно від «світу», де вони створені.

Отже, технології віртуальної реальності в ЄС останнім часом швидко розвиваються, створюють інноваційні форми взаємодії, а також нові юридичні проблеми, зокрема й у сфері захисту авторських прав. ЄС намагається йти в ногу із часом і всіляко підтримувати розвиток віртуальних технологій і цифрового середовища, адже їх інноваційний прогрес має значення для ефективного розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства Євросоюзу. Позитивне значення розвиток віртуальних світів має і для авторського права, адже створює нові можливості для творців. Водночас сфера віртуальних світів є найбільш сприятливою для порушень авторських прав. Зважаючи на це, ЄС варто більше уваги приділити розробленню механізмів виявлення порушень авторських прав у віртуальній реальності

та притягнення винних осіб до відповідальності за порушення авторських прав, щоб розвиток віртуальних світів не призвів до нівелювання положень чинного законодавства ЄС у сфері захисту авторських прав. Для України ж актуально спостерігати за досвідом ЄС у напрямку напрацювання основ та розробки правового регулювання віртуальних світів, а також розпочинати розробку національного законодавства у цій сфері, адже, як свідчить практика, віртуальні світи сьогодні набувають все більшого поширення, а тому наша держава, яка бажає йти в ногу з часом і надавати ефективний захист авторських прав авторам в віртуальних світах та віртуальній реальності, повинна мати належне правове забезпечення у цій сфері.

3.3. Цивільно-правові винятки та обмеження в авторському праві України та ЄС

В умовах динамічного розвитку цифрового середовища, що передбачає застосування нових технологій для поширення та використання творів, а також інших результатів інтелектуальної діяльності, що охороняються, найважливішим напрямом модернізації авторського права є розвиток режиму виключень і обмежень (exceptions and limitations). Це є необхідною умовою відтворення авторського права як інструменту, що стимулює творчість та інновації, що в результаті має призвести до нової якості економічного зростання, а також розвитку науки і культури в умовах цифрових трансформацій на основі гнучкого балансу інтересів правовласників і користувачів.

У літературі наголошується, що винятки та обмеження в авторському праві є законодавчими інструментами, «які зменшують права правовласників у певних обставинах для того, щоб враховувати інтереси певних груп користувачів чи суспільства в цілому» [133]. Іншими словами, вони задають межі здійснення виняткових прав, націлених за своєю природою задоволення

матеріальних інтересів авторів і правовласників. Зазначимо також, що найменування цих меж як «виключень» чи «обмежень» великою мірою залежить від національних правових традицій і немає нині чіткої понятійної демаркації.

Обмеження та винятки (limitations and exceptions, L&E) є законодавчими обмеженнями, які зменшують права правовласників у певних обставинах для того, щоб враховувати інтереси певних груп користувачів або суспільства в цілому [133]. Обмеження та винятки в галузі авторського права є положеннями, сформульованими в різних національних законодавствах про авторське право, законодавстві ЄС або в Бернській конвенції, які допускають використання творів, що захищаються авторським правом, без ліцензії правовласника.

Законодавча база ЄС щодо авторського права гармонізує права авторів і суміжних правовласників і прагне гармонізувати винятки та обмеження цих прав. Основними цілями винятків і обмежень, передбачених законодавством ЄС, є досягнення цілей державної політики, таких як основні свободи, освіта чи дослідження, або сприяння використанню захищеного вмісту за певних обставин. Більшість винятків у *acquis communautaire* необов'язкові для виконання державами-членами. Вони викладені в директивах, а саме:

- Директиві InfoSoc (Директива 2001/29/ЄС, стаття 5) [18]. Директива InfoSoc є найбільш горизонтальною з цих директив, оскільки вона спрямована на гармонізацію винятків із авторського права та суміжних прав;
- Директиві щодо програмного забезпечення (Директива 2009/24/ЄС, статті 4 і 5) [120];
- Директиві про бази даних (Директива 96/9/ЄС, статті 5 і 6) [16];
- Директиві про право на оренду та право позики (Директива 2006/115/ЄС, статті 6 і 7) [20];
- Директиві про сирітські твори (Директива 2012/28/ЄС, стаття 6) [122];

– Директиві про певні дозволені види використання певних творів та інших об'єктів, захищених авторським правом і суміжними правами, на користь сліпих, осіб із вадами зору чи інших обмежень здатності читати (Директива (ЄС) 2017/1564, стаття 3) [114].

У Директиві 2019/790/ЄС про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку встановлюється одразу кілька винятків та/або обмежень, що мають не факультативний, а саме обов'язковий характер (ст. 3-7 Директиви 2019/790/ЄС) [17]. Крім того, Директива містить спеціальний розділ 2 «Заходи з адаптації винятків та обмежень до цифрового та трансграничного середовища».

Зроблені кроки спрямовані на покращення доступу до творів та інших об'єктів, що охороняються в трансграничному аспекті для стимулювання досліджень та інновацій.

Що стосується українського законодавства у сфері авторського права та суміжних прав, то в Законі України «Про авторське право і суміжні права» також закріплюються винятки та обмеження (Ст. 22-28 Закону – закріплюють винятки та обмеження у сфері авторських прав; ст. 43 Закону – вільне використання об'єктів суміжних прав).

Слід відзначити, що в українському законодавстві не міститься дефініції «винятки та обмеження», їх законодавець іменує як «вільне використання». Це перша суттєва особливість, якщо порівнювати законодавство ЄС у сфері встановлення винятків та обмежень авторського права та суміжних прав з їх закріпленням у національному законодавстві.

Директивою Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу №2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію деяких аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві було передбачено лише одне обов'язкове обмеження/виключення – тимчасові дії щодо відтворення, які є складовою та необхідною частиною технологічного процесу, – та перелік із двадцяти винятків/обмежень виключного права на

відтворення, які на вибір держав-членів ЄС могли бути імплементовані в національне законодавство.

До переліку цих винятків/ обмежень належать наступні:

– Ті, які стосуються відтворень на папері чи будь-якого роду подібному носії, здійснення яких відбувається з використанням різноманітної фотографічної техніки або іншого процесу з аналогічними ефектами, за виключенням текстів нот, при умові, що правоволодільцям надається справедлива винагорода [18];

– Ті, які стосуються відтворень на будь-якого роду носії фізичною особою з метою особистого використання чи для реалізації цілей, що не являються комерційними в прямому та опосередкованому розумінні, при умові, що правоволодільцям надається справедлива винагорода, якою враховується застосування чи незастосування зазначених у статті 6 Директиви технологічних заходів до відповідного твору або об'єкта [18]. Ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права» також закріплюється можливість вільного відтворення творів у особистих цілях, що відбувається без дозволу суб'єктів авторського права та безоплатно за умови виплати правовласнику справедливої винагороди. При цьому вільне відтворення у особистих цілях можливе для всіх творів, за винятком тих, які відзначені в п. 1-4 ч. 1 ст. 28 Закону [65].

– Ті, які стосуються конкретних дій з відтворення, що реалізуються загальнодоступними бібліотеками, закладами освіти чи музеями/ архівами, які не мають на меті отримання прямої чи опосередкованої вигоди від цього [18]. В українському ж законодавстві відмічається, що дозволяється репрографічне відтворення творів правомірно оприлюднених статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів з ілюстраціями або без них, яке реалізується суб'єктами освітньої діяльності для навчальних занять при умові, що обсяг такого відтворення є відповідним меті, окресленій навчальним заняттям, а також важливим є те, щоб таке відтворення твору не носило систематичний характер (п. 3 ч. 2 ст. 22 Закону). Одночасно з цим п. 4 ч. 2 ст.

22 Закону відзначає, що дозволяється відтворювати в електронній (цифровій) формі, а також здійснювати інтерактивне надання доступу до правомірно оприлюднених статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів як ілюстрацій для дистанційного навчання, при умові, що будуть застосовані заходи щодо захисту матеріалів дистанційного навчання від можливості використання незаконного доступу до них. Дане положення є важливим як у контексті адаптації українського законодавства у сфері авторського права та суміжних прав до Директиви 2001/29/ЄС, так і до Директиви 2019/790/ЄС.

Крім цього, ч. 1 ст. 24 Закону «Про авторське право і суміжні права» закріплюється положення про можливість відтворення (зокрема й репрографічного) без дозволу суб'єкта авторського права та безоплатно твору такими установами, як бібліотеки, музеї з відкритим доступом, архіви або організації, що зберігають фонди аудіо-, відеозаписів, проте за дотримання останніми ряду умов [65].

– Ті, які стосуються короткочасних звукових записів творів, що реалізуються на своєму власному обладнанні і для своїх власних передач організаціями мовлення; збереження даних записів може дозволятись на підставі їх виняткового документального характеру на базі офіційних архівів [18]. П. 13 ч. 2 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права» також закріплює такий виняток. Тут відмічається, що дозволяється здійснювати запис твору з метою тимчасового використання, що здійснюється організацією мовлення власними засобами та для власних програм організацій мовлення, щодо якого нею одержане право на публічне сповіщення. Законодавцем встановлюється чіткий термін – 30 календарних днів після його здійснення – для того, щоб організація мовлення могла знищити такий запис твору за умови, якщо більш тривалого строку письмово не погоджено з суб'єктом авторського права чи не встановлено законом. Також передбачається можливість збереження такого запису на базі державних архівних установ у зв'язку з його виключно документальним характером;

– Ті, які стосуються відтворень передач мовлення у некомерційних цілях установами соціального призначення, серед яких лікарні та в'язниці, при умові, що правоволодільцям сплачується справедлива винагорода [18];

– Ті, які стосуються використання з виключною метою здійснення ілюстрації в цілях навчання чи науково-дослідної роботи, при умові визначення джерела, зокрема й імені автора, якщо це є можливим, і в межах, що виправдовуються визначеною комерційною метою [18]. У п. 2 ч. 2 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права» відзначається, що дозволяється відтворення, зокрема й у цифровій (електронній) формі), а також інтерактивне надання доступу до опублікованих правомірним чином статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з творів письмового характеру, творів образотворчого мистецтва, аудіовізуальних творів як ілюстрацій у виданнях, фотографічних творів, програмах організацій мовлення, звукозаписах чи відеозаписах з метою забезпечення та реалізації освітнього процесу або з метою наукових досліджень, за умови, якщо ці дії не переслідують економічної мети, а таке використання відбувається у обов'язі, що є відповідним встановленій меті [65]. При цьому законодавець виокремлює дві умови, що мають бути присутніми для реалізації такого відтворення.

– Ті, які стосуються використання в інтересах людей з інвалідністю, що безпосередньо пов'язане з інвалідністю та має некомерційний характер, в межах, обумовлених конкретною інвалідністю [18]. Законом України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 23 також дозволяється вільне використання твору в інтересах особи з обмеженими можливостями, яка має обмежене сприйняття друкованої інформації через інвалідність. При цьому законодавцем регламентуються способи такого використання (п. 1-4 ч. 1 ст. 23 Закону), а також визначаються інші аспекти такого використання, зокрема й відмічається необхідність вміщення інформації про ім'я автора і джерело запозичення, а також напису про те, що використання правомірно виготовлених копій творів у доступному форматі призначене виключно для

осіб з обмеженими можливостями, які не можуть сприймати друковану інформацію через інвалідність.

– Ті, які стосуються відтворення під час повідомлення до загального відома публіки або надання доступу до опублікованих статей на актуальні теми економічного, політичного або релігійного спрямування або мовлення творів чи інших об'єктів подібного характеру у випадках, коли такого роду використання не є таким, що чітко забороняється, при умові зазначення джерела, зокрема й імені автора, або використання творів чи інших об'єктів для повідомлення про актуальні події, в межах, що виправдовуються інформаційними цілями, при умові зазначення джерела, зокрема й імені автора, якщо це можливо [18]. П. 5 ч. 2 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права» також закріплює, що дозволяється відтворення та розповсюдження у пресі, а також здійснення доведення до загального відома попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань у випадках, коли право на таке відтворення, розповсюдження, доведення до загального відома публіки спеціально не заборонено автором, при цьому має відзначатись авторство такого твору [65]. При цьому національним законодавцем не згадується про можливість використання творів чи інших об'єктів з метою здійснення повідомлення щодо актуальних подій.

– Ті, які стосуються цитування з метою критики чи рецензії при умові, що останні стосуються твору чи іншого об'єкта, до якого вже був наданий правомірний публічний доступ, та, якщо це можливо, із зазначенням джерела, зокрема й імені автора, при умові, що їх використання є відповідним добросовісній практиці, а також в межах, що є необхідними для конкретних цілей [18]. Дозволяється цитування й у вітчизняному законі про авторське право, де відзначається, що використання цитат, зокрема й їх перекладів з інших мов, з творів, що є правомірно опублікованими, зокрема й статей з газет і журналів у формі оглядів преси, дозволяється за умови, коли це необхідно для критики, полеміки, створення наукового чи інформаційного твору, до

якого цитати включаються, при цьому обов'язковим є зазначення семантичних та/або графічних меж цитати. При цьому також є обов'язковим зазначення імені автора твору, що цитується (п. 1 ч. 2 ст. 22 Закону);

– Ті, які стосуються використання з метою забезпечення громадської безпеки або для забезпечення належного виконання або повідомлення про адміністративні чи судові провадження або парламентські процедури [18]. Український законодавець також передбачив дане положення в якості «вільного використання твору», сформулювавши його більш деталізовано: допускається вільне використання відтворення творів з метою ведення судового, адміністративного, кримінального провадження, а також провадження нормотворчої діяльності законодавчих та виконавчих органів влади, органів місцевого самоврядування, вчинення нотаріальних дій, а також забезпечення належного рівня громадської безпеки у тому обсязі, що є відповідним встановленій меті. Український законодавець, на відміну від європейського, дозволяє вільне відтворення творів у діяльності органів місцевого самоврядування та у процесі вчинення нотаріальних дій, при цьому таке «вільне» використання повинно відповідати встановленій меті (п. 3 ч. 1 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права»);

– Ті, які стосуються використання промов політичного змісту, а також витягів з лекцій публічного характеру чи інших подібних творів чи об'єктів в обсягах, що є виправданими інформаційними цілями, та при умові встановлення джерела, зокрема й імені автора, за винятком тих випадків, коли це неможливо [18]. У п. 8 ч. 2 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права» закріплюється, що дозволяється відтворювати та доводити до загального відома публіки публічно виголошені промови, звернення, доповіді та інші подібні твори в обсязі, що є відповідним визначеній меті, при цьому повинно відбуватись зазначення імені автора і джерела [65].

– Ті, які стосуються використання у процесі здійснення релігійних святкувань або офіційних урочистостей, що були організовані органами публічної влади [18]. У п. 4 ч. 1 ст. 22 дозволяється вільне публічне виконання

музичних творів без дозволу автора та зазначення його імені у випадках проведення офіційних церемоній, за організацію яких відповідають органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, у випадках проведення релігійних церемоній, а також поховання, при цьому таке використання обмежується обсягом, що є відповідним характеру таких церемоній. Український законодавець вдається до деталізації положення Директиви №2001/29/ЄС, що є важливим у контексті правозастосування, адже дає більше однозначності у розумінні можливості такого «вільного» публічного виконання;

– Ті, які стосуються використання архітектурних чи скульптурних творів, що були створені з метою їх постійного розміщення в публічних місцях [18]. Аналогічне положення знайшло закріплення й у п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону, де відзначається, що дозволяється створювати зображення творів архітектури та образотворчого мистецтва, які мають постійне місце розташування у доступних для громадськості місцях, а також реалізувати їх подальше використання, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення [65]. При цьому слід відмітити, що європейський законодавець говорить про безпосереднє використання творів архітектури чи скульптури, а український законодавець – про можливість створення зображень останніх.

– Ті, які стосуються випадкового включення твору чи іншого об'єкта в інший матеріал [18];

– Ті, які стосуються використання у межах здійснення реклами публічної виставки або продажу творів мистецтва в обсягах, що є необхідними для просування заходу, за винятком будь-якого комерційного використання іншого характеру [18];

– Ті, які стосуються використання для створення карикатури, пародії або попури [18]. У чинному законодавстві України також закріплене дане положення, при цьому законодавець закріплює ще й визначення понять «попури», «твір у жанровій пародії», «твір у жанрі карикатури» (п. 9 ч. 2 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права».

– Ті, які стосуються використання у зв'язку з демонстрацією або ремонтом обладнання [18]. У чинному законі України, що регулює відносини у сфері авторського права та суміжних прав, також міститься положення про те, що одним із випадків вільного використання твору є його відтворення у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання, за умови, що перевірка такого обладнання неможлива без використання творів, при цьому як саме відтворення, так і його обсяг мають бути відповідними цій меті (п. 1 ч. 1 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права»). Як бачимо, чинним законодавством України визначається більш деталізоване положення, тоді як Директивою №2001/29/ЄС дається більш спрощене положення, де достатньо тільки двох умов – необхідності демонстрації чи ремонту обладнання;

– Ті, які стосуються використання твору мистецтва у вигляді будівлі, креслення або плану будівлі в цілях реконструкції цієї будівлі [18]. Національним законодавством також закріплюється таке положення, при цьому законодавець знову вдається до деталізації цього положення. Зокрема, у п. 2 ч. 2 ст. 22 Закону відзначається, що вільне використання твору може відбуватись у вигляді макета, креслення або плану будівлі чи іншої капітальної споруди з метою реконструкції таких будівлі чи іншої капітальної споруди, при цьому відтворення та обсяг такого відтворення повинні бути відповідними встановленій меті використання [65]. Як бачимо, Директивою №2001/29/ЄС закріплюється тільки можливість вільного використання творів мистецтва у вигляді будівлі, тоді як українським законодавцем дозволяється і вільне використання «іншої капітальної споруди», таким чином законодавець наголошує на розмежуванні цих понять та однакової можливості вільного використання макетів, креслень чи планів як самих будівель, так і інших капітальних споруд.

– Ті, які стосуються використання через публічне повідомлення чи надання доступу окремим публічним колам з метою наукового або особистого дослідження за допомогою спеціальних терміналів у приміщеннях бібліотек,

навчальних закладів, музеїв чи архівів, до творів та інших об'єктів з їхніх колекцій, на які не поширюються умови продажу або ліцензування [18]. Ч. 4 ст. 24 Закону «Про авторське право і суміжні права» визначає, що допустимим є використання без отримання дозволу на це від суб'єкта авторського права та безоплатне інтерактивне надання доступу до твору в електронній (цифровій) формі з використанням у приміщенні бібліотек, музеїв з відкритим доступом, архіві чи організацій, відповідальних за збереження фондів аудіо-, відеозаписів, спеціальних терміналів. Таке використання відбувається за запитом фізичної особи та має ціль – навчальну, наукову чи здійснення приватного дослідження. При цьому мають бути дотримані наступні умови:

- повинна виключатись можливість створення копій цього твору для використання поза приміщенням закладів, перелічених вище;

- має відбуватись одночасне надання доступу тільки до однієї копії твору [65].

Тож, як бачимо, вітчизняний законодавець подає більш деталізоване положення, однак у своєму загальному вигляді воно є відповідним положенню Директиви №2001/29/ЄС, а також Директиви 2019/790/ЄС;

- Ті, які стосуються використання в деяких інших незначущих випадках, винятки та обмеження для яких передбачені в межах національного законодавства, при умові, що вони мають застосунок тільки до аналогового використання і не мають впливу на вільний обіг товарів і послуг у межах ЄС, без обмеження інших винятків і обмежень, що зазначені вище [18].

Таким чином, як видно із вище наведеного аналізу, чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» у контексті обмежень та виключень є максимально адаптованим до положень Директиви 2001/29/ЄС, за виключенням положень, які містяться у п. 1, 5, 14, 15, проаналізованих вище. Одночасно з цим, слід наголосити, що вітчизняний законодавець закріплює виключний перелік винятків та обмежень, тоді як європейський у положеннях Директиви 2001/29/ЄС прямо говорить про можливість розширення переліку цих винятків в інших «незначних випадках».

Директивою 2009/24/ЄС встановлюються такі дії, що підлягають обмеженню з боку правовласника:

– Здійснення постійного чи тимчасового відтворення комп'ютерної програми в її цілому чи частковому вигляді з використанням будь-якого способу та будь-якої форми; у разі, коли для завантаження, відображення, виконання, передачі або зберігання комп'ютерної програми необхідне таке її відтворення, тоді слід отримати дозвіл власника на здійснення цих дій;

– Здійснення перекладу, адаптації, установлення або будь-якої іншої зміни комп'ютерної програми і відтворення в результаті цих дій, не порушуючи при цьому прав особи, що вносить зміни до комп'ютерної програми;

– Здійснення розповсюдження комп'ютерної програми у будь-якій із форм, зокрема й через надання в прокат оригіналу чи копій комп'ютерної програми [120].

Також у ст. 5 Директиви 2009/24/ЄС визначаються винятки з дій, що підлягають обмеженню:

– по-перше, відмічається, що у разі відсутності у договорі особливих умов, дозволу від правовласника не вимагають дії, що визначені у п. 1 і п. 2 вище, за умови, що вони є необхідними для надання можливості законному покупцеві здійснювати використання комп'ютерної програми за призначенням, зокрема й з метою виправлення помилок;

– по-друге, надається прямий дозвіл особі, яка має право користування комп'ютерною програмою, здійснити виготовлення її резервної копії, якщо це необхідно для її використання, при цьому визначення в договорі умови заборони такого виготовлення є неправомірним. Відмічається також, що особа, що має право користування копією комп'ютерної програми, має право не отримавши дозвіл правовласника здійснювати стеження, вивчення або випробовування функціонування цієї програми для визначення ідей та принципів, що є основоположними в базі будь-якого елемента програми, якщо

вона здійснює будь-які операції щодо завантаження, відображення, виконання, передачі або зберігання комп'ютерної програми, які вона має здійснювати [120].

Аналогічні положення отримали закріплення й у ст. 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права» з більшою їх деталізацією [65].

У Директиві 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 року також відмічаються окремі обмеження та винятки. Зокрема, ст. 5 Директиви визначаються дії стосовно баз даних, що можуть обмежуватись правовласником, до числа яких входять:

- Дії щодо відтворення тимчасово чи на постійній основі з використанням будь-яких засобів і форм як у повному обсязі, так і частково;
- Дії щодо перекладу, адаптації, переробки та будь-якої іншої зміни;
- Дії щодо будь-якого роду розповсюдження на публіку бази даних чи її копій, при цьому після продажу правовласником чи за його згоди іншою особою копії бази даних вичерпується право правовласника на контроль стосовно здійснення перепродажу цієї копії в межах ЄС;
- Дії щодо будь-якої форми повідомлення, демонстрації чи публічного виконання;
- Дії щодо будь-якого відтворення, розповсюдження, повідомлення, демонстрації чи публічного виконання результатів перекладу, адаптації, переробки та будь-якої іншої зміни баз даних [16].

Директивою 96/9/ЄС встановлюються також винятки з обмежень дій:

- дії щодо відтворення для особистих цілей неелектронної бази даних;
- дії щодо використання баз даних в цілях ілюстрування навчання чи наукового дослідження, при умові зазначення джерела та за при тому, що це виправдано необхідністю досягнення некомерційних цілей;
- дії щодо використання баз даних з метою задоволення цілей державної безпеки чи цілей адміністративного провадження чи судочинства [16].

Якщо законний користувач бази даних виконує дії, передбачені у ч. 1-5 ст. 5 Директиви, з метою доступу до вмісту бази даних та нормального використання цього вмісту, то йому не потрібен дозвіл правовласника на це.

Аналогічні винятки та обмеження отримали закріплення й у ст. 26 Закону України «Про авторське право й суміжні права», де законодавець вдається до більш деталізованого підходу до їх визначення [65].

Положення про обмеження та винятки містяться також і в Розділі II Директиви (ЄС) №2019/790 [17]. Як випливає з Пояснювальної записки до проекту Директиви про авторське право на єдиному цифровому ринку, Європейська Комісія визначила три сфери, що потребують втручання:

- цифрове та транскордонне використання творів та інших об'єктів, що охороняються у сфері освіти;
- інтелектуальний аналіз текстів та даних для цілей наукових досліджень;
- збереження культурної спадщини.

При цьому, на думку розробників Директиви, завдяки появі нових обов'язкових винятків/обмежень «дослідники зможуть отримувати вигоду з більш чіткого правового простору для використання інноваційних дослідницьких інструментів у галузі інтелектуального аналізу текстів та даних, викладачі та учні повною мірою використовувати переваги цифрових технологій на рівнях освіти, установи культурної спадщини зберігати культурну спадщину зрештою на користь громадян ЄС» [17].

Статті 3 і 4 визначають норми щодо інтелектуального аналізу текстів та даних (text and data mining), під яким розуміється будь-який автоматизований аналітичний метод, спрямований на аналіз текстів і даних у цифровій формі з метою отримання інформації, яка включає, але не обмежується ними, моделі, тенденції та кореляції. Слід зазначити, що проект Директиви містив лише одну статтю, яка встановлює виняток з метою наукового дослідження. Остаточний прийнятий варіант Директиви (ЄС) №2019/790 передбачає дві різні ситуації.

Стаття 3 Директиви (ЄС) №2019/790 покладає на держави-члени встановити в національному законодавстві обов'язковий виняток щодо відтворення та вилучення з метою інтелектуального аналізу текстів та даних з метою проведення наукових досліджень. Цим винятком можуть користуватися тільки науково-дослідні організації та установи культурної спадщини і лише стосовно творів або інших об'єктів, що охороняються, до яких вони мають законний доступ. Як пояснюється в п. 14 преамбули, доступ визнається законним, якщо між правовласниками та науково-дослідними організаціями чи установами культурної спадщини є договірні угоди (наприклад, підписка) або досліджуваний контент вільно доступний онлайн. Важливим становищем є норма п. 2 ст. 3, що дозволяє збереження копій творів або інших об'єктів, що охороняються для цілей наукових досліджень, у тому числі для перевірки результатів досліджень [18].

У контексті наближення вітчизняного законодавства до Директиви (ЄС) №2019/790 та ст. 3 вітчизняним законодавцем було закріплене положення наступного змісту: дозволяється з зазначенням автора та джерела твору виготовляти копії творів, створені із правомірного джерела з метою пошуку тексту і даних, включених до наукових публікацій або пов'язаних з ними, для дослідницьких цілей. Застосування даного положення є можливим у випадках, коли правовласник твору не заборонив таке його використання, зокрема й за допомогою засобів, придатних для зчитування комп'ютером з цифрового контенту, що є доступним у мережі Інтернет (п. 14 ч. 2 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права»).

Стаття 4 Директиви (ЄС) №2019/790 охоплює ширше коло суб'єктів, дозволяючи відтворення та вилучення законно доступних творів та інших об'єктів, що охороняються, з метою інтелектуального аналізу текстів і даних у тому числі й комерційними організаціями [17]. Однак таке відтворення та витяг можливі тільки в тому випадку, якщо до твору або іншого об'єкта, що охороняється, є законний доступ з боку користувача, у тому числі коли він був доведений до загального відома онлайн, і якщо правовласники не зберегли за

собою належним чином права на відтворення та витяг для цілей інтелектуального аналізу текстів та даних (див. ст. 4(3) та абз. 2 п. 18 преамбули). При цьому якщо контент, що охороняється, доведений до загальної інформації онлайн, належним визнається використання засобів машинного читання, включаючи метадані та умови використання веб-сайту або послуги. В інших випадках правовласники можуть зберегти права за допомогою інших засобів, таких як договірні угоди або одностороння заява. Отже, незважаючи на те, що на перший погляд ст. 4 Директиви (ЄС) №2019/790 дозволяє використання творів та інших об'єктів, що охороняються для цілей інтелектуального аналізу текстів і даних, фактично правовласники можуть заборонити подібне використання контенту, що охороняється.

Стаття 5 Директиви (ЄС) №2019/790 вводить обов'язкове обмеження/виключення, що дозволяє використання творів або інших об'єктів, що охороняються, в цифровій та транскордонній освітній діяльності виключно з метою ілюстрації у навчальній діяльності і в тій мірі, якою це виправдано некомерційною метою використання [17]. Покладатися на цей виняток/обмеження можуть усі навчальні заклади, визнані державою-членом ЄС, у тому числі які стосуються початкової, середньої, професійної та вищої освіти; при цьому організаційна структура та засоби фінансування навчального закладу не повинні бути вирішальними факторами щодо некомерційного характеру конкретної навчальної діяльності (див. п. 20 преамбули). Цифрове використання контенту, що охороняється, повинно здійснюватися під відповідальність навчального закладу, на його території або в інших місцях (поза приміщеннями навчальних закладів, наприклад, у музеї, бібліотеці) або через захищене електронне середовище (пп. (а) п. 1 ст. 5) та повинно супроводжуватися вказівкою на джерело, включаючи ім'я автора, якщо це неможливо (пп. (b) п. 1 ст. 5). Такі ж положення отримали закріплення у п. 3-4 ч. 2 ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права», аналіз яких ми вже здійснювали раніше.

Відповідно до п. 22 преамбули зазначене обмеження/виключення повинно поширюватися на використання контенту, що охороняється, як у процесі очного навчання (наприклад, за допомогою електронних планшетів або інших цифрових пристроїв), так і в ході дистанційної освіти, що здійснюється в захищеному електронному середовищі (Очна та дистанційна форми такого застосування відображені також у п. 3-4 ч. 2 ст. 22 Закону). За загальним правилом використання контенту, що охороняється, в освітній діяльності з метою ілюстрації передбачає використання уривків або частин творів або інших об'єктів, що охороняються, а тому таке використання в рамках обмеження/виключення не повинно створювати загрозу існуючим ринкам освітнього контенту (п. 21 преамбули).

З урахуванням зазначених обставин (і на користь правовласників та видавців) п. 2 ст. 5 вказує, що держави-члени можуть передбачити, що зазначене обмеження/виключення може не застосовуватись щодо конкретних видів використання або видів контенту, призначеного головним чином для освітнього ринку, за умови, що ліцензії, що дозволяють цифрове використання контенту, легко отримати на ринку [17].

Що стосується транскордонного використання контенту, що охороняється в навчальній діяльності, якщо таке використання має місце в захищеному електронному середовищі, то вважається, що воно здійснюється в тій державі-члені ЄС, де знаходиться навчальний заклад (п. 3 ст. 5). Що стосується українського законодавця, то він прямо не говорить про можливість транскордонного використання контенту з метою освітньої діяльності, проте його можна визначати в межах п. 4 ч. 2 ст. 22 Закону, де говориться про дистанційне навчання, під час якого може мати місце використання творів чи їх частин, а, як відомо, дистанційне навчання не має прив'язки до місця перебування особи [65]. Це особливо актуально в контексті умов сьогодення, коли тисячі українських дітей проходили дистанційне навчання в умовах війни за кордоном.

Зрештою, п. 4 ст. 5 встановлює, що держави-члени ЄС можуть передбачити справедливу компенсацію правовласникам за цифрове та транскордонне використання контенту, що охороняється. Відповідно до п. 24 преамбули при встановленні рівня справедливої компенсації державам-членам ЄС слід належним чином враховувати, зокрема, освітні цілі та шкоду, яку завдають правовласникам; їм також рекомендується заохочувати використання систем, що не створюють адміністративного навантаження для навчальних закладів. Отже, хоча ст. 5 вносить певну правову визначеність у питанні про цифрове використання контенту, що охороняється навчальними закладами, враховуючи численні застереження в інтересах правовласників, не варто стверджувати, що вона досягає мети, якої прагнули розробники Директиви.

У цьому аспекті вважаємо за доцільне розширити п. 4 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» положенням про транскордонне використання творів чи їх частин з освітньою метою.

Третє обов'язкове обмеження/виключення дозволяє установам культурної спадщини робити копії будь-яких творів або інших об'єктів, що охороняються, що постійно знаходяться в їх колекціях (ст. 6 Директиви (ЄС) №2019/790) [17]. Мета запровадження цього обмеження/виключення – усунення перешкод для транскордонного співробітництва та спільного використання засобів збереження установами культурної спадщини, а також заохочення створення цими установами транскордонних мереж збереження на внутрішньому ринку (п. 26 преамбули). Відтворення контенту, що охороняється, з метою збереження можливе як самою установою культурної спадщини (п. 27 преамбули), так і із залученням третіх осіб, у тому числі розташованих в інших державах-членах ЄС (п. 28 преамбули).

Якщо враховувати той факт, що винятки та обмеження, визначені Директивою №2019/790, носять обов'язковий характер, то слід відмітити, що запровадження обов'язкових винятків та/або обмежень авторських прав стосовно TDM – важливе історичне досягнення європейської правової

політики у сфері модернізації авторського права в цілому та режиму виключень та обмежень зокрема. Цей крок був здійснений при опорі на результати діалогу зацікавлених сторін і орієнтований на адаптацію балансу між інтересами правовласників та користувачів до цифрового середовища звернення та використання контенту, що охороняється.

У цьому контексті Україна, як держава, якій надано статус кандидата на вступ до ЄС та яка нещодавно розпочала перемовини про вступ України до ЄС, повинна буде в обов'язковому форматі гармонізувати своє законодавство до положень Директиви 2019/790, зокрема й у контексті винятків та обмежень, які носять обов'язковий характер.

Таким чином, на сьогоднішній день Україна максимально наблизила своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у контексті цивільно-правових винятків та обмежень до права ЄС, однак все ще залишається ряд винятків та обмежень, які потребують свого відображення у чинному вітчизняному законодавстві. Зокрема, це стосується винятків та обмежень, встановлених Директивою 2019/790, частина з яких, хоч і частково, знайшла відображення у чинному законодавстві, тоді як більша частина залишається законодавчо не закріпленою. А в контексті того, що українським законодавцем закріплюється вичерпний характер та перелік винятків та обмежень, то внесення винятків та обмежень, закріплених Директивою 2019/790 має відбутись саме в положеннях Закону України «Про авторське право і суміжні права». Адаптація українського законодавства до права ЄС у цьому аспекті є важливим кроком до вступу України до Євросоюзу у найближчій перспективі.

Висновки до розділу 3

Було доведено, що на сучасному етапі приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС наша держава досягла помітних успіхів, адже були прийняті важливі для нашої

держави Закони («Про авторське право і суміжні права» від 2022 року, «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 2018 року із змінами та доповненнями від 2022 року), які імплементували в українське національне законодавство у сфері авторського права та суміжних прав положення понад десятка Директив ЄС. Однак, одночасно з цим зустрічається ряд невідповідностей та проблем у адаптації чинного національного законодавства у цій сфері до права ЄС, які призводять до проблем на практиці захисту авторських та суміжних прав. Зважаючи на це, вважаємо, що процес адаптації національного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав до права ЄС має продовжуватись, однак більш виважено та продумано. Слід відмовитись від поспішності в адаптації, адже це призводить не до наближення чинного законодавства до права ЄС, а швидше приводить до нових викликів та загроз порушення авторського права та суміжних прав, що може негативно позначитись на й без того неефективній системі захисту авторських та суміжних прав в Україні.

Дійшли висновку, що технології віртуальної реальності в ЄС останнім часом швидко розвиваються, створюють інноваційні форми взаємодії, а також нові юридичні проблеми, зокрема й у сфері захисту авторських прав. ЄС намагається йти в ногу із часом і всіляко підтримувати розвиток віртуальних технологій і цифрового середовища, адже їх інноваційний прогрес має значення для ефективного розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства Євросоюзу. Позитивне значення розвиток віртуальних світів має і для авторського права, адже створює нові можливості для творців. Водночас сфера віртуальних світів є найбільш сприятливою для порушень авторських прав. Зважаючи на це, ЄС варто більше уваги приділити розробленню механізмів виявлення порушень авторських прав у віртуальній реальності та притягнення винних осіб до відповідальності за порушення авторських прав, щоб розвиток віртуальних світів не призвів до нівелювання положень чинного законодавства ЄС у сфері захисту

авторських прав. Для України ж актуально спостерігати за досвідом ЄС у напрямку напрацювання основ та розробки правового регулювання віртуальних світів, а також розпочинати розробку національного законодавства у цій сфері, адже, як свідчить практика, віртуальні світи сьогодні набувають все більшого поширення, а тому наша держава, яка бажає йти в ногу з часом і надавати ефективний захист авторських прав авторам в віртуальних світах та віртуальній реальності, повинна мати належне правове забезпечення у цій сфері.

Було встановлено, що на сьогоднішній день Україна максимально наблизилася своєму законодавству у сфері авторського права та суміжних прав у контексті цивільно-правових винятків та обмежень до права ЄС, однак все ще залишається ряд винятків та обмежень, які потребують свого відображення у чинному вітчизняному законодавстві. Зокрема, це стосується винятків та обмежень, встановлених Директивою 2019/790, частина з яких, хоч і частково, знайшла відображення у чинному законодавстві, тоді як більша частина залишається законодавчо не закріпленою. А в контексті того, що українським законодавцем закріплюється вичерпний характер та перелік винятків та обмежень, то внесення винятків та обмежень, закріплених Директивою 2019/790 має відбутись саме в положеннях Закону України «Про авторське право і суміжні права». Адаптація українського законодавства до права ЄС у цьому аспекті є важливим кроком до вступу України до Євросоюзу у найближчій перспективі.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження було комплексно проаналізовано проблемні питання гармонізації законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС на сучасному етапі та сформульовані пропозиції щодо вдосконалення процесу гармонізації законодавства України до права ЄС у сфері авторського права з урахуванням існуючих проблем та практики гармонізації авторського законодавства країн-членів ЄС.

Вирішення наукових завдань дало змогу сформулювати низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення мети дослідження, зокрема:

1. Було встановлено, що станом на сьогоднішній день основні принципи та засади авторського права України та ЄС досі мають певні розбіжності, незважаючи на ряд реформ у сфері інтелектуальної власності, проведених Україною в контексті її інтеграційних прагнень та двосторонніх домовленостей на рівні Україна – ЄС. Це спричиняє певні перешкоди на шляху до вступу України до ЄС і вказує на те, що процес гармонізації законодавства України у сфері авторського права до права ЄС повинен продовжуватись. Вже сьогодні наша держава має певні позитивні зрушення стосовно регулювання відносин у сфері охорони неоригінальних об'єктів, генерованих комп'ютерною програмою, які не повинні бути втраченими у контексті гармонізації законодавства України у сфері авторського права до права ЄС у цій сфері.

2. Визначено, що динаміка у розвитку авторського права й суміжних прав прямо залежить від динаміки розвитку Європейського Союзу та інтенсивності інтеграційних процесів у тих країнах, які прагнуть до гармонізації власного законодавства на основі законодавства ЄС. Однак, не можна не відмітити й той факт, що чинна система авторського права ЄС досі базується на положення Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, що свідчить про необхідність оновлення правової основи

авторського права ЄС у відповідності до вимог сьогодення. Це напряду стосується й України, яка ратифікувала Бернську конвенцію та стоїть на шляху наближення та гармонізації свого законодавства до законодавства ЄС.

3. Доведено, що на сьогоднішній день Україна повністю реформувала своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у відповідності до взятих на себе зобов'язань. Проте, це зовсім не означає, що українське авторське законодавство є повністю відповідним авторському праву ЄС, адже за період 2017-2023 років авторське право ЄС зазнало значних трансформацій та нововведень, які не були враховані Україною та ЄС у положеннях Угоди про асоціацію. Саме тому актуальним стає питання подальшої адаптації та гармонізації українського законодавства у сфері авторського права до права ЄС у цій сфері у контексті наданого Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Зокрема, актуальною залишається гармонізація законодавства України у сфері авторського права з правом ЄС у частині визначення порядку та умов використання сирітських творів, у частині встановлення винятків та обмежень у національному авторському законодавстві та праві ЄС тощо.

4. Визначено, що станом на сьогоднішній день перед державами-членами ЄС виникає ряд проблем у процесі гармонізації свого національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав у відповідності до положень авторського законодавства ЄС, до яких, зокрема, належать незакінченість процедури гармонізації авторського законодавства в межах загального права ЄС; «вертикальний» характер дії директив та регламентів ЄС, внаслідок чого їх «гармонізуючий» вплив обмежується конкретним предметом регулювання (наприклад, програмним забезпеченням, базами даних, фотографічними творами тощо); неузгодженість винятків та обмежень тощо. Права, надані творцям оригінальних творів у кожній державі-члені Європейського Союзу, відрізняються залежно від національного законодавства та правової традиції. Проте, хоча законодавство про авторське право в Європейському Союзі залишається переважно національним законодавством, національні правила поступово зближуються за допомогою

міжнародних договорів і нового законодавства ЄС у сфері авторського права і суміжних прав, яке гармонізує різні права авторів і виконавців.

5. Встановлено, що законодавче регулювання різних аспектів авторських прав у ЄС отримало закріплення в чисельних Директивах Європейського парламенту та Ради. За роки реформування ряд директив отримали своє правове закріплення у правовій системі України під виглядом законів чи інших нормативно-правових актів. Особливо змістовним у цьому плані є новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», де отримали закріплення ряд новел, зумовлених необхідністю гармонізації національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав до законодавства ЄС у цій сфері. Було закріплено ряд нових об'єктів авторського права і суміжних прав, які національним законодавством раніше не врегульовувались: літературні твори не лише у письмовій, але й електронній (цифровій) чи іншій формі; бази даних (компіляції даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; музично-світлові шоу, циркові вистави; твори ландшафтних утворень; художня ковка; збірки обробок нематеріальної культурної спадщини; театральні постановки, сценічні переробки творів белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі, і обробки нематеріальної культурної спадщини; тексти перекладів для озвучення (у тому числі дублювання), субтитрування аудіовізуальних творів іншими мовами. Однак, динамічний суспільний розвиток та бажання повної інтеграції до Євросоюзу все ще ставить перед нашою країною вимогу продовження процесів поетапної гармонізації українського законодавства з європейським законодавством у сфері авторського права.

6. Розвиток штучного інтелекту неминуче відображається на критерії оригінальності в авторському праві ЄС та України. Зважаючи на те, що в ЄС утвердився підхід стосовно того, що під оригінальністю слід розуміти

спеціальну характеристику результату інтелектуальної діяльності, досягнуту за рахунок прояву автором своїх творчих здібностей таким чином, щоб відобразити в створеному ним творі власну особистість, визнання оригінальності твору можливе тільки у випадку створення його людиною та відображенні у ньому її людської особистості. Тобто, у ЄС система правового захисту авторського права вимагає дотримання критеріїв оригінальності та участі людини як автора, вираження його творчого задуму. Це означає, що критерій оригінальності не може бути застосовним до об'єктів, створених з використанням штучного інтелекту. Крім того, розрізняються об'єкти, створені штучним інтелектом, та об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту. Українське законодавство не визнає автором штучний інтелект та не охороняє авторським правом об'єкти, згенеровані ним, оскільки необхідною умовою виникнення авторського права є відповідність критерію оригінальності твору, який пов'язаний з людиною-автором та реалізацією творчого задуму. Водночас такі неоригінальні об'єкти, згенеровані штучним інтелектом, підпадають під охорону правом особливого роду, а суб'єкти права особливого роду мають право ліцензувати, передавати такі об'єкти та здійснювати захист цього права в тому числі в судовому порядку.

7. Визначено, що на сучасному етапі приведення законодавства України про авторське право у відповідність до законодавства ЄС наша держава досягла помітних успіхів, адже були прийняті важливі для нашої держави Закони («Про авторське право і суміжні права» від 2022 року, «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 2018 року із змінами та доповненнями від 2022 року), які імплементували в українське національне законодавство у сфері авторського права та суміжних прав положення понад десятка Директив ЄС. Однак, одночасно з цим зустрічається ряд невідповідностей та проблем у адаптації чинного національного законодавства у цій сфері до права ЄС, які призводять до проблем на практиці захисту авторських та суміжних прав. Зокрема, серед них поспішність процедури гармонізації, що призводить до

проблем правового застосування прийнятих на національному рівні законодавчих актів та необхідності постійного відстеження судової практики ЄС з метою правильного правозастосування; невідповідність окремих положень чинного законодавства України європейським стандартам у сфері захисту авторських та суміжних прав, складність збору доказової бази для доведення факту порушення авторських та суміжних прав, організаційно-правові недоліки процедури захисту авторських та суміжних прав в судовому порядку, недостатня кількість спеціально підготовлених суддів, які здатні розв'язати спірні питання з дотриманням авторських та суміжних прав. Зважаючи на це, вважаємо, що процес адаптації національного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав до права ЄС має продовжуватись, однак більш виважено та продумано. Слід відмовитись від поспішності в адаптації, адже це призводить не до наближення чинного законодавства до права ЄС, а швидше приводить до нових викликів та загроз порушення авторського права та суміжних прав, що може негативно позначитись на й без того неефективній системі захисту авторських та суміжних прав в Україні.

8. Встановлено, що технології віртуальної реальності в ЄС останнім часом швидко розвиваються, створюють інноваційні форми взаємодії, а також нові юридичні проблеми, зокрема й у сфері захисту авторських прав. Розвиток технологій віртуальної реальності створює ряд наступних можливостей: можливість підтримки європейських екосистем Web4, можливість надання публічних послуг з використанням технологій віртуальної реальності, можливість створення умов для більш захоплюючої освіти та навчання тощо. До числа викликів, які виникають у сфері авторського права належать: порушення авторських прав, ускладненість захисту авторських прав у віртуальній реальності, необхідність адаптації законодавства ЄС до нових викликів авторському праву у віртуальній реальності. Слід відзначити, що ЄС намагається йти в ногу із часом і всіляко підтримувати розвиток віртуальних технологій і цифрового середовища, адже їх інноваційний прогрес має значення для ефективного розвитку всіх

сфер життєдіяльності суспільства Євросоюзу. Позитивне значення розвиток віртуальних світів має і для авторського права, адже створює нові можливості для творців. Водночас сфера віртуальних світів є найбільш сприятливою для порушень авторських прав. Зважаючи на це, ЄС варто більше уваги приділити розробленню механізмів виявлення порушень авторських прав у віртуальній реальності та притягнення винних осіб до відповідальності за порушення авторських прав, щоб розвиток інформаційної складової не призвів до нівелювання положень чинного законодавства ЄС у сфері захисту авторських прав. Для України ж актуально спостерігати за досвідом ЄС у напрямку напрацювання основ та розробки правового регулювання віртуальних світів, а також розпочинати розробку національного законодавства у цій сфері, адже, як свідчить практика, віртуальні світи сьогодні набувають все більшого поширення, а тому наша держава, яка бажає йти в ногу з часом і надавати ефективний захист авторських прав авторам в віртуальних світах та віртуальній реальності, повинна мати належне правове забезпечення у цій сфері.

9. На сьогоднішній день Україна максимально наблизилася своє законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у контексті цивільно-правових винятків та обмежень до права ЄС, однак все ще залишається ряд винятків та обмежень, які потребують свого відображення у чинному вітчизняному законодавстві. Зокрема, це стосується винятків та обмежень, встановлених Директивою 2019/790, частина з яких, хоч і частково, знайшла відображення у чинному законодавстві, тоді як більша частина залишається законодавчо не закріпленою. Серед таких винятків та обмежень потребують закріплення: виняток щодо надання науково-дослідним організаціям та установам зі збереження культурної спадщини у деяких випадках, наприклад, для подальшої верифікації результатів наукових досліджень, можливості зберігати копії, зроблені згідно з винятком для цілей проведення глибокого аналізу тексту та даних; виняток щодо надання науково-дослідним організаціям й установи зі збереження культурної

спадщини, у тому числі особам, пов'язаним з ними, щодо глибинного аналізу тексту та даних стосовно контенту, до якого вони мають законний доступ тощо. Зважаючи на те, що українським законодавцем закріплюється вичерпний характер та перелік винятків та обмежень, то внесення винятків та обмежень, закріплених Директивою 2019/790 має відбутись саме в положеннях Закону України «Про авторське право і суміжні права». Адаптація українського законодавства до права ЄС у цьому аспекті є важливим кроком до вступу України до Євросоюзу у найближчій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторське право в Україні з 01.01.2023 року: про нові правила гри розповів адвокат Костянтин Зеров. 2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/avtorske-pravo-v-ukrayini-z-01012023-roku-pro-novi-pravila-gri-rozpoviv-advokat-kostiantin-zeroviu>. (дата звернення: 10.12.2023).
2. Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. та ін. Інтелектуальна власність: навч. посібник. За заг ред канд. юрид. наук, доц. Нестерцової-Собакарь О.В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
3. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайнві соціальні мережі: монографія. НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 176 с.
4. Аношина В., Усманов Ю. Управління майновими правами суб'єктів авторського права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2023. №2(77). С. 283-288.
5. Березовська І.А. Практичні аспекти застосування норм права ЄС в законодавстві України на виконання Угоди про асоціацію. 2020. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5231/mod_book/chapter/773/Березовська_І_довідь_29.05.2020.pdf. (дата звернення: 23.12.2023).
6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Міжнародний документ від 24.07.1971 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text. (дата звернення: 15.10.2023).
7. Бондар Н.П. Сучасні тенденції гармонізації, адаптації та уніфікації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. Правові новели, 2019. №8. С. 45-50.
8. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права. Київ: Ін-т інтел. власн. і права, 2018. 288 с.

9. Вахонєва Т. М. Авторське право і суміжні права в Україні. Навчальний посібник. Київ: ВД «Дакор», 2019. 576 с.

10. Волощенко О. Закон України «Про авторське право і суміжні права»: аналітика новелізованих положень. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право», 2022. №34. С. 74-80.

11. Данькова Н. У спорі за тарифи Верховний суд прийняв рішення на користь радіостанцій і відмовив «Українському музичному альянсу». Детектор Медіа, 2023. URL: <https://detector.media/rinok/article/207157/2023-01-19-u-spori-za-taryfy-verkhovnyu-sud-pryunyav-rishennya-na-koryst-radiostantsiy-i-vidmovyv-ukrainskomu-muzychnomu-alyansu/>. (дата звернення: 22.11.2023).

12. Деркач Т. Віртуальна реальність: характеристика, технології створення та сфери використання. Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка: тези 73-ї Наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету. Полтава : Нац. ун-т ім. Ю. Кондратюка, 2021. Т. 1. С. 475–477.

13. Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 р. № 943 - р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-p#Text>. (дата звернення: 09.12.2023).

14. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку». Міжнародний документ від 08.06.2000 року № 2000/31/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#doc_info. (дата звернення: 09.12.2023).

15. Директива 2004/48/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС щодо забезпечення прав на інтелектуальну власність від 29 квітня 2004 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/253506__253571. (дата звернення: 15.10.2023).

16. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних». Міжнародний документ від 11.03.1996 № 96/9/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

17. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. Міжнародний документ від 17.04.2019 № 2019/790. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text. (дата звернення: 16.10.2023).

18. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Міжнародний документ від 22.05.2001 № 2001/29/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

19. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС від 27 вересня 2001 року про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва. Міжнародний документ від 27.09.2001 № 2001/84/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-01#doc_info. (дата звернення: 09.12.2023).

20. Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/115/ЄС від 12 грудня 2006 року про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності. Міжнародний документ від 12.12.2006 № 2006/115/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-06#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

21. Директива Ради 93/83/ЄЕС «Про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав при застосуванні їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції». Міжнародний документ від 27.09.1993 №

93/83/ЄЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_433#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

22. Директива Ради 93/98/ЄЕС стосовно уніфікації термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав від 29 жовтня 1993 року. Міжнародний документ від 29.10.1993 № 93/98/ЄЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_434#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

23. Дмитришин В.С. Набуття та розпорядження правами особливого роду (*sui generis*). Матеріали XXXI-ої Міжнародної науково-практичної конференції (07 квітня 2023 року, м. Рим (Італія)). 2023. С. 111-115.

24. Дорошенко О., Тарасенко Л. Право *sui generis* на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою: новели правового регулювання. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2023. № 3. С. 87-96.

25. Європа рухається до Web4 і віртуальних світів. Cryp-toDnes. 2023. URL: <https://cryptodnes.bg/uk/evropa-nasoch-va-kum-web4-virtualnite-svetove/> (дата звернення: 04.09.2023).

26. ЄС оприлюднив стратегію розвитку Web4 і віртуальних світів. Gagarin News. 2023. URL: <https://gagarin.news/ua/news/eu-reveals-web4-and-virtual-worlds-strategy/> (дата звернення: 04.09.2023).

27. Загальна декларація прав людини. Міжнародний документ від 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

28. Закон №5572 підписано Президентом: які зміни чекають сферу зі збору та розподілу роялті. Громадський простір, 2022. URL: <https://www.prostir.ua/?news=zakon-5572-pidpysano-prezydentom-yaki-zminy-chekayut-sferu-zi-zboru-ta-rozpodilu-royalti>. (дата звернення: 23.12.2023).

29. Зеров К. О. Особливості захисту авторських прав на твори, розміщені в мережі Інтернет: монографія. Київ: Інтерсервіс. 2018. 220 с.

30. Змикало О. І. Досвід правового регулювання авторського права в європейському союзі: пошук способів гармонізації законодавства України. Аналітично-порівняльне правознавство, 2022. №6. С. 83-91.

31. Іванова О. Україна оновлює регулювання авторського права на основі принципів права ЄС. CEE Legal Matters, 2023. URL: <https://ceelegalmatters.com/ukraine/22314-ukraine-updates-its-copyright-regulation-based-on-principles-of-eu-law>. (дата звернення: 15.10.2023).

32. Інтелектуальна власність. Пульс Угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. 2023. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/direction/intelektualna-vlasnist>. (дата звернення: 15.10.2023).

33. Іщенко А. «Це як ракова пухлина»: що не так з авторським правом в Україні. 2021. URL: https://24tv.ua/tse-yak-rakova-puhlina-shho-ne-tak-avtorskim-garyachi-novini_n1782401. (дата звернення: 22.12.2023).

34. Капіца Ю.М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: формування, інститути, напрями розвитку. Центр досліджень інтелектуальної власності та трансферу технології НАН України. 2-е вид. Київ: Академперіодика, 2020. 664 с.

35. Качуровський С.В. Європейський Союз і проблема уніфікації та гармонізації правової охорони інтелектуальної власності. Актуальна юриспруденція, 2013. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=645%3A081013-07&catid=80%3A3-1013&Itemid=99&lang=ru. (дата звернення: 09.12.2023).

36. Кірик А.Ю. Поняття й основні способи наближення законодавства держав-членів і третіх країн до законодавства Європейського Союзу. Юридичний науковий електронний журнал, 2021. С. 287-290.

37. Колесніченко В.В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 22 с.

38. Кондик Д., Кулинич О. Вплив штучного інтелекту на критерій оригінальності в авторському праві. University Scientific Notes, 2023, №3-4 (93-94). С. 43-56.

39. Кондик Д.П. Нові можливості та виклики цифрової епохи для авторського права Європейського Союзу у віртуальній реальності: значення для України. Науковий вісник ХДУ Серія Юридичні науки, 2023. №4. С. 66-71.
40. Кондик Д.П. Сучасні аспекти гармонізації законодавства про авторське право України та ЄС: порівняльно-правовий аналіз. Law. State. Technology 2023. №3. С. 56-62.
41. Конішевська Ю. «Це музичний рекет». Чому українські музиканти не отримують роялті за використання авторських творів. Суспільне новини, 2021. URL: <https://suspilne.media/132917-ce-muzicnij-reket-comu-ukrainski-muzikanti-ne-otrimuut-roalti-za-vikoristanna-avtorskih-tvoriv/>. (дата звернення: 22.12.2023).
42. Коновалов Н. А., Тюрюк Ю. І. Права особливого роду (*sui generis*) як механізм законного регулювання результатів роботи штучного інтелекту. Матеріали 78-ї студентської науково-технічної конференції «Тиждень студентської науки», 2023. С. 616-618.
43. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).
44. Костів О. З. Проблемні аспекти функціонування організацій колективного управління в Україні. Наукові записки. серія право. 2020. № 8. Спецвипуск. С. 36-40.
45. Ксенофонтова М. М. Інтелектуальна власність: у схемах і таблицях : навч. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. 292 с.
46. Кулініч О. Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2017. 489 с.

47. Кулініч О.О., Харитонов Є.О., Харитонova О.І. та ін. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайнві соціальні мережі: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 176 с.

48. Майданик Л. Винятки та обмеження з майнових авторських прав: баланс приватного і публічного інтересів. Теорія і практика інтелектуальної власності, 2020. №1. С. 5-12.

49. Майданик Л. Поняття оригінальності твору в авторському праві: досвід ЄС, України та інших зарубіжних країн. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 10. С. 32-36.

50. Майданик Л. Р. Щодо питання принципів авторського права України. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). Одеса Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 567-570.

51. Миколук Н.В. Особливості захисту авторських та суміжних прав. Євроінтеграційні зміни в законодавстві України: тези доповідей четвертого щорічного круглого столу студентів (Київ, 12 жовтня 2021). Від.ред. Н.А. Мазаракі, Л.Л. Нескороджена. Київ, 2021 С. 83-86.

52. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення. Міжнародний документ від 26.10.1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

53. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Міжнародний документ від 16.12.1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text. (дата звернення: 15.10.2023).

54. Орлюк О. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. №3. С. 58-74.

55. Основи законодавства України про культуру. Закон України від 14.02.1992 № 2117-ХІІ. (втрата чинності від: 12.01.2011). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).

56. Піжук О. І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. Економіка, управління та адміністрування, 2019. №3 (89). С. 41-46.

57. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Постанова КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/85/f473622n63.docx>. (дата звернення: 15.10.2023).

58. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2018 року № 9901/415/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/77654117>. (дата звернення: 22.12.2023).

59. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 14.07.2021 року № 98343493. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98343493>. (дата звернення: 22.11.2023).

60. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 04.11.2021 року № № 640/23117/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98798564>. (дата звернення: 22.12.2023).

61. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 29.09.2020 року № 91883319. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91883319>. (дата звернення: 22.12.2023).

62. Постригань В. С. Щодо питання наближення вітчизняних стандартів захисту авторських прав до європейських стандартів. Нове українське право, 2022. №2. С. 121-126.

63. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 424д9/1-2021/166831 від 22.05.2021. Апарат Верховної Ради України. 2021. 4 с.

64. Пояснювальна записка до проєкту Закону №2415-VIII. 2018. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Download?id=cfb3028b-5fb0-4ce1-9557-a492a3a539aa>. (дата звернення: 23.12.2023).

65. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20?find=1&text=%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5+#w1_5. (дата звернення: 12.10.2023).

66. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII (втрата чинності: 01.01.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>. (дата звернення: 04.01.2023).

67. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності: Закон України від 16.06.2020 р. № 703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20/ed20230101#Text>. (дата звернення: 09.12.2023).

68. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.2023 р. №2974-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-IX#Text>. (дата звернення: 09.12.2023).

69. Про внесення змін до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» щодо забезпечення збору доходу від прав організаціями колективного управління. Закон України від 15.12.2021 року № 1960-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1960-20#Text>. (дата звернення: 23.12.2023).

70. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав. Закон України від 01.12.2022 року № 2803-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2803-20#Text>. (дата звернення: 10.11.2023).

71. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16.11.1992 № 2782-ХІІ. (втрата чинності від: 31.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).

72. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав. Закон України від 15.05.2018 № 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>. (дата звернення: 10.11.2023).

73. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>. (дата звернення: 01.09.2023).

74. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98. URL: <https://zakon.ra-da.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 01.09.2023).

75. Про медіа. Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>. (дата звернення: 23.12.2023).

76. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року). Закон України від 31.05.1995 № 189/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).

77. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань пов'язаних із охороною та захистом авторського права і суміжних прав №5553 від 15 червня 2021 року. URL: судові справи у сфері організацій колективного управлінняю https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=7202 5. (дата звернення: 22.12.2023).

78. Редько Р. Г., Склярів Р. А., Шанайда В. В. Порівняльно-правовий аналіз законодавства в області інтелектуальної власності в країнах ЄС та Україні. Наукові нотатки, 2023. №75. С. 9-14.

79. Розгон О. В. Розмежування фотографічних творів на матеріальному носії та фотографічних творів у електронній (цифровій) формі. Міжнародна науково-практична конференція «Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики», 2023. С. 68-74.

80. Рябченко Ю. Оригінальність твору: законодавчі новації та перспективи їх реалізації. Теорія і практика інтелектуальної власності, 2023. №1-2. С. 25-33.

81. Стадник О. Р., Суханов М. О. Проблеми правової охорони об'єктів, створених штучним інтелектом. The 11 th International scientific and practical conference «Modern research in world science» (January 29-31, 2023) SPC «Sci-conf. com. ua», Lviv, Ukraine. 2023. С. 1544-1550.

82. Стройко І. А. Адаптація законодавства України до новел законодавства Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав в Інтернет-середовищі. Часопис Київського університету права, 2021. №3. С. 205-210.

83. Тарасенко Л. Л. Право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 26 квітня 2022 р.). 2023. С. 304-310.

84. Терземан Д. Показова справа «Білі імпортери гаджетів за справедливість». Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна», 2021. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/778479.html>. (дата звернення: 22.12.2023).

85. Троцька В. М. Новели закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо вільного використання творів. The 11 th International scientific and practical conference “Modern research in world science”(January 29-31, 2023) SPC “Sci-conf. com. ua”, Lviv, Ukraine. 2023. С. 1562-1568.

86. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони. Міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (дата звернення: 16.10.2023).

87. Уманців Г. В., Мартинів І. К. Тенденції комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки, 2016. №3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_3_20. (дата звернення: 14.10.2023).

88. Ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 17.05.2020 року № 640/11927/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89294054>. (дата звернення: 22.12.2023).

89. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 07.04.2020 року № 88624674. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88624674>. (дата звернення: 22.12.2023).

90. Фесенко М.О., Ільченко В.О. Окремі питання гармонізації національного законодавства у сфері захисту авторських прав. Економіка. Фінанси. Право, 2023. №4. С. 9-14.

91. Франція оштрафувала Google і Facebook на сотні мільйонів євро. Укрінформ, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3381274-francia-ostrafuvala-google-i-facebook-na-sotni-miljoniv-evro.html>. (дата звернення: 09.12.2023).

92. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 976 с.

93. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 25.06.2023).

94. Штефан А. С. Принципи авторського права. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2022. №37. С. 129-138.

95. Штефан А.С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту: монографія. НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ«НВПІнтерсервіс», 2017. 150 с.

96. Якубівський І. Є. Майнові права інтелектуальної власності як об'єкти цивільного обороту. Право та інновації. 2014. №4. С. 30-38.

97. Якубівський І. Проблеми правового регулювання колективного управління майновими авторськими та суміжними правами в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2021. №68. С. 80-85.

98. AIPPI UK Response to UK Government Open Consultation Artificial Intelligence and Intellectual Property, 30 November 2020. URL: <https://www.gov.uk/government/consultations/artificial-intelligence-and-intellectual-property-call-for-views> (дата звернення: 10.06.2023).

99. An EU initiative on Web 4.0 and virtual worlds: a head start in the next technological transition. Communication from ауковий вісник Херсонського державного університетуH71the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Commit-tee of the regions. 2023. 15 s.

100. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. SWD(2023) 30 final. 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf. (дата звернення: 15.10.2023).

101. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. on 9 September 1886. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/>. (дата звернення: 15.10.2023).

102. Borg J., Podoprikhina I., Laurence A. Worldwide: AI-Generated Art: Copyright Implications. 2023. URL: <https://www.mondaq.com/copyright/1286188/ai-generated-art-copyright-implications>. (дата звернення: 14.10.2023).

103. Code de droit économique. Moniteur Belge. URL: <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2013/02/28/2013A11134/justel> (дата звернення: 10.12.2023).

104. Code de la propriété intellectuelle Version en vigueur au 21 février 2023. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006069414> (дата звернення: 10.12.2023).

105. Codice civile. Gazzeta Ufficiale della Repubblica Italiana. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codiceCivile> (дата звернення: 10.12.2023).

106. Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28-29 June 1985). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/language-en>. (дата звернення: 15.10.2023).

107. Consolidated Text of the Law on Intellectual Property, Regularizing, Clarifying and Harmonizing the Applicable Statutory Provisions (approved by Royal Legislative Decree No. 1/1996 of April 12, 1996, and amended up to Royal Decree-Law No. 6/2022 of March 29, 2022). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21371>. (дата звернення: 10.12.2023).

108. Copyright Law in the EU Salient features of copyright law across the EU Member States. Comparative Law Library Unit, 2018. 411 p.

109. Copyright territoriality in the European Union. Policy department c: Citizens' rights and constitutional affairs. 2010. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2010/419621/IPOL-JURI_NT\(2010\)419621_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2010/419621/IPOL-JURI_NT(2010)419621_EN.pdf). (дата звернення: 09.12.2023).

110. Copyright, Designs and Patents Act of United Kingdom. UK Act of 15 November 1988. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48>. (дата звернення: 14.10.2023).

111. Copyright: Commission urges Member States to fully transpose EU copyright rules into national law. European Commission, 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2692. (дата звернення: 09.12.2023).

112. Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs. OJ L 122, 17.5.1991. Pp. 42-46.

113. Council Directive 92/100/EEC of 19 November 1992 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property OJ L 346, 27.11.1992. Pp. 61–66.

114. Directive (EU) 2017/1564 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2017 on certain permitted uses of certain works and other subject matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print-disabled and amending Directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. OJ L 242, 20.9.2017. Pp. 6-13.

115. Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast). OJ L 172, 26.6.2019. Pp. 56-83.

116. Directive (EU) 2019/789 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 laying down rules on the exercise of copyright and related rights applicable to certain online transmissions of broadcasting organisations and retransmissions of television and radio programmes, and amending Council Directive 93/83/EEC. OJ L 130, 17.5.2019. Pp. 82-91.

117. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance.). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>. (дата звернення: 15.10.2023).

118. Directive 2001/84/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the resale right for the benefit of the author of an original work of art. OJ L 272, 13.10.2001. Pp. 32–36.

119. Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights. OJ L 372, 27.12.2006. Pp. 12-18.

120. Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs (Codified version). OJ L 111, 5.5.2009. Pp. 16–22.

121. Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011 amending Directive 2006/116/EC on the term of protection of copyright and certain related rights. Special edition in Croatian: C. 17 Vol. 002 P. 213-217.

122. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works Text with EEA relevance. Special edition in Croatian: C. 17. Vol. 002. P. 253-260.

123. Directive EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online use in the internal market Text with EEA relevance. OJ L 84, 20.3.2014. Pp. 72-98.

124. Down L. Virtual Reality and the Future of Art Exhibitions. 2023. URL: <https://artsartistsartwork.com/virtual-reality-and-the-future-of-art-exhibitions/#aioseo-a-ex-planation-of-virtual-reality-technology-and-its-poten-tial-use-in-the-art-world> (дата звернення: 04.09.2023).

125. Eechoud M., Hugenholtz P., Gompel S. Harmonizing European Copyright Law: The Challenges of Better Lawmaking. Law & Business. 2012. 385 p.

126. European Commission's Initiative on Web 4.0 and Virtual Worlds: a head start in the next technological transition. 2023. URL: <https://fipra.com/update/european-commissions-initiative-on-web-4-0-and-virtual-worlds-a-head-start-in-the-next-techno-logical-transition/> (дата звернення: 04.09.2023).

127. European Parliament resolution of 20 October 2020 on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies(2020/2015(INI)). European Parliament. URL: <https://bit.ly/3PbqwoE>. (дата звернення: 10.12.2023).

128. Fernández F.R., Chornet V.G., Gutiérrez J.V.O. Docentes, discentes y trabajos académicos: Propiedad Intelectual en conflicto. Revista de educación y derecho. Education and law review. 2020. Pp. 1-23.

129. Generative AI is a minefield for copyright law. 2023. URL: <https://theconversation.com/generative-ai-is-a-minefield-for-copyright-law-207473>. (дата звернення: 10.12.2023).

130. Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz). Bundesministerium der Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-inter-net.de/urhg/BJNR012730965.html> (дата звернення: 10.12.2023).

131. Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology - Copyright Issues Requiring Immediate Action. European Commission, 1988. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f075fcc5-0c3d-11e4-a7d0-01aa75ed71a1>. (дата звернення: 15.10.2023).

132. Grundwissen zum Urheberrecht – Teil 1 Von Wiss. Mitarbeiter Julian Kanert, Wiss. Mitarbeiterin Stefanie Meyer, Chemnitz. ZJS – Zeitschrift für das Juristische Studium. 2020. URL: https://www.zjs-online.com/dat/artikel/2020_5_1424.pdf (дата звернення: 10.12.2023).

133. Hugenholtz B.P, Okediji R. Conceiving an international instruments on limitations and exceptions to copyright. Amsterdam Law. School Research Paper 2012. №3. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2017629 (дата звернення: 24.12.2023).

134. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 16 July 2009 № C-5/08. European Court Reports, 2009. EUR-Lex. URL: <https://bit.ly/3sMQsj6>. (дата звернення: 10.12.2023).

135. Judgment of the Court (Third Chamber) Football Dataco Ltd and Others v Yahoo! UK Ltd and Others of 1 March 2012 № C-604/10. CURIA —

Court of Justice of the European Union. URL: <https://bit.ly/3Ps1280>. (дата звернення: 10.12.2023).

136. Judgment of the Court (Third Chamber) of 1 December 2011. Eva-Maria Painer v Standard Verlags GmbH and Others. Case C-145/10. EUR-Lex. URL: <https://bit.ly/3rd4c62>. (дата звернення: 10.12.2023).

137. Killeen M. Commission chides 13 states for failure to transpose Copyright Directive. EURACTIV, 2022. URL: <https://www.euractiv.com/section/digital/news/commission-chides-13-states-for-failure-to-transpose-copyright-directive/>. (дата звернення: 09.12.2023).

138. Killeen M. Copyright Directive transposition still lagging despite infringement procedures. EURACTIV, 2022. URL: <https://www.euractiv.com/section/digital/news/copyright-directive-transposition-still-lagging-despite-infringement-procedures/>. (дата звернення: 09.12.2023).

139. Koelman K. Copyright in the Courts: Perfume as Artistic Expression? 2006. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/05/article_0001.html. (дата звернення: 09.12.2023).

140. Le droit d'auteur d'un intervenant lors d'une séance pédagogique. Réseau-Canope. URL: <https://www.reseau-canope.fr/savoirscdi/societe-de-linformation/cadre-regle-mentaire/le-coin-du-juriste/le-droit-dauteur-dun-intervenant-lors-dune-seance-peda-gogique.html> (дата звернення: 10.12.2023).

141. Margoni T. The harmonisation of EU copyright law: the originality standard. Global governance of intellectual property in the 21st century: reflecting policy through change, 2016. Pp. 85-105.

142. Milityna K. Legal Framework for Output Based on Artificial Intelligence: Ukraine's Place on the Global Search Path in Richter. Competition and Intellectual Property Law in Ukraine. Munich: Springer, 2023. Pp. 559-582.

143. Next generation virtual worlds: opportunities, challenges, and policy implications. EU Science Hub. 2023. URL: <https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-up-dates/next-generation-virtual-worlds->

opportunities-challeng-es-and-policy-implications-2023-07-03_en (дата звернення: 04.09.2023).

144. Onyido J.S. Copyright in the Digital Age: Prospects and Challenges. Global Law Experts. 2019. URL: <https://global-lawexperts.com/copyright-in-the-digital-age-prospects-and-challenges/> (дата звернення: 04.09.2023).

145. Poland v Parliament and Council. Case C-401/19. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-401/19>. (дата звернення: 09.12.2023).

146. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts. COM/2021/206 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>. (дата звернення: 15.10.2023).

147. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts. Brussels, 21.4.2021. 2021/0106(COD). EUR-Lex. URL: <https://bit.ly/3P9m0qX>. (дата звернення: 10.12.2023).

148. Regulation (EU) 2017/1128 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on cross-border portability of online content services in the internal market Text with EEA relevance. OJ L 168, 30.6.2017. Pp. 1-11.

149. Regulation (EU) 2017/1563 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2017 on the cross-border exchange between the Union and third countries of accessible format copies of certain works and other subject matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print-disabled. OJ L 242, 20.9.2017. Pp. 1-5.

150. Report on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies of 02.10.2020 № 2020/2015(INI). European Parliament. URL: <https://bit.ly/3EtZ1ep>. (дата звернення: 10.12.2023).

151. Rosati E. Copyright in the Digital Single Market: a taster. 2021. №4. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2021/04/article_0009.html. (дата звернення: 09.12.2023).

152. Shtefan A. Copyright and Its Exceptions and Limitations in Ukraine. In: Competition and Intellectual Property Law in Ukraine. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2023. Pp. 507-536.

153. Stroyko I. Modernization of the Legislation of the European Union in the Sphere of Copyright and Related Rights in the Digital Age. Impact on Ukraine. Law Rev, 2018. Pp. 232-238.

154. The European Media Industry Outlook. 2023. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/european-media-industry-outlook> (дата звернення: 04.09.2023).

155. Towards the next technological transition: Commission presents EU strategy to lead on Web 4.0 and virtual worlds. European Commission – Press release. 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_23_3718/IP_23_3718_EN.pdf (дата звернення: 04.09.2023).

156. Trends and developments in artificial intelligence – Challenges to the intellectual property rights framework – Final report, Publications Office of the European Union, 2020. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/683128>. (дата звернення: 15.10.2023).

157. Urheberrecht in der Wissenschaft – Was gilt es zu beachten? Quintessence Pub-Lishing Deutschland. URL: https://www.zjs-online.com/dat/artikel/2020_5_1424.pdf (дата звернення: 10.12.2023).

158. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Internetowy System Aktów Prawnych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19940240083> (дата звернення: 10.12.2023).

159. Verheles O. Harmonisation of EU and Ukrainian legislation: a few key facts that you(th) should know. 2023. URL: <https://euneighbourseast.eu/young->

european-ambassadors/blog/harmonisation-of-eu-and-ukrainian-legislation-a-few-key-facts-that-youth-should-know/. (дата звернення: 23.12.2023).

160. Virtual reality and Intellectual Property Rights. Lexology, 2021. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=edd6d2ea-8038-47b2-9c64-4b1c2e827a7c>. (дата звернення: 24.12.2023).

161. Virtual Reality and the Law: Navigating Legal Challenges in Digital Realms. The Corporate Law Society. 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/virtual-reality-law-navigat-ing-legal-challenges-digital/> (дата звернення: 04.09.2023).

162. Virtual Reality How to protect your IP rights in a virtual world. 2017. URL: <https://www.taylorwessing.com/en/inter-face/2017/intellectual-property-rights-and-emerging-technolo-gies/virtual-reality-how-to-protect-your-ip-rights-in-a-virtual-world> (дата звернення: 04.09.2023).

163. Votre création est elle protégeable par le droit d’auteur ? Des droits, des auteurs Le blog dédié au droit d’auteur. URL: <https://desdroitsdesauteurs.fr/2016/09/la-notion-doriginalite-en-droit-dauteur/> (дата звернення: 10.12.2023).

164. What is artificial intelligence (AI)? 2022. URL: <https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence>. (дата звернення: 10.12.2023).

165. World Economic Forum Annual Meeting 2016: our shared digital future responsible digital transformation – boardbriefing. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Responsible_Digital_Transformation.pdf. (дата звернення: 10.12.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.1.

Порівняння положень старого і нового Законів «Про авторське право і суміжні права» стосовно визначення об'єктів авторського і суміжних прав

Закон «Про авторське право і суміжні права» від 1993 року	Закон «Про авторське право і суміжні права» 2023 року
Літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо)	Літературні твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі
Виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори	Виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори
Комп'ютерні програми	Комп'ютерні програми
Бази даних	Бази даних (компіляції даних), якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності
Музичні твори з текстом і без тексту	Музичні твори з текстом і без тексту
Драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки	Драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, музично-світлові шоу, циркові вистави , хореографічні та інші твори,

	створені для сценічного показу, та їх постановки
Аудіовізуальні твори	Аудіовізуальні твори
Твори образотворчого мистецтва	Твори образотворчого мистецтва
Твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва	Твори архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтних утворень
Фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії	Фотографічні твори
Твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо	Твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, художня ковка , ювелірні вироби тощо
Ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності	Ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, будівництва та інших сфер діяльності
Збірники творів, збірники обробок фольклору , енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на	Збірки творів, збірки обробок нематеріальної культурної спадщини , енциклопедії та антології, збірки звичайних даних, інші складені твори, за умови що вони є результатом творчої діяльності за добором або упорядкуванням змісту

твори, що входять до них як складові частини	
Сценічні обробки творів белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо), і обробки фольклору , придатні для сценічного показу	Театральні постановки, сценічні переробки творів белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі, і обробки нематеріальної культурної спадщини , придатні для сценічного показу
Похідні твори	Похідні твори
Тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів	Тексти перекладів для озвучення (у тому числі дублювання), субтитрування аудіовізуальних творів іншими мовами
	Твори художнього дизайну
Інші твори	Інші твори

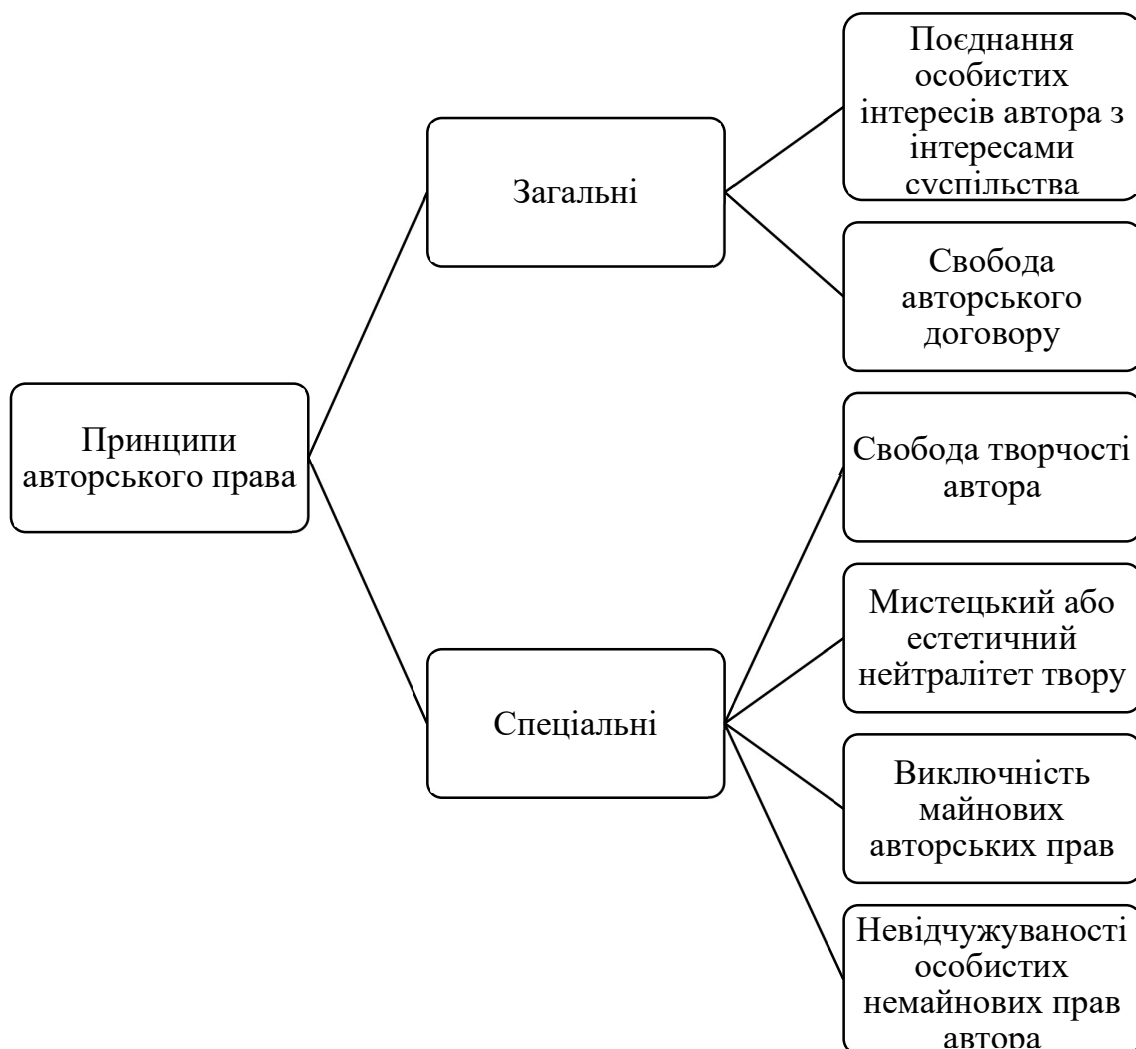

Рисунок 1.1. Принципи авторського права

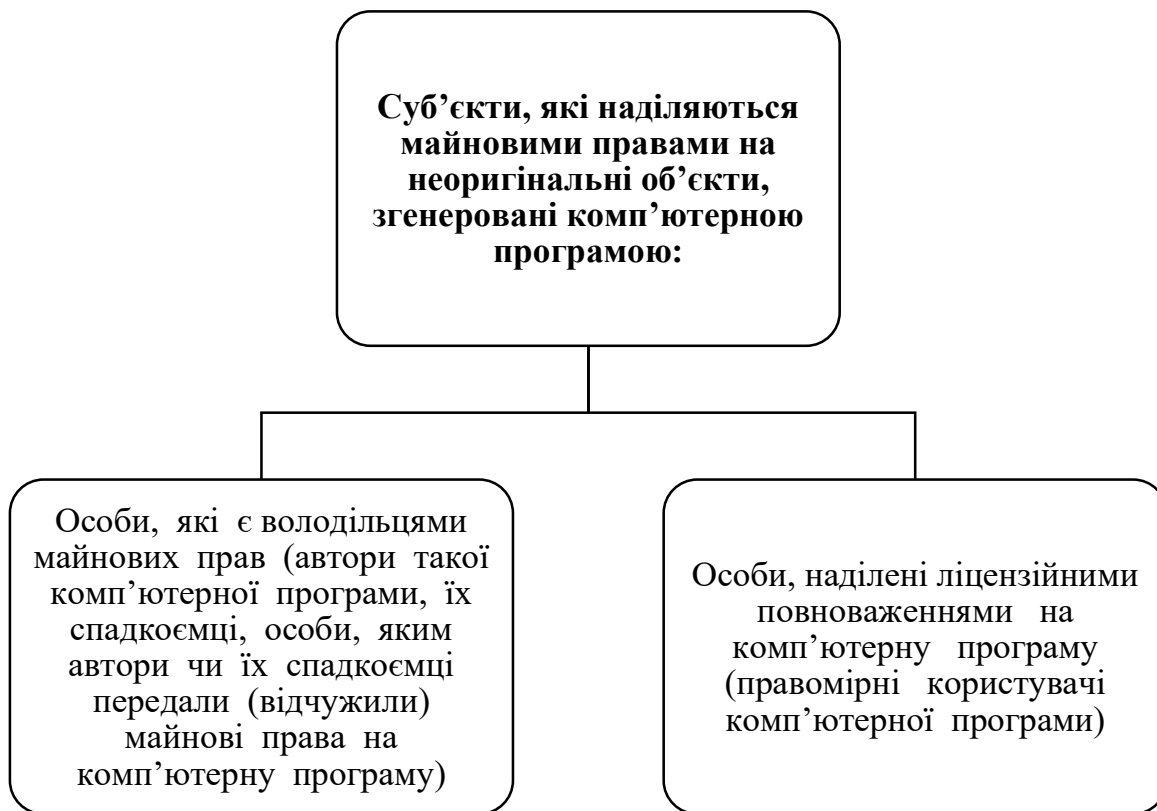

Рисунок 2.1. Суб'єкти, які наділяються майновими правами на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою